

**Het vinden, binden en boeien van hoogopgeleide jongeren in de
arbeidsmarktregio Gorinchem**

Sander de Kluijver
Studentnummer: 3749703
Begeleiding: M. Stijnenbosch
Master Thesis Economische Geografie
Faculteit Geowetenschappen
Universiteit Utrecht

Voorwoord

Deze thesis vormt het slotstuk van mijn masteropleiding Economische Geografie. In deze thesis wordt de doelstelling het vinden, binden en boeien van hoogopgeleide jongeren vertaalt naar een wetenschappelijk onderzoek. Dit kostte de nodige tijd, moeite en frustratie.

Ten eerste wil ik het regiobureau Alblasserwaard-Vijfheerenlanden bedanken voor het vertrouwen dat zij in mij gesteld hebben om mij dit belangrijke onderzoek te laten uitvoeren. De heren Veerman, de Haas en Koolen reageerden enthousiast toen ik aangaf dit onderwerp te willen onderzoeken. Daarnaast wil ik mijn afstudeerbegeleider meneer Stijnenbosch bedanken voor zijn opbouwende kritiek en eerlijke commentaar gedurende mijn gehele afstudeerproces. Ook wil ik de jongeren bedanken voor het invullen van de digitale enquête en het beantwoorden van de interviewvragen. Zonder hun inbreng was dit onderzoek nooit tot stand gekomen.

Tenslotte wil ik iedereen bedanken die tijdens mijn onderzoek enigerlei interesse hierin heeft getoond en mij heeft gesteund.

Inhoudsopgave

1 Inleiding	6
1.1. Aanleiding	6
1.2 Doelstelling	8
1.3 Wetenschappelijke relevantie	9
1.4 Maatschappelijke relevantie	10
1.5 Probleemstelling	10
2 Theoretisch kader	12
2.1 Migratie	12
2.2 De levensloopbenadering	13
2.2.1 Verhuismotieven en triggers	15
2.2.2 Hulpbronnen en restricties	17
2.3 Roltraptheorie	18
3 Migratie Jongeren	22
3.1 De mobiliteit onder jongeren	22
3.2 Ruimtelijke patronen in verhuisgedrag in Nederland	25
3.3 Woon-werk dynamiek	28
4 Situatieschets regionale arbeidsmarkt	31
4.1 Situatieschets (beroeps-)bevolking in arbeidsmarktregio Gorinchem	31
4.2 Economie	35
4.3. Potentiescenario: vervangings- en uitbreidingsvraag arbeid	42
4.4 Antwoord en conclusie	46

5 Methodologie.....	48
5.2 Methodologische verantwoording.....	51
5.3 Populatie en respons	52
6 Opleidingsmigratie onder jongeren uit de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	53
7 Arbeidsmigratie onder jongeren uit de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	58
7.1 Ruimtelijk spreiding en bijbehorende motieven van jongeren afkomstig uit de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	58
7.1.1 Ruimtelijk patroon in drie fasen	59
7.1.2. Motieven voor het wel of niet terugkeren naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	63
7.2 Variabelen die van invloed zijn op het wel of niet terugkeren naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	68
7.2.1 Verband terugkomstfrequentie tijdens studie en huidige woonregio	69
7.2.2 Opleiding en werk	73
8 Beleidsmaatregelen	83
9 Conclusies en aanbevelingen	87
9.1 Conclusie	87
9.2 Terugkoppeling naar de roltraptheorie	88
9.3 Aanbevelingen voor verder onderzoek	89
10 Zelfreflectie.....	91
Bijlagen.....	101

1 Inleiding

Je bent jong en je wilt wat. Je hebt net je havo of vwo diploma op zak en besluit een opleiding te gaan volgen aan het hoger onderwijs. Net zoals het merendeel van deze eerstejaarsstudenten ga je ook op kamers en vertrek je naar de (universiteits-)steden of de overige gemeenten waar hoger onderwijs wordt aangeboden.¹ Deze jaarlijkse exodus aan net afgestudeerde middelbare scholieren, hoeft op het eerste gezicht niet problematisch te zijn voor de herkomstgebieden. Na het afronden van de studie sta je voor één van de belangrijkste beslissingen uit je leven: waar kan of ga ik werken en wonen? Een groot deel van de afgestudeerden beproeven hun kansen in de Randstad en andere groot stedelijke gebieden. Immers, hier zijn relatief veel banen te vinden, welke aansluiten bij hun opleidingsniveau. Voor de perifere regio's in Nederland betekent dit veelal een definitief verlies van hoogopgeleide jongeren afkomstig uit deze regio. Dit verschijnsel wordt aangeduid met de term 'braindrain' (Crescenzi e.a., 2016, p. 2). In het volgende gedeelte van dit hoofdstuk wordt de aanleiding, het doel en de relevantie van het onderzoek besproken. Het hoofdstuk besluit met het formuleren van de probleemstelling en de onderzoeksvragen.

1.1. Aanleiding

Op 11 juli 2012 zijn de VNG, het UWV en het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid tot overeenstemming gekomen over de indeling van Nederland in 35 arbeidsmarktregio's (zie bijlage 1). De gemeenten in een arbeidsmarktregio spreken met het UWV af hoe zij de dienstverlening aan werkgevers en werkzoekenden vormgeven (samenvoordeklant, g.j.). Waar voorheen arbeidsmarktregio Gorinchem onderdeel was van de regio Drechtsteden vormt het sinds 2013 een zelfstandige arbeidsmarktregio (zie figuur 1.1). Met het oog op de ontwikkeling van een lange termijn strategische agenda voor de regionale arbeidsmarkt is een Regionaal Arbeidsmarkt Platform (RAP) samengesteld (ar-g, 2015b). "*Op deze manier is het mogelijk een eigen arbeidsmarktbeleid te ontwikkelen*

---

¹ Van de 647.000 studenten aan het hoger onderwijs in het collegejaar 2014/2015 woonde 44% thuis. Opvallend is dat van de 397.000 HBO studenten er 55% thuis woont, voor de 249.000 universiteitsstudenten was dit 26%. Over het algemeen wonen de jongere HO-studenten (20 jaar of jonger) veelal thuis (62%). De meerderheid van de iets oudere HO-studenten (23 jaar of ouder) zijn uitwonend (71%). (ABF Research, 2015, p.2)

dat aansluit bij de kenmerken van de bedrijvigheid en de beroepsbevolking in dit gebied”, aldus projectleider Rob Koolen over het regionaal arbeidsmarktbeleid voor de arbeidsmarktregio Gorinchem (Insight, 2015). Het bedrijfsleven, onderwijs, de gemeenten en uitvoerende organisaties uit de regio participeren in het RAP. Hun doel: een bijdrage leveren aan de ontwikkelingen en werkgelegenheid in de regio (ar-g, 2015b).

Figuur 1.1 Arbeidsmarktregio Gorinchem

Bron: CBS (2016f)

Vanaf de “geboorte” van de arbeidsmarktregio Gorinchem tot op heden heeft het RAP zeker niet stil gezeten. In opdracht van het RAP heeft het management-en advies bureau Public Result in een onderzoek een situatiebeschrijving van de arbeidsmarktregio opgesteld en de regioperspectieven geschetst. Vervolgens zijn concrete beleidsaanbevelingen gedaan om hierop actief aan te sturen (zie Public Result, 2015). Op 30 november 2015 zijn tijdens de arbeidsmarktconferentie “Koersen op Kansen” belangrijke stappen genomen in het concretiseren van de doelstellingen en ambities van de arbeidsmarktregio:

- Realiseren optimale en duurzame economische ontwikkeling
- Behoud en groei werkgelegenheid
- Banen worden zo veel mogelijk ingevuld met mensen uit deze regio
- Focus op stuwende sectoren agrifood, water-en deltatechnologie, maritieme en overige maakindustrie

- Perspectief: 4.000 nieuwe banen in 2025
- Opgave regio: 4.000 nieuwe vakkrachten
- Prioriteit aanpak daarmee samenhangende arbeidsmarktproblemen: arbeidsmobiliteit, arbeidsparticipatie, aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt

Een ander speerpunt welke aan het licht kwam tijdens deze arbeidsmarktbijeenkomst was het 'binden boeien van hoogopgeleide jongeren'. De vraag naar hoogopgeleid personeel in deze regio neemt toe, gezien het aantal stijgende vacatures voor de hogere beroepsniveau's. Aan de andere kant studeren er jaarlijks meer dan genoeg jongeren uit de regio af om (een deel van) deze vacatures te vervullen (zie H4). Hier ligt de crux van het probleem. Er studeren jaarlijks genoeg hoger opgeleiden af aan het hoger onderwijs, maar de regionale werkgevers blijven zitten met moeilijk vervulbare vacatures. Er zijn tal van carrièremogelijkheden voor hoogopgeleiden in deze regio, maar toch besluit het merendeel van deze jongeren elders te gaan werken of wonen. Vanuit de urgentie om hoogopgeleide jongeren te boeien en binden pleitte Tom Mulder (Groeneveld Groep) tijdens deze bijeenkomst voor een multidisciplinaire aanpak: *" Hoogopgeleid personeel vinden is moeilijk ... Nu kan een bedrijf interessant zijn voor kandidaten buiten de regio, maar is de (woon)omgeving wel interessant genoeg op het gebied van cultuur, sport en onderwijs. Anders komen nieuwe werknemers niet in de regio wonen"*.

1.2 Doelstelling

In deze studie wordt achterhaald wat nu precies de motieven zijn van hoogopgeleide jongeren afkomstig uit de arbeidsmarktregio Gorinchem om niet of wel in de regio te gaan werken of wonen. Daarom worden in dit onderzoek de jongeren die in de periode 2004 t/m 2009 eindexamen hebben gedaan bij het havo/vwo onderwijs in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden (+gemeente Lingewaal) geënquêteerd. Op deze manier worden deze jongeren, welke nu (meestal) hoogopgeleid zijn, gevraagd naar hun motieven voor het al dan niet vertrekken of terugkeren naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden en kan hun migratiepatroon in kaart worden gebracht.

Het doel van dit onderzoek is om meer inzicht te krijgen in het migratiepatroon en migratiemotief van hoger opgeleide jongeren afkomstig uit de arbeidsmarktregio

Gorinchem. *“Wij denken vaak te weten wat deze jongeren boeit en bindt, maar vergeten hen hierbij naar hun mening te vragen”*, aldus Rob Koolen, projectleider regionaal arbeidsmarktbeleid. Deze groep hoger opgeleiden heeft zijn middelbare schoolperiode doorgebracht in deze regio en in het verleden een band opgebouwd met deze regio.

1.3 Wetenschappelijke relevantie

Het voorgaande onderzoek van Public Result (2015) heeft een duidelijke impact gehad op het arbeidsmarktbeleid in deze regio. Er is veel nagedacht en gesproken over de beleidsmatige aanpak van het potentiescenario 2025 welke nadrukkelijk naar voren komt in dit onderzoek. Bij de presentatie van dit onderzoek tijdens de bijeenkomst ‘Koersen op Kansen’ is uitgebreid stilgestaan bij de toekomst van de regionale economie en werkgelegenheid. Echter, het is vooralsnog onvoldoende duidelijk hoe de uitgesproken ambities concreet moeten worden aangepakt. In het bijzonder de ambitie omtrent het vinden, binden en boeien van hoogopgeleide jongeren. Zoals gezegd wordt in dit onderzoek jongeren onderzocht, welke havo/vwo onderwijs hebben genoten in de arbeidsmarktregio, die hierdoor een band hebben opgebouwd met de regio.

In de wetenschappelijke literatuur wordt de binding aan een plaats of regio waar men opgroeit cumulatieve inertie genoemd. Naar verloop van tijd bouwt een persoon een netwerk van familie en vrienden op, waardoor zij graag op een bepaalde plek blijven wonen (Haapanen & Tervo, 2011). De veronderstelling is dat deze groep hoogopgeleiden eerder dan ‘nieuwkomers’ geneigd is om hier te gaan wonen en te gaan werken (als eenzelfde baan hier wordt aangeboden). Dit maakt het interessant om deze groep te onderzoeken. De verkregen inzichten op het gebied van migratiepatronen en migratiemotieven uit dit onderzoek moeten in het afsluitende hoofdstuk leiden tot een aantal concrete aanbevelingen voor het gemeentelijke en regionaal beleid. Deze aanbevelingen zijn specifiek toegespitst op het behoud van hoogopgeleide jongeren voor deze regio alsook het verleiden van deze jongeren om terug te keren na hun afstuderen.

1.4 Maatschappelijke relevantie

In 2011 is de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden aangewezen als 'anticipeerregio bevolkingsdaling'. Opmerkelijk gezien de bevolkingsprognose niet wijst op een toekomstige bevolkingskrimp. Echter, de regionale bevolkingssamenstelling zal ingrijpende veranderingen ondergaan door structurele ontwikkelingen als vergrijzing en ontgroening in deze regio (zie bijlage 2). Het Regionaal Planbureau (2006,p.9) noemt dit krimp in de bevolkingssamenstelling. Het binden en boeien van hoogopgeleide jongeren is ook in dit opzicht een zeer actueel thema, omdat hoogopgeleide jongeren niet terugkeren naar hun herkomstregio en hierdoor het vergrijzingsproces zal versnellen. Deze ontwikkeling heeft ook zijn ruimtelijke afdruk door de consequenties voor de woningmarkt, leefomgeving, voorzieningen, mobiliteit, arbeidsmarkt en het milieu (RPB, 2006, p.10).

Om op een duurzame manier verder te werken aan de economische toekomst van de regio is het van cruciaal belang om mensen weten te binden aan en te boeien voor de regio. Door meer begrip te krijgen van het migratiepatroon- en motief van de hoogopgeleide jongeren kunnen gemeentelijke en regionale overheden hier op een passende manier op inspelen.

1.5 Probleemstelling

Dit onderzoek hoopt aan de hand van verhelderende inzichten en concrete beleidsadviezen een waardevolle bijdrage te leveren aan een verdere invulling en uitvoering van de strategische agenda. De doelstelling van het RAP omtrent het boeien en binden van jonge hoogopgeleiden vormt tevens de probleemstelling binnen dit onderzoek:

In hoeverre verlaten hooggeschoolde jongeren afkomstig uit de arbeidsmarktregio Gorinchem de regio, welke factoren spelen hierbij een rol en wat zijn de belangrijkste redenen hiervan en welke maatregelen zouden ervoor kunnen zorgen dat de arbeidsmarktregio Gorinchem aantrekkelijker wordt zodat hooggeschoolde jongeren niet definitief verloren gaan voor de regio?

Deze probleemstelling is opgedeeld in zes deelvragen:

1. Welke demografische ontwikkelingen, voornamelijk met betrekking tot jongeren, zijn er in de arbeidsmarktregio Gorinchem de laatste decennia geweest, hoe staat dit er nu voor en wat zijn de prognoses op dit gebied?
2. Wat zijn de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt van arbeidsmarktregio Gorinchem, hoe staat deze arbeidsmarkt er op dit moment voor en wat zijn de prognoses op dit gebied?
3. Naar welke regio's migreren jongeren afkomstig uit de arbeidsmarktregio Gorinchem na het behalen van hun havo/vwo-diploma?
4. Keren hoogopgeleide jongeren uit de arbeidsmarktregio Gorinchem na hun studie terug naar de regio van herkomst, blijft men in de studiestad wonen of migreert men naar elders en wat zijn hiervan de belangrijkste redenen?
5. In hoeverre speelt het geslacht, de terugkomstfrequentie tijdens de studie, de opleidingsplaats en het soort opleiding dat men heeft gevolgd een rol bij het terugkeren naar de arbeidsmarktregio Gorinchem?
6. Zijn er maatregelen die er aan bij kunnen dragen dat hoogopgeleide jongeren terugkeren naar de arbeidsmarktregio Gorinchem en zo ja, wat zijn deze maatregelen?

2 Theoretisch kader

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste begrippen en theorieën geïntroduceerd welke centraal staan in deze thesis. Dit theoretische raamwerk vormt het uitgangspunt voor de volgende hoofdstukken in dit onderzoek. In de eerste paragraaf wordt het gebruikte begrippenapparaat geïntroduceerd en kort toegelicht. Vervolgens wordt in de tweede paragraaf het migratiegedrag en de verhuismotieven nader bekeken aan de hand van de levensloopbenadering van Mulder & Hooijmeijer (1999). De derde paragraaf beschrijft een bijzonder soort regio, de zogenaamde 'roltrapregio's'. Deze regio's hebben een bijzondere aantrekkingskracht op studenten en starters op de arbeidsmarkt (en woningmarkt), waaronder de doelgroep de hoogopgeleide jongeren. De synopsis aan het einde van hoofdstuk drie vormt de afsluiting van het theoretisch gedeelte van dit onderzoek (H2 en H3).

2.1 Migratie

Het Centraal Bureau voor de Statistiek verzamelt op het gebied van migratie alle data van personen die zich in Nederland vestigen of hiervandaan vertrekken. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen herkomst van personen die zich in een gemeente vestigen. Het gaat hierbij om migranten afkomstig uit andere gemeenten en migranten uit het buitenland. Bij de vertrekcijfers worden eveneens de binnenlandse en buitenlandse migranten onderscheiden. In dit onderzoek naar het binden en boeien van hoogopgeleide Nederlandse jongeren ligt de nadruk op de binnenlandse migratiecijfers.

In de migratiestromen binnen Nederland wordt er onderscheid gemaakt tussen de binnenverhuizingen en binnenlandse migratie of interregionale migratie. Het onderscheid wordt hier gemaakt op respectievelijk het niet of wel overschrijden van de gemeentegrens. Deze tweedeling is gebaseerd op een duidelijke ruimtelijke scheidslijn. Echter, het individuele doen en laten van mensen laat zich niet beperken door deze grenzen. Daarom is het ook interessant om te kijken naar de individuele activiteitenruimte. Hieronder wordt een gebied verstaan waarin een individu zijn of haar, op dagelijks of wekelijkse basis, activiteiten ontplooit (Van Dijk, 1986, pp. 4-5). Als iemand een woning betreft in dezelfde gemeente zal de individuele activiteitenruimte veelal hetzelfde blijven. In dit geval spreekt het CBS niet van

migratie, maar van een binnenverhuizing. Bij een verhuizing naar een aangrenzende gemeente zullen waarschijnlijk ook weinig veranderingen in de activiteitenruimte optreden. Activiteiten als werken, consumeren en recreëren zullen op dezelfde manier ingevuld kunnen blijven worden (van den Berg, 2010, p. 14). Indien iemand verhuist naar een niet aangrenzende gemeente is er ook veelal sprake van veranderingen in de activiteitenruimte (Van Dijk, 1986, pp. 4-5). De motieven om elders te gaan wonen zijn voor elk individu weer anders, maar in de wetenschappelijke literatuur (Clark & Dieleman, 1996; Mulder & Hooimeijer, 1999) wordt een drietal (hoofd-) motieven onderscheiden:

- Veranderingen in het huishoudenstructuur; door het gaan samenwonen, trouwen, het krijgen van kinderen, scheiden of de dood van de partner verandert de woonbehoefte van een huishouden.
- Opleiding en loopbaanveranderingen; door de persoonlijke ontwikkeling op het gebied van opleiding en carrière verandert naar verloop van tijd het type woning of woonomgeving waar men wil of kan wonen
- Wens tot verbetering van de huidige woonsituatie; gedurende de individuele levensloop veranderen de woonwensen naar gelang de levensfase waarin men zich bevindt.

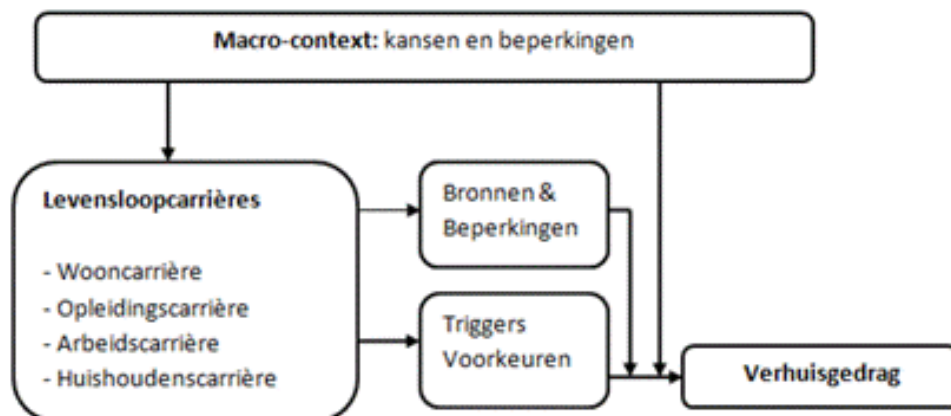
Veranderingen in de samenstelling van het huishouden en de wens tot verbetering van de huidige woonsituatie leiden in de meeste gevallen tot verhuizingen over korte afstand (Feijten & Visser, 2005). De jongeren verhuizen om op zichzelf te gaan wonen, om samen te wonen of om te gaan studeren. Stelletjes en gezinnen verhuizen voornamelijk voor meer woon(omgevings-)kwaliteit. Verhuizingen over langere afstanden zijn veelal het geval gevolg van ontwikkelingen op het gebied van opleiding en carrière (Feijten & Visser, 2005).

2.2 De levensloopbenadering

Om een beter idee te krijgen over de beweegredenen van jonge hoogopgeleiden om te verhuizen wordt een verklaring gezocht in de theorie. Een zeer bruikbare theorie op dit gebied is de zogenaamde levensloopbenadering (zie figuur 2.1). In de levensloopbenadering van Mulder & Hooimeijer (1999) wordt aan de hand van de situatie omtrent wonen, werken, huishouden en opleiding de verplaatsingsgeneigdheid van individuen gedurende hun levensloop verklaard. Het idee hierachter is dat individueel verhuisgedrag wordt vormgegeven door behoeften

en eisen op het gebied van deze vier dimensies, ook wel carrières genoemd. Een verhuismotief (trigger) is een noodzakelijke voorwaarde voor een verhuizing, maar biedt tegelijkertijd onvoldoende verklaring voor het werkelijke verhuisgedrag. Namelijk de context waarin de desbetreffende persoon zich bevindt, vormt de mogelijkheden om te migreren of te verhuizen. Hierbij kan een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen de persoonlijke micro-context, welke persoonlijk beïnvloed kan worden door het individu, en de sociale macro context, welke niet veranderd kan worden door individueel ingrijpen (Mulder & Hooimeijer, pp. 162-163). Het werkelijke (verhuis-)gedrag is als het ware het resultaat van de individuele motieven, middelen en beperkingen aan de ene kant en de specifieke keuzemogelijkheden aan de andere kant (Hooimeijer & Oskam, 1996, zoals aangehaald door Mulder & Hooimeijer, 1999, p. 163).

Figuur 2.2 De levensloopbenadering²

Bron: de Vries (2011)

Zo ontstaan er op de regionale huizen-en arbeidsmarkt (macro-context) mogelijkheden voor wonen en werken voor elk individu. Echter, niet iedereen kan in dezelfde mate gebruik maken van deze mogelijkheden, doordat het hen ontbreekt aan het passende opleidingsniveau voor een baan of dat de financiële middelen

² Dit model afkomstig uit het onderzoek van de Vries (2011) is een letterlijk vertaling van het oorspronkelijke Engelstalige model van Mulder & Hooimeijer (1999).

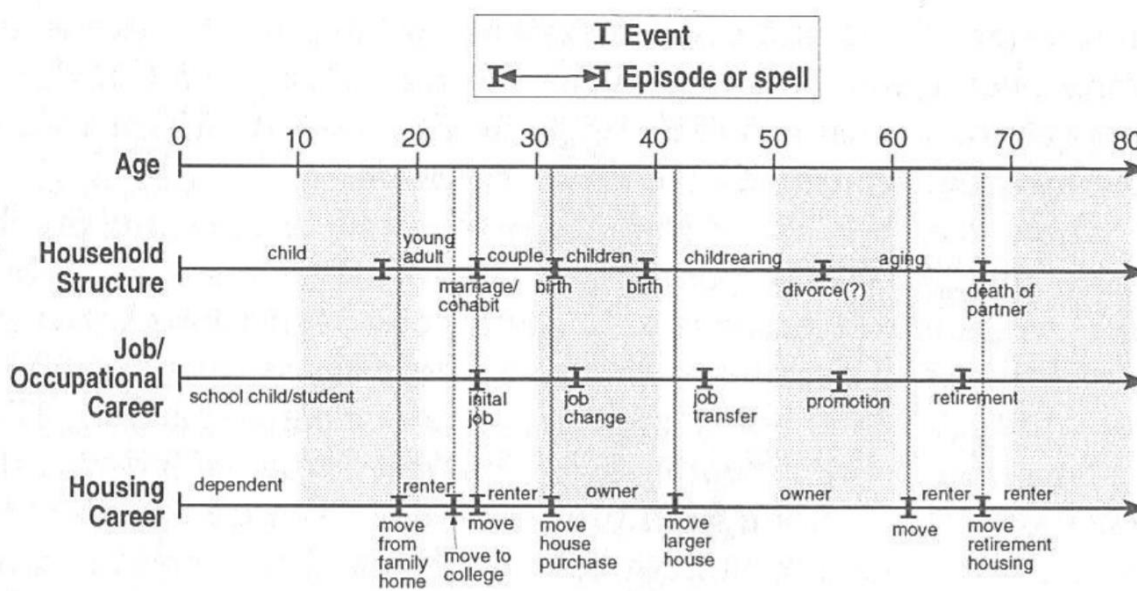
ontoereikend zijn voor de beoogde woning (Mulder & Hooimeijer, 1999, pp. 162-163).

Al deze mogelijke trajecten en belangrijke keuzemomenten die het vervolgtraject bepalen, worden de virtuele biografie genoemd (de Vries, 2011, p.5).

2.2.1 Verhuismotieven en triggers

Gelet op dit verhuisgedrag is het interessant en tevens relevant voor dit onderzoek naar het boeien en binden van jonge hoogopgeleiden om te kijken naar de verschillende verhuismotieven en verhuistriggers in de levensloop van individuen. Er is sprake van een “trigger” wanneer een verandering in de levensloop leidt tot een “mismatch” tussen de huidige en gewenste woonsituatie (Mulder & Hooimeijer, 1999). Het theoretische model van Clark & Dieleman (1996) geeft een algemene verklaring van de verandering in de wooncarrière door ontwikkelingen in de huishoudenscarrière en de (gecombineerde) opleidings- en arbeidscarrière (zie figuur 2.3).

Figuur 2.3 Levensloop en carrières

Bron: Clark & Dieleman (1996)

Met dit model kan de individuele woonsituatie verklaard worden vanuit de omstandigheden in de andere trajecten/carrières. Gedurende de gehele individuele levensloop komt er een aantal triggers voor die tot een verhuisbeweging leiden. Echter, het zijn vooral de jong volwassenen die hier relatief vaak mee te maken krijgen. In de eerste plaats gaat het om een zeer mobiele groep, waarbij veranderingen op het gebied van de opleidings- en arbeidscarrière tot een verhuisbeweging kunnen leiden (zie § 2.3). Ten tweede kunnen ontwikkelingen op het gebied van de huishoudenscarrière, zoals het trouwen of samenwonen of de komst van kinderen leiden tot een verandering in de woonvoorkeuren. Bovendien gaat het hier om huishoudens aan het begin van de wooncarrière welke voornamelijk zijn aangewezen op het goedkope segment van de huurmarkt. Dit maakt het steeds waarschijnlijker dat er frictie ontstaat tussen de huidige woonomgeving en de woonvoorkeuren, zoals een grote woonoppervlak of het betrekken van een koopwoning (Dieleman, 2001, zoals aangehaald door Bos & de Bruijn, 2007, p.18).

Deze starters, vormen een aparte groep binnen deze leeftijdscategorie van jongvolwassenen. Deze jonge mensen verlaten het ouderlijk huis om tal van redenen, omdat zij bijvoorbeeld gaan samenwonen of trouwen, deelnemen aan het hoger onderwijs, elders een baan vinden of een algemene wens hebben tot onafhankelijkheid en privacy (Mulder & Hooimeijer, 1999/2002). In de eerste jaren na het verlaten van het ouderlijk huis is de relatieve nabijheid van de (starters-) woning ten opzichte van school, culturele voorzieningen, werk en vrienden waarschijnlijk belangrijker dan de inrichting van de woning of de kwaliteit van de woonomgeving, zo stellen Mulder en Hooimeijer (1999, p. 165). Voor de jonge hoogopgeleiden is een centrale locatie, met toegang tot universiteiten en specialistische en goedbetaalde banen, een zeer gunstige uitgangspositie. Fielding (1992) en Lelièvre & Bonvalet (1994) toonden aan het eind van de vorige eeuw aan dat het wonen in respectievelijk Londen en Parijs aan het begin van de arbeidscarrière een positief effect heeft op de verdere ontwikkeling van de loopbaan. Deze regio's, maar ook de Randstad en andere stedelijke gebieden in Nederland worden dan ook wel aangemerkt als de zogenaamde "escalator regions" of "roltrapregio's" (zie §2.3).

Het is met name in deze turbulente fase dat mensen te binden zijn aan een regio, doordat ze nog geen vaste eigen woonplaats of baan hebben gevonden. Deze jonge mensen bevinden zich aan het begin van hun woon-en arbeidscarrière, waardoor er

nog relatief veel keuzes te maken te zijn op het gebied van wonen, werken en opleiding (Mulder & Hooimeijer, 1999).

2.2.2 Hulpbronnen en restricties

Het individuele verhuisgedrag van mensen is, zoals te lezen is in de vorige paragraaf, te verklaren uit de levensfase waarin iemand zich bevindt. Daarnaast zijn ook hulpbronnen en restricties van belang bij de verklaring van het verhuisgedrag. Op microniveau wordt de “mate van verwezenlijking” van de woonwens gevormd door de aanwezigheid van hulpbronnen (Bos & de Bruijn, 2007, p.19). In de literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen de volgende hulpbronnen (Bolt, 2001; Coolen e.a., 2002, zoals aangehaald door de Bos & de Bruijn, 2007, p.19):

1. Financiële hulpbronnen;
2. Cognitieve hulpbronnen (kennis van de woningmarkt en opleidingsniveau);
3. Sociale hulpbronnen (aanwezigheid van sociale netwerken);
4. Politieke hulpbronnen (beleid, wet- en regelgeving);
5. Huidige woonsituatie;
6. Persoonsgebonden kenmerken (bijvoorbeeld creativiteit en vastberadenheid).

De financiële hulpbronnen zijn noodzakelijk om te kunnen verhuizen. Met name bij starters, die de eerste stappen doen op de woningmarkt is het bij elkaar krijgen van genoeg financiële middelen een kritieke fase. Naast de noodzaak dat dit inkomen voldoende hoog moet zijn om de verhuizing te financieren moet het ook een stabiele inkomensbasis betreffen (Mulder & Hooimeijer, 1999). Aangezien de starters op de woningmarkt veelal ook starters op de arbeidsmarkt zijn betreft het hier in veel gevallen een startsalaris zonder een vast contract. In het geval dat de huidige woonsituatie inhoudt dat een individu nog in het ouderlijk huis woont kan dit leiden tot beperkingen aangaande de gewenste woonsituatie. Zeker in tijden van krapte op de woningmarkt, kunnen zij ontmoedigd raken en de zoektocht naar een nieuwe woning afbreken (Bik & Hooimeijer, 1998, p.21, zoals aangehaald door Bos & de Bruijn, 2007, p. 19). Naast de afweging van dit kostenplaatje spelen nog tal van andere factoren een rol bij de jongeren. Zo zullen zij eerder geneigd zijn om in een gebied te gaan wonen waar zij vrienden en familie hebben wonen, enigerlei kennis hebben over de huizenmarkt, waar het werk goed te bereizen is en waarin zij zich vertrouwd voelen.

Naast deze hulpbronnen die de “residentiële mobiliteit” positief beïnvloeden, zijn er ook beperkingen te onderscheiden welke deze juist afremmen. Denk hierbij aan de financieringsverplichting waaraan voldaan moet worden alvorens men een hypotheek kan aanvragen. Immers, zonder vaste baan en inkomen is het erg moeilijk om de financiering van de woning rond te krijgen. Deze mensen zijn veelal op een huurwoning aangewezen. Het hebben van schoolgaande kinderen of een werkende partner kunnen de “residentiële mobiliteit” van huishoudens afremmen. Op deze manier worden personen aan een bepaalde woonlocatie gebonden en zijn zij daardoor minder geneigd van locatie te veranderen (Bos&de Bruijn, 2007, pp. 18-19).

2.3 Roltraptheorie

In de jaren negentig gebruikte de Britse geograaf Fielding het beeld van een ‘roltrap’ voor de omschrijving van de dominante migratiestromen naar en vanuit Zuidoost-Engeland (Fielding, 1992). Hij omschrijft deze regio als een (sociaal economische) roltrap, waarbij jongeren die zich in de regio vestigen hun eerste stappen zetten op de roltrap. In zijn onderzoek stelt hij dat jonge volwassenen naar dit deel van het land trekken, omdat daar de kansen op het vinden van een baan het grootst zijn. Bovendien is het banenaanbod veel gevarieerder en heb je als je eenmaal zonder werk komt te zitten veel sneller een andere baan gevonden dan in meer perifeer gelegen regio’s. Het gaat hier voornamelijk over jongeren die naar Zuidoost-Engeland trekken om hoger onderwijs te volgen. Daarnaast toont hij aan dat jongeren, die gestudeerd hebben aan regionale universiteiten, eveneens naar deze regio trekken, omdat daar de beste en meeste banen te vinden zijn (Fielding, 1992, p. 3).

Hierbij maakte hij onderscheid tussen drie verschillende stappen in de typering van een “escalator region” :

- Ten eerste trekt de regio jonge mensen aan die aan het begin staan van hun studie of loopbaan en die bereid zijn daarvoor te verhuizen.
- Vervolgens biedt de regio deze migranten de mogelijkheden om zich te ontwikkelen op de arbeidsmarkt en stappen te nemen op de woningmarkt.

- De mensen die aanvankelijk naar deze regio zijn gegaan om hun carrière op te starten en te ontplooien verlaten de regio om elders te gaan wonen. In het midden of het einde van hun carrière vertrekken zij uit deze regio. Dit wellicht door een mogelijkheid om in een aantrekkelijkere woonomgeving te gaan wonen of elders een hoge (leidinggevende) functie aan te nemen. (Fielding, 1992, pp.3-4).

Jongeren trekken voor hun werk of opleiding naar de stad en zetten hierbij de eerste stappen op de 'roltrap'. Na de afronding van hun opleiding en/of het beginnen van een carrière stijgen ze op de maatschappelijke ladder en vergroten zij zowel hun sociaal als economisch kapitaal. Waar voorheen (1980-1990) tegen de tijd dat hoogopgeleiden en carrièremakers ouder en welvarender zijn en een partner of kinderen willen of al hebben naar het (suburbane) ommeland trekken, zijn in de laatste decennia de mogelijkheden om in de stad te blijven wonen toegenomen en blijven (hoogopgeleide) jongeren veelal in de stad "plakken" (zie figuur 2.4). In het lokale (woon) beleid wordt bewust ingezet op het behoud van goed opgeleide en koopkrachtige jongeren voor de stad. Door het creëren van gezinsvriendelijke woonmilieus (Vinex) aan de rand van de stad worden woningen gebouwd die ook voor gezinnen genoeg ruimte bieden. Daarnaast worden door de herstructurering en verdichting van het stedelijk gebieden meer mogelijkheden gecreëerd om (centrum)stedelijk te kunnen wonen (PBL, 2015).

Figuur 2.4 De stad als roltrapregio

Bron: PBL (2015)

Deze magnetische werking van de stad op jongvolwassenen kan worden verklaard door de opkomst van de postindustriële kenniseconomie, waarbij face-to-face contact, fysieke nabijheid en agglomeratievoordelen een rol spelen. Bovendien heeft er de laatste decennia een grote verbetering plaatsgevonden van zowel de fysieke als sociale omgeving van de stad, waardoor de aantrekkelijkheid en mogelijkheid om in de stad te blijven wonen toeneemt (PBL, 2015).

Als de theorie van Fielding wordt toegepast in de Nederlandse context dan constateert Harts (2008, zoals aangehaald door van den Berg, 2010, p.17) dat de Randstad een “roltrapregio” is. Daarnaast stelt hij in zijn onderzoek dat naast de agglomeraties rondom de vier grote steden in de Randstad ook andere regio’s als dusdanig getypeerd kunnen worden. De regio’s Groningen, Arnhem-Nijmegen, Enschede, Eindhoven, Den Bosch en Breda worden ook aangemerkt als “roltrapregio’s” in Nederland. De perifeer gelegen gebieden krijgen in deze context te maken met het proces van ontgroening. Door het vertrek van de jongvolwassen bevolking in deze regio’s neemt hun aandeel in de lokale bevolking af. Het wegtrekken van hoogopgeleide mensen uit een regio wordt aangeduid met de term “braindrain”. Dit omschrijft het verschijnsel waarbij hoog opgeleide mensen na hun opleiding hun regio verlaten om elders aan het werk te gaan, waar de economische kansen en omstandigheden gunstiger zijn (Crescenzi e.a., 2016, p. 2)

En waar Fielding in stap 3 beweerde dat in een later stadium van hun carrières zij terug zouden keren, wijst de praktijk uit dat deze hoogopgeleide mensen naar deze “roltrapregio’s” vertrekken en daar, vaker dan voorheen, ook blijven “plakken” (PBL, 2015). Door dit verlies aan hoog geschoolde werknemers wordt het voor een regio naar verloop van tijd steeds moeilijker zich te ontwikkelen (VVS, 2009, zoals aangehaald door van den Berg, 2010, p. 18). Echter, dit hoeft niet altijd een onomkeerbaar proces te zijn, zo stelt Saxenian (2009). In haar onderzoek beschrijft zij aan de hand van het begrip “braincirculation” de situatie waarin hooggeschoolde werknemers en ondernemers uit Silicon Valley hun kennis en kunde overbrengen en toepassen in hun herkomstregio. De veronderstelde dominante eenrichtingsstroom van kapitaal en kennis van periferie naar kern maakt plaats voor een complexe circulatie van kennis, technologie en investeringen tussen de Silicon Valley en nieuwe innovatieve regio’s als Taiwan, Israel, China en India (Beerkens, 2009, zoals aangehaald door van den Berg, 2010, p.18). Dit proces van

“braincirculation” tussen Silicon Valley en het land van herkomst kan zich ook op regionale schaal voordoen. Van den Berg (2010) stelt dat het niet ondenkbaar is dat mensen uit de periferie van Nederland ervaringen opdoen in de Randstad en dit in een latere fase in hun carrière delen met de herkomstregio.

3 Migratie Jongeren

Dit hoofdstuk bouwt verder op het voorgaande hoofdstuk en spitst de theorie toe op de doelgroep: de jongeren. In de eerste paragraaf worden de migratiemotieven van jongeren in kaart gebracht. In de tweede paragraaf wordt gekeken naar de ruimtelijke patronen in het verhuisgedrag van jongeren. In de derde paragraaf wordt gesproken over de samenhang tussen het wonen en werken in Nederland. Het theoretisch gedeelte (H2 en H3) wordt afgesloten met een synopsis.

3.1 De mobiliteit onder jongeren

Vooraf jongeren in de leeftijd van 20-25 jaar zijn ten opzichte van andere leeftijdsgroepen erg mobiel. Dit valt te verklaren uit het gegeven dat deze mensen zich in een zeer dynamische fase van hun levensloop bevinden (de Vries, 2011). In een onderzoek naar het behoud van jongeren in Dordrecht stellen de auteurs dat de verhuizingsgeneigdheid van een persoon het grootst is tussen het 18e en 25ste levensjaar, omdat er in deze periode veel veranderingen plaatsvinden in alle carrières (Oostrom & Bakx, 2014). Zo vormt voor veel jongeren de opleiding een belangrijke 'trigger' om te verhuizen, omdat de gewenste opleiding in veel gevallen niet aanwezig is op hun oorspronkelijke woonlocatie. Het op kamers gaan is voor veel jongeren de eerste verhuizing. Voor afgestudeerden geldt het banenaanbod als belangrijkste verklarende factor voor hun verhuisgedrag (Venhorst, 2011, zoals aangehaald door Oostrom & Bakx, 2014, pp.4-5). Met name de levensfase waarin individuen gaan studeren en werken vormt een zeer dynamische fase.

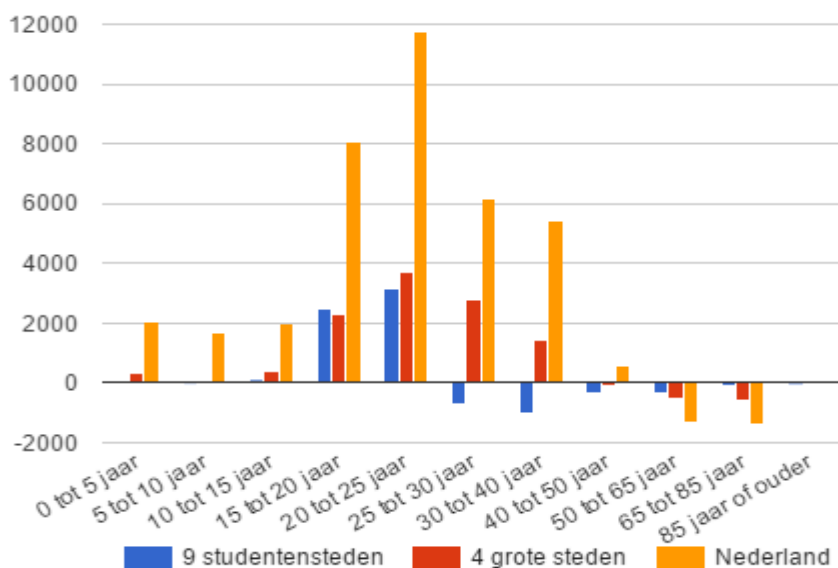
In figuur 3.1 worden de migratiesaldo's van negen Nederlandse studentensteden, de vier grote steden en Nederland weergegeven. Weliswaar zijn de grote steden ook studentensteden, maar er is een wezenlijk verschil in de bevolkingsdynamiek tussen beiden, welke hieronder nader beschreven worden. In dit beeld zien we hoge uitschieters voor de 15 tot en met 29 jarigen jongeren van Nederland, wat duidt op de opleidings-en of arbeidsmigratie binnen deze leeftijdsgroep. In de studentensteden³ is een hoge piek te zien bij zowel de de leeftijdscategorie 15 tot 20 jaar als bij 20 tot

---

³ De studentensteden zijn: Groningen, Nijmegen, Delft, Leiden, Tilburg, Maastricht, Enschede, Eindhoven, Wageningen

25 jaar . Dit zijn de mensen die op deze leeftijd een studie beginnen. In de vier grote steden⁴ is een vergelijkbaar migratiesaldo voor deze leeftijdsgroepen te constateren. Vervolgens is te zien dat voor de volgende leeftijdsgroepen van 25 tot 30 jaar en 30 tot 40 jaar dat de studentensteden inboeten aan inwoners, terwijl de grote steden (en Nederland) stijgen in inwonersaantal. De mensen uit deze leeftijdsgroepen (m.n. 25-30 jaar) komen naar de grote stad om een baan te zoeken en te vinden. Dit duidt op een relatief sterke aantrekkingskracht van arbeidsmigranten in de vier grote steden in vergelijking met de studentensteden (van den Berg, 2010). Waar de pas afgestudeerde jongeren in hun zoektocht naar een baan of woning de studentensteden achter zich laten, weten de vier grote steden deze jongeren aan te trekken (zie ook § 3.2). Desalniettemin blijft de aantrekkingskracht van de stedelijke gebieden in Nederland onverminderd groot. Bijna driekwart van de Nederlandse bevolking woont in een stedelijke woonomgeving⁵ en het CBS (2013) voorziet in de toekomst dat dit aantal verder zal stijgen (PBL, 2015b).

Figuur 3.1: Migratiesaldo per categorie naar leeftijdsklassen, 2014

Bron: CBS (2016a)

⁴ Vier grote steden: Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Utrecht

⁵ Zij wonen in de stad of in woonkernen in het suburbane ommeland

Als we in bovenstaand figuur onderscheid maken tussen mannen en vrouwen zijn er enkele verschillen te zien (zie bijlage 14).

Zo komt het vertrek van vrouwen uit de studentensteden eerder op gang (25-30 jaar) dan bij de mannen (30-40 jaar). De vier grote steden blijken voor alle leeftijdsgroepen aantrekkelijk te zijn. Bij de mannen begint de trek uit de grote stad bij de 40-plussers, terwijl dit bij de vrouwen de 50-plussers zijn. Over het algemeen staan vrouwen eerder op eigen benen dan mannen⁶ (CBS, 2014). De reistijd tot de opleiding blijkt voor vrouwen eerder een reden te zijn om het huis uit te gaan dan voor mannen (Harts, 2008a, zoals aangehaald door van den Berg, 2010, p. 19). De verhuispiek vanuit studentensteden ligt voor de vrouwen rond de leeftijd 25-30 jaar. Voor de mannen ligt deze verhuispiek iets later, namelijk rond de leeftijd van 30-40 jaar. Daarnaast zijn de verhuiskansen voor dertigjarige mannen en vrouwen vanuit de studentensteden hoger dan het nationaal gemiddelde, net zoals bij de jonge kinderen (tot 10 jaar). Dit kan erop duiden dat deze dertigers zowel de negen studentensteden als de vier grote steden verlaten als er kinderen (op komst) zijn (van Huis & Wobma, 2009). De grote stad wordt op dat moment vaak ingeruild voor een meer kindvriendelijke omgeving, zoals de intermediaire zone of periferie (van den Berg, 2010, p. 19). Echter, dit is aan het veranderen, waar voorheen deze gezinnen de stad verlieten blijven zij nu vaker 'plakken' (zie §2.3).

De grote stad fungeert als magneet en oefent een sterke aantrekkingskracht uit op jongeren. De grote steden ontlenen hun aantrekkingskracht aan het gegeven dat het van oudsher centra zijn van bedrijvigheid, werkgelegenheid, hoger onderwijs en commerciële en culturele voorzieningen (PBL, 2015). Steeds meer mensen volgen hoger onderwijs en trekken daarvoor naar de grote stad. In de afgelopen vijf studie jaren⁷ is het aantal studenten in het hoger onderwijs zowel in Nederland (+6,7%) als in de arbeidsmarktregio Gorinchem (+6,1%) toegenomen (CBS, 2016h). Na de afronding van de opleiding zullen zij al de moeite en tijd welke zij in de studie gestoken hebben ten gelde willen maken. Zoals gezegd vormt het arbeidsmarktaspect de belangrijkste verklaringsfactor voor het verhuisgedrag van afgestudeerden (Venhorst, 2011, zoals aangehaald Oostrom & Bakx, 2015, p.5).

---

⁶ In 2012 gingen vrouwen met 22-jarige leeftijd het huis uit. Bij de mannen was dit 23,5 jaar.

⁷ Het betreft hier de studie jaren: 2010/2011 t/m 2014/2015

Door het specifieke karakter van kennis en vaardigheden van jonge hoogopgeleiden zijn geschikte banen veelal schaars. De ruimtelijke mobiliteit⁸ onder hoogopgeleiden is dan ook vaak hoger dan mensen met een middelbare of lagere beroepsopleiding (Cörver, 2005, zoals aangehaald door de Vries, 2011), omdat zij in een groter zoekgebied naar de geschikte baan moeten zoeken.

Hoogopgeleide (jonge) mensen zijn dus eerder geneigd zich te verplaatsen naar stedelijke gebieden dan lager opgeleide mensen. In de Randstad zijn de meeste banen te vinden die aansluiten bij de kwaliteitseisen van de hoogopgeleiden. Dit gebied brengt ongeveer de helft van het aantal afgestudeerden in Nederland voort en trekt bovendien een substantieel deel van de afgestudeerden uit andere gebieden aan (Venhorst, 2011a). Dit gebied fungeert tevens als “roltrapregio” voor jonge hoogopgeleiden. De trek naar de grote stad begint als de jongeren een opleiding gaan volgen aan een universiteit of hogeschool. Na het afstuderen oriënteren zij zich op de lokale arbeidsmarkt. Het aanbod van banen in de arbeidsmarkt van de Randstad is dusdanig ontwikkeld en afgestemd op hoog opgeleiden dat deze regio legio aan mogelijkheden biedt om een goed begin te maken aan de arbeids carrières van deze jonge mensen. Het concept van een roltrapregio is geïntroduceerd door Fielding (1992) en wordt in de volgende paragrafen uitgebreid behandeld.

3.2 Ruimtelijke patronen in verhuisgedrag in Nederland

Waar in de vorige paragrafen vooral is gekeken naar de verhuismotieven van hoogopgeleide jongeren spitst dit tekstgedeelte zich toe op de ruimtelijke verschillen in verhuisgedrag in Nederland. Over het algemeen trekken hoogopgeleide jongeren uit de perifere regio's naar de stedelijke gebieden, omdat hun carrièrekansen hier beter zijn. Geldt eenzelfde ruimtelijk patroon ook voor Nederland?

Verschillende studies wijzen uit dat het migratiegedrag van jongeren wezenlijk afwijkt van dat van andere leeftijdsgroepen (Feijten & Visser, 2005; van Huis & Wobma, 2010). Deze verschillen uit zich in dominante vestigingsgebieden en specifieke migratiemotieven. Zo wijst onderzoek uit dat de verhuismotieven van jongeren

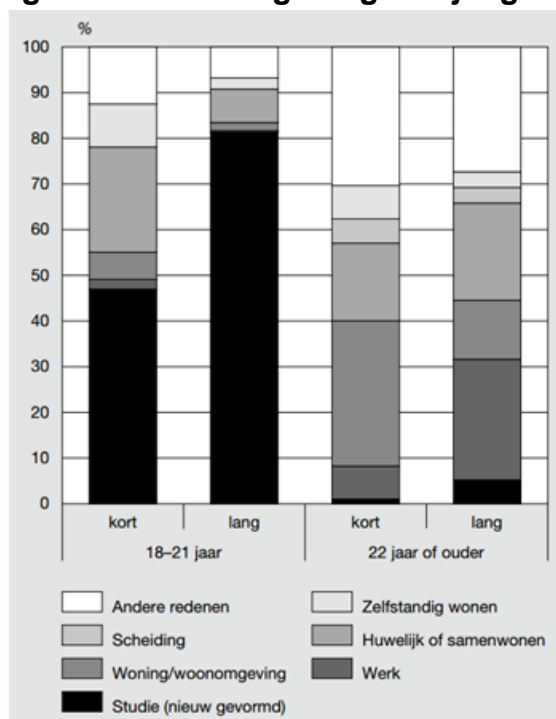
---

⁸ Over de meetjaren 1996 tot en met 2001 gerekend, bedroeg de geografische mobiliteit onder hbo'ers gemiddeld 40 km., tegen 24 km. voor bol/bbl niveau 3/4, 21 km. voor bol/bbl niveau 1/2, en 31 km. voor vmbo.

tussen de 18 en 24 jaar sterk afwijken van andere leeftijdsgroepen (Feijten & Visser, 2005). Waar woonmotieven bij jongeren van 18 tot en met 24 jaar slechts een kleine rol spelen, zijn zelfstandig gaan wonen, huwelijk of samenwonen, studie of werk de belangrijkste verhuismotieven (Feijten & Visser, 2005; van Huis & Wobma, 2010).

Als gekeken wordt naar de verhuisafstand van jongeren (18-21 jaar), is de afstand tussen de oude en nieuwe woongemeente in de helft van de verhuisgevallen minder dan 35 kilometer. Voor het totaal aantal verhuizingen ligt dit aandeel zelfs op twee derde van het aantal verhuisgevallen (van Huis & Wobma, 2010). Dit betekent dat voor verhuizingen van jongeren (18-21 jaar) er sprake is van structurele migratie, naar een select aantal steden waar hoger onderwijs wordt aangeboden. In de leeftijdscategorie 22 jaar of ouder is het woonmotief het belangrijkste voor verhuizingen op korte afstand. Voor de lange afstand is “werk” het voornaamste verhuismotief voor deze mensen (zie figuur 3.2).

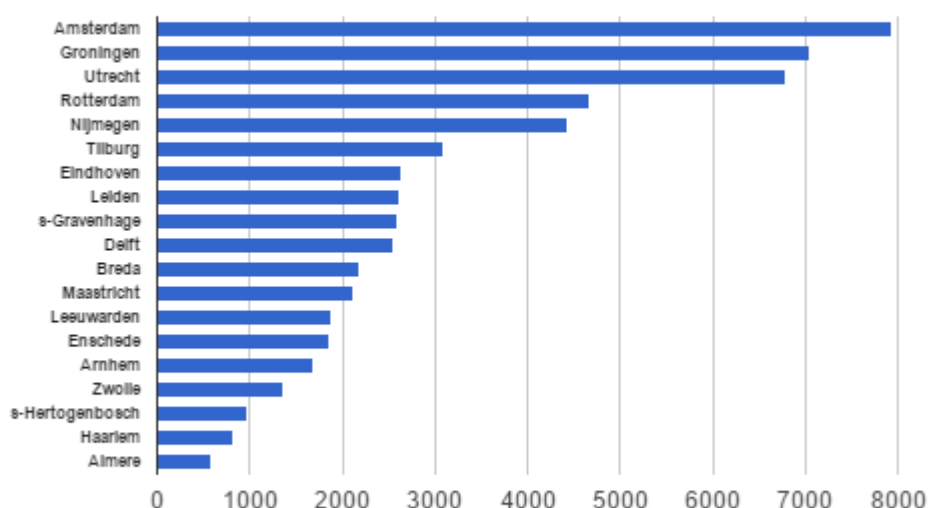
Figuur 3.2 Verhuisgedrag van jongeren naar motief en afstand

Bron: van Huis en Wobma (2010)

Van de circa 105 duizend jongeren van 18 tot en met 21 jaar die per jaar verhuizen zijn de grote- en studentsteden de belangrijkste bestemmingen. Dit structurele migratiepatroon wijst uit dat ruim de helft van deze jongeren zich vestigt in de 19 populairste gemeenten. Een vijfde van deze verhuizers vestigt zich in een van de vier grote steden en een kwart vertrekt naar een van de acht studentensteden⁹. Daarnaast trekken enkele andere grote gemeenten ook veel jongeren aan (CBS, 2016j; zie figuur 3.3).

Figuur 3.3 Populaire bestemmingen 18-21 jarigen, per stad voor 2006/2008

Bron: CBS (2016j)

De gemiddeld verhuisde afstand verschilt ook voor de verschillende delen in Nederland. In een onderzoek naar de verhuisbewegingen tussen de verschillende COROP-gebieden in Nederland concludeerden Ekamper en van Huis (2005) dat de gemiddelde verhuisafstand afnam naarmate het gebied westelijker is gelegen. Met

⁹ De data voor de gemeente Wageningen ontbreekt, doordat het inwonersaantal lager is dan 100.00

name in de Randstad is de gemiddelde verhuisafstand¹⁰ relatief klein. Dit wijst naar de dominante en centrale positie, welk de Randstad inneemt op het gebied van wonen en werken. De Randstad vormt de economische motor van Nederland en is tevens het dichtstbevolkte gedeelte van Nederland (Ekamper & van Huis, 2005, p. 86). In een soortgelijk onderzoek naar de verhuismotieven per provincie (Feijten & Visser, 2005) blijkt dat het verhuismotief “studie-en werk” relatief veel voorkomt in de perifeer gelegen provincies (zie bijlage 13). In deze perifere provincies vinden tevens meer verhuizingen op de lange afstand plaats dan in Randstedelijke provincies (Feijten & Visser, 2005).

3.3 Woon-werk dynamiek

Waar in voorgaand tekstgedeelte geschreven is over de opleidings- en arbeidsmigranten is het in het kader van dit onderzoek ook van belang om te kijken naar de werkgeverskant. Dit aangezien het arbeidsmarktperspectief de belangrijkste verklaring vormt voor het verhuisgedrag van afgestudeerden (Venhorst, 2011, zoals aangehaald door Oostrom & Bakx, 2014, pp.4-5). Hierbij krijgt men te maken met een bekend kip-en-ei-verhaal: volgt wonen het werk of volgt werk het wonen?

In een onderzoek van de interactie tussen locatieveranderingen van banen en mensen wijst Hoogstra (2013) dat de meest recente ontwikkelingen op het gebied van wonen en werken pleiten voor het principe van “werken volgt wonen”. In de laatste decennia, met de opkomst van de moderne kenniseconomie, is er steeds meer onduidelijkheid ontstaan over de ruimtelijke samenhang tussen wonen en werken. Waar voorheen de mensen gingen wonen waar de banen waren zien we tegenwoordig een ander beeld. Dit komt door ontwikkelingen op het gebied van mobiliteit en arbeidsrelaties (parttime- en telewerken e.d.) en doordat tweeverdieners hun locatie veelal moeten afstemmen op twee verschillende werklocaties. Daarnaast verwisselen werknemers tegenwoordig vaker van baan dan voorheen en werken er meer mensen voor zichzelf. Bovendien spelen niet alleen economische motieven een rol, maar ook aspecten als welzijn en aanwezigheid van voorzieningen. Zoals eerder gezegd zijn de stedelijke gebieden (in het bijzonder de Randstad) hierin het voordeel, doordat er relatief veel (hoogwaardige) voorzieningen in vergelijking met

---

¹⁰ De verhuisafstand wordt berekend a.h.v. de gemiddelde afstand tussen het COROP-gebied van herkomst en het vestigingsgebied. In de Randstad is deze afstand relatief klein.

overig Nederland zijn. Bovendien is het wonen in de stad steeds aantrekkelijker geworden (PBL, 2015).

In de praktijk betekent dit dat bedrijven gaan zitten waar het meeste talent zit, namelijk de (Rand-)stedelijke gebieden. Dit is kenmerkend voor onze moderne kenniseconomie, zo stelt van Latten in het NRC (2008): *“Mensen gaan niet meer thuis werken door ICT, ze willen centraal wonen en/of in de buurt van hun werk. En de best betaalde banen zitten in de Randstad”*. In de praktijk zien we een genuanceerd beeld waarbij de ruimtelijke spreiding van banen en wonen elkaar wederzijds versterken.

“Als de jongeren eenmaal op de plaats zitten waar ook de meeste bedrijvigheid aanwezig is, namelijk de Randstedelijke regio’s, dan biedt die regio vervolgens mogelijkheden voor verdere ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Hierdoor blijft deze talentvolle jonge groep weg uit de, vaak perifeer gelegen, herkomstregio”, aldus van den Berg (2010, p.17).

Synopsis

Mensen verhuizen, doordat het huidige woongebied niet hetgeen kan bieden (of onvoldoende) wat men verlangt op het gebied van o.a. wonen, recreatie, voorzieningen e.d. Dit is misschien kort door de bocht, maar dit is wel waar het op neerkomt als gekeken wordt naar de meest voorkomende migratiemotieven. Het “levensloopmodel” van Mulder & Hooimeijer (1999) vormt hierin het theoretische fundament. In dit model wordt het individuele verhuisgedrag verklaard aan de hand van vier carrières/dimensies, te weten de wooncarrière, huishoudenscarrière, opleidingscarrière en arbeidscarrière.

In dit onderzoek omtrent het migratiegedrag en migratiemotief van hoogopgeleide Alblasserwaardse jongeren wordt met name aandacht besteed aan de twee laatstgenoemde dimensies. De “roltraptheorie” van Fielding (1992) staat hierin centraal. Deze theorie beschrijft het proces waarbij jongvolwassenen, die aan het begin van hun studie of loopbaan staan, naar een “roltrapregio” verhuizen om zichzelf te ontplooien en te ontwikkelen. De negen studentensteden en de vier grote steden, welke veelal in de Randstad gesitueerd zijn, zijn populaire bestemmingen onder hoogopgeleide jongeren. Daarnaast positioneert de werkgever zich juist daar waar de kans op het vinden van een werknemer het grootst is, namelijk de

Randstad. Dit is een zelfversterkend proces. Als de hoogopgeleide mensen en de bedrijvigheid bij elkaar clusteren in bepaalde regio's, vergroten deze regio's vervolgens de carrièremogelijkheden op de lokale arbeidsmarkt. De perifeer gelegen gebieden, welke deze ontwikkelingsmogelijkheden niet of minder kunnen aanbieden, krijgen te maken met "braindrain". Hoogopgeleide mensen verlaten na hun studie hun regio om ergens aan een baan te geraken waar de economische kansen en omstandigheden gunstiger zijn. Echter in een latere fase in hun loopbaan is het niet ondenkbaar dat de uitgevlogen hoogopgeleiden terugkeren. Het zij uit zichzelf (op latere leeftijd) het zij door middel van enkele (beleids-) maatregelen (zie afsluitend hoofdstuk).

4 Situatieschets regionale arbeidsmarkt

Als eerste wordt de huidige samenstelling van de (beroeps-) bevolking in kaart gebracht. In de tweede paragraaf wordt de regionale sectorstructuur nader bekeken. Tenslotte worden enkele prognoses en scenario's behandeld, welke mogelijk een impact hebben over de verdere ontwikkeling van de arbeidsmarktregio. Het document de Economische Transformatie-monitor (Public Result, 2015) voor de arbeidsmarktregio Gorinchem staat in deze slotparagraaf centraal.

4.1 Situatieschets (beroeps-)bevolking in arbeidsmarktregio Gorinchem

Om de demografie in kaart te brengen wordt achtereenvolgens gekeken naar de bevolkingsontwikkeling, de leeftijdsopbouw en de beroepsbevolking in de arbeidsmarktregio Gorinchem. Hierbij wordt deze regio vergeleken met het landelijk gemiddelde en dat van Corop-gebied Zuidoost-Zuid-Holland.

In de periode 2007-2016 is het inwoneraantal in deze regio met 1,2% gegroeid naar een inwoneraantal van 142.181 per 1 januari 2016 (CBS, 2016b). In vergelijking met Zuidoost-Zuid-Holland (+2,5%) en Nederland (+3,8%) is deze groei bescheiden te noemen (zie bijlage 8), hoewel in het afgelopen jaar (2015-2016) het bevolkingsaantal in de regio (+0,8%) relatief sneller groeide dan in Zuidoost-Zuid-Holland (+0,2%) en Nederland (+0,5%). Uit de meest recente (complete) cijfers van het CBS uit 2014 blijkt dat de regio ten opzichte van Nederland een relatief groot geboorteoverschot heeft, maar tegelijkertijd te kampen heeft met zowel een negatief binnenlands als buitenlands migratiesaldo (zie bijlage 9).

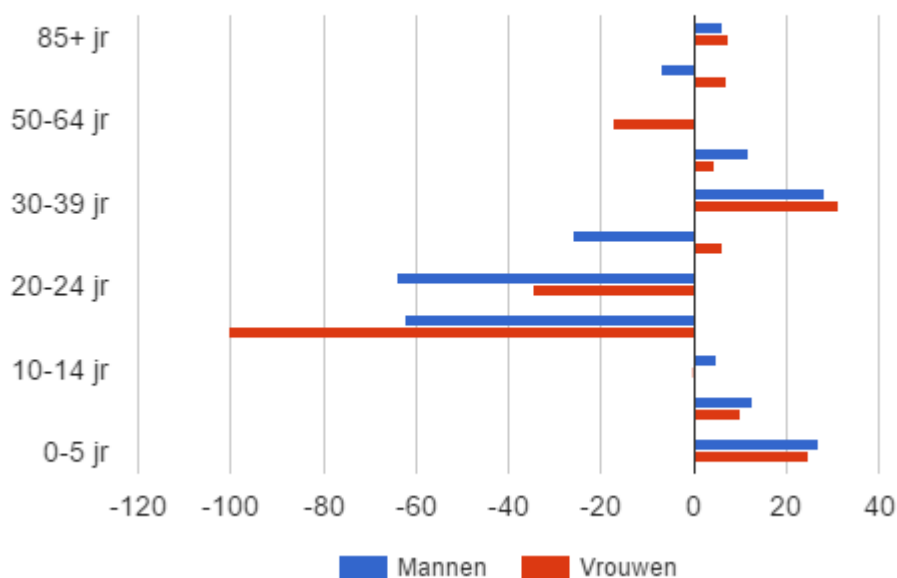
Aangezien de nadruk in dit onderzoek ligt bij het boeien en binden van jonge hoogopgeleiden is het interessant om het binnenlands migratiesaldo¹¹ nader te bekijken en met name de jonge bevolkingsgroepen. Voor de leeftijdsgroep 15-19 jaar en 20-24 jaar is het binnenlands migratiesaldo, voor zowel mannen als vrouwen,

---

¹¹ Het binnenlands migratiesaldo wordt berekend door het totale vertrek per leeftijdscategorie af te trekken van de totale vestiging per leeftijdscategorie, en dat vervolgens te delen door 5 (periode 2011-2015)

negatief. Veel jongeren verlaten de regio, met name in de leeftijdscategorie 15-24 jaar (zie figuur 4.1).

Figuur 4.1: Binnenlands migratiesaldo naar leeftijd voor de arbeidsmarktregio Gorinchem in de periode 2011-2015

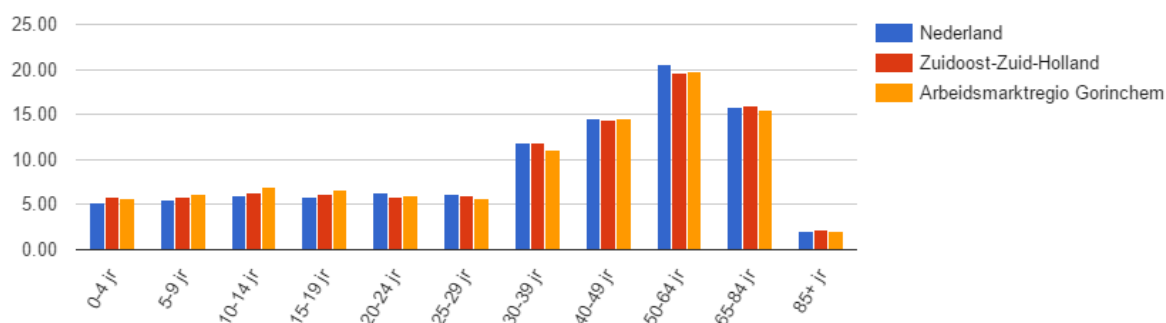

Bron: CBS (2016d)

In figuur 4.2 is de huidige leeftijdsopbouw voor de regio weergegeven. Opvallend is dat de regio relatief jong is in vergelijking met het regionaal en nationaal gemiddelde. Het aandeel van alle leeftijdsgroepen tot 20 jaar overtreft het regionaal en nationaal gemiddelde, terwijl het aantal ouderen (65-plussers) relatief vergelijkbaar is met het regionaal en nationaal gemiddelde. Dit terwijl de trend en de verwachting is dat juist in (overwegend) plattelandsg gebied, zoals de arbeidsmarktregio Gorinchem de ontgroening en vergrijzing relatief het grootst zou zijn (PBL, 2013).

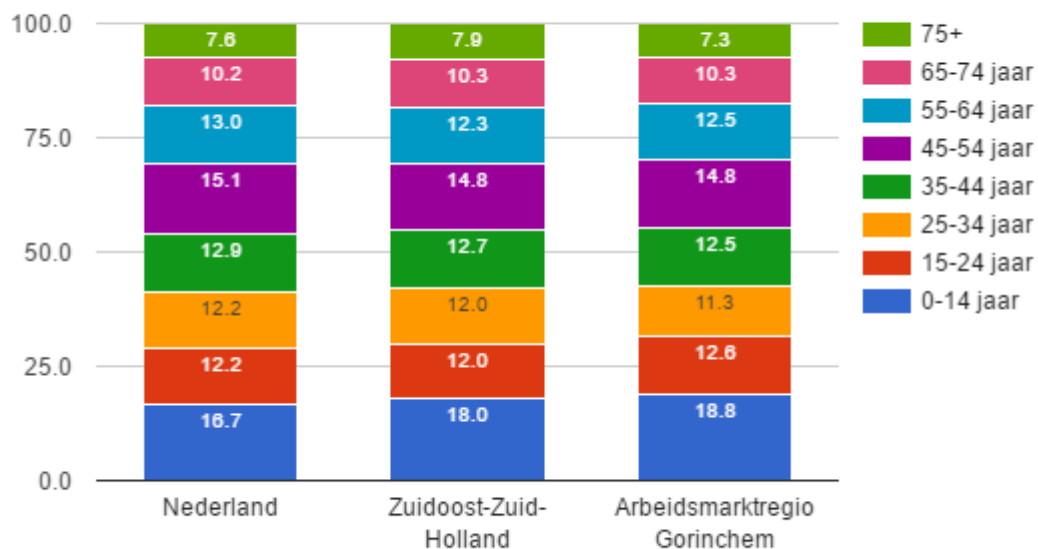
Figuur 4.2 Leeftijdsopbouw voor arbeidsmarktregio, aandeel in % per leeftijdscategorie in 2015

Bron: CBS (2016b)

Het bovenstaande figuur 4.2 doet niet vermoeden dat de arbeidsmarktregio Gorinchem een “anticiperregio” is, gelet op relatief hoge groene druk en de relatief lage grijze druk in de regio. Het relatief grote aandeel jongeren (tot 20 jaar) kan verklaard worden uit het relatief hoge geboortecijfer in deze regio (zie bijlage 9) in combinatie met de oververtegenwoordiging van huishoudens met gezinnen (CBS, 2016b; bijlage 5). Dit kan verklaard worden door de ligging in de “Biblebelt”, waar het geboortecijfer relatief hoog is in vergelijking met de rest van Nederland (CBS, 2016k). Bovendien is het aandeel van de ouderen (65+) in de Arbeidsmarktregio Gorinchem lager dan gemiddeld in Zuidoost-Zuid-Holland en Nederland. Hoewel de huidige (relatieve) verschillen niet groot zijn, wijst de prognose vooral nog uit dat eenzelfde situatie in de toekomst niet ondenkbaar is (zie figuur 4.3).

Figuur 4.3 Bevolkingsprognose naar leeftijd voor de arbeidsmarktregio Gorinchem, Zuidoost-Zuid-Holland en Nederland in 2030

Bron: CBS (2016), DatabankZH (2016), Provincie Lingewaal (2013)

In het toekomstscenario voor de arbeidsmarktregio Gorinchem zien we dat het totale bevolkingsaantal naar verloop van tijd relatief stabiel blijft¹². Echter, de leeftijdsamenstelling van de bevolking in deze regio ondergaat veranderingen. Het aantal mensen in de leeftijdscategorieën 0-20 jaar (ontgroening) en 20-65 jaar (productieve leeftijdsgroep) zullen in het toekomstbeeld sterk verminderen. Deze leeftijdsgroepen krimpen in de periode 2015-2040 respectievelijk met 13,6% en 12,0%. Daarnaast zal het aantal 65-plussers in de regio in de periode 2015-2040 met 59,2% toenemen (vergrijzing). In de praktijk betekent dit dat de productieve leeftijdsgroep (20-65 jarigen) naar verloop van tijd een steeds kleiner aandeel

¹² De bevolkingsprognose voor de arbeidsmarktregio Gorinchem is alleen beschikbaar in deze leeftijdsklassen. Onderzoeksbureau Public Result heeft in 2014 verschillende prognoses beschreven voor AV (zie bijlage 7).

inneemt in het totale bevolkingsaantal (UWV, 2015; zie bijlage 2).

Als deze cijfers vervolgens naast de bevolkingsprognoses van het COROP-gebied Zuidoost-Zuid-Holland en Nederland (zie bijlage 3 en 4) worden gelegd dan is eenzelfde patroon waar te nemen. Het aantal inwoners blijft stabiel of groeit in de periode 2015-2040, terwijl de productieve leeftijdsgroep van 20-65 jarigen en het aantal ouderen toeneemt. De geleidelijke verhoging van de AOW-leeftijd (en instroom buitenlandse migranten) naar 66 jaar in 2018 en 67 jaar in 2021 zorgt ervoor dat vanaf 2016 de landelijke potentiële beroepsbevolking licht groeit (Eerste Kamer, g.j.). Vanaf 2025 zet in Nederland een structurele krimp in van de potentiële beroepsbevolking. De generatie uit de geboortegolf van na de Tweede Wereldoorlog ('baby boomers'¹³) bevindt zich tot 2025 grotendeels in de economische actieve leeftijden, maar stroomt vervolgens de AOW in (PBL, 2013). De huidige bevolkingsopbouw van de arbeidsmarktregio Gorinchem is relatief jong. De prognoses voor 2040 wijzen uit dat de procentuele daling van het aandeel jongeren (0-20 jarigen) in de arbeidsmarktregio Gorinchem (-13,6%) relatief groot is in vergelijking met Zuidoost-Zuid-Holland (-7,7%) en Nederland (-0,4%).

4.2 Economie

Ten eerste wordt de werkgelegenheidsstructuur nader bekeken, welke vervolgens wordt uitgesplitst naar de vraag-en aanbodzijde. Tenslotte worden de inkomende en uitgaande pendelstromen in kaart gebracht om na te gaan waar de werkzame beroepsbevolking uit de regio naar toe gaat, maar ook vandaan komt.

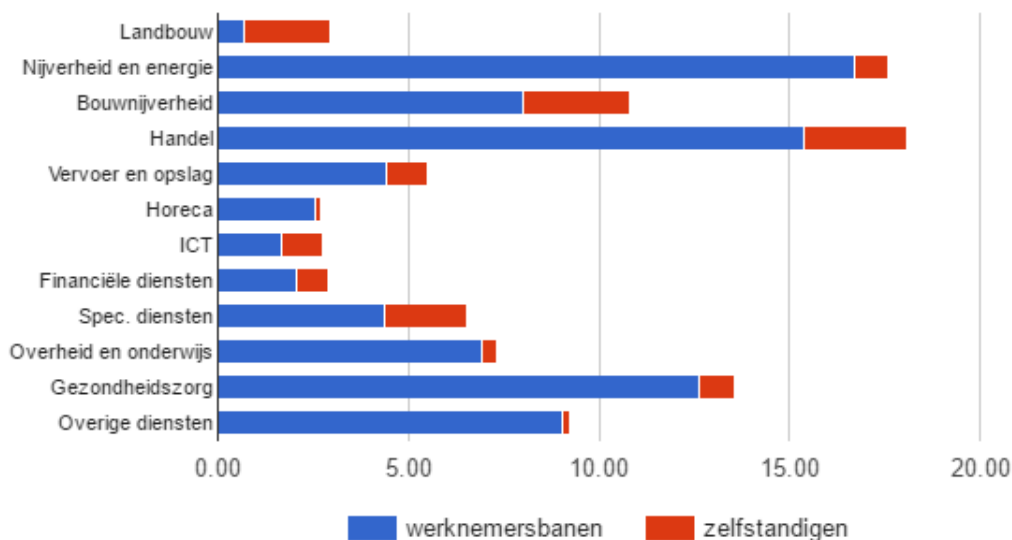
Werkgelegenheidsstructuur

Om een beter beeld te krijgen van de werkgelegenheidssituatie in deze regio is het totaal aantal banen in 2015 opgedeeld in 14 sectoren. In volgend figuur wordt de werkgelegenheidsstructuur van het COROP-gebied Zuidoost-Zuid-Holland weergegeven en vergeleken met Nederland.

---

¹³ Generatie mensen die geboren zijn tussen 1955 en 1965

Figuur 4.4 Banen naar sector voor de arbeidsmarktregio Gorinchem, aandeel in %, voor 2013/2014

Bron: UWV (2016c) en CBS (2016b)

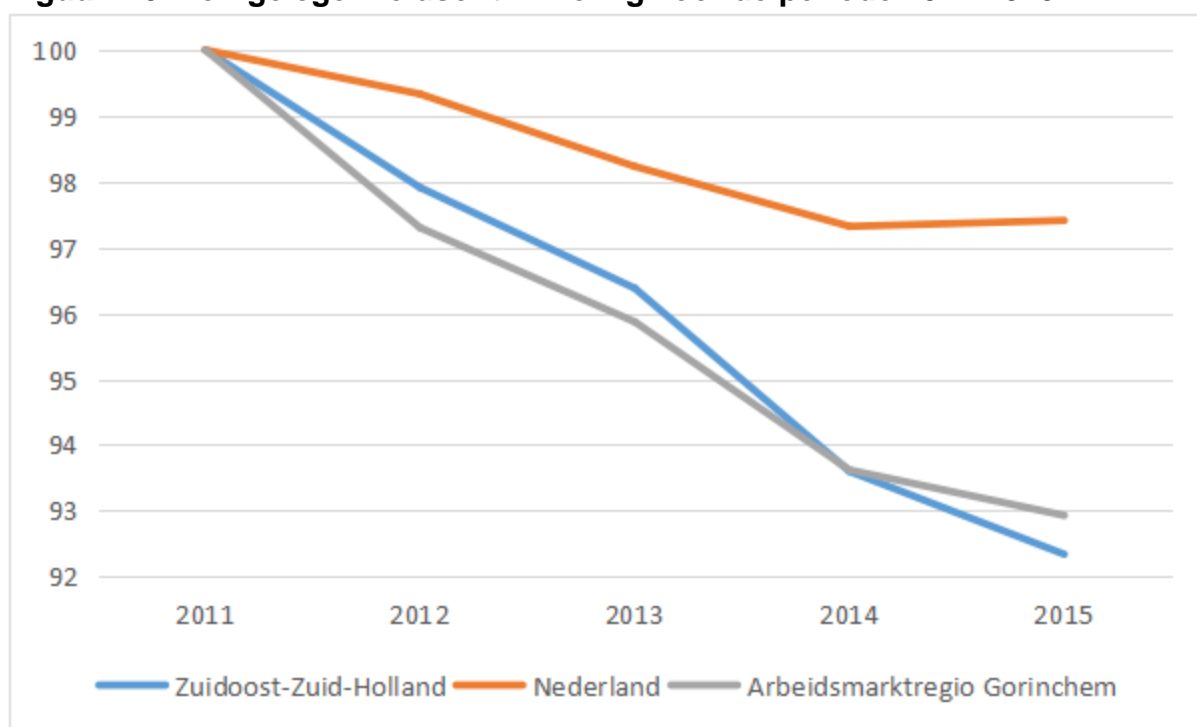
Over de jaren 2013/2014 telde de arbeidsmarktregio Gorinchem gemiddeld 68.480 banen. De sectoren nijverheid en energie (o.a. industrie), (groot-en detail) handel en bouwnijverheid zijn sterk vertegenwoordigd in de regio ten opzichte van het landelijk gemiddelde (overzicht NL zie bijlage 12). De gezondheidszorg is ook een grote werkgever, maar is vooralsnog ondervertegenwoordigd in vergelijking met het Nederlands gemiddelde. De overheid en onderwijs, de specialistische- en overige diensten zijn eveneens ondervertegenwoordigd in deze regio (zie bijlage 10 en 16).

Vraagzijde arbeidsmarkt

De werkgelegenheidsontwikkeling in de arbeidsmarktregio Gorinchem is weergegeven in figuur 4.5. In de afgelopen vijf jaar heeft de arbeidsmarktregio te kampen gehad met een structurele daling van het aantal banen. In het COROP-

gebied Zuidoost-Zuid-Holland zien we een soortgelijke ontwikkeling. Landelijk gezien is de banenkrimp in de periode 2011-2015 (-2,1%) relatief kleiner dan gemiddeld in Zuidoost-Zuid-Holland (-7,7%) en arbeidsmarktregio Gorinchem (-7,1%). In de arbeidsmarktregio Gorinchem zien we in 2015 een afname van het aantal werknemersbanen (-0,7%) in vergelijking met een jaar eerder (Lisa, 2015). Zo neemt in de omvangrijke sectoren industrie en zorg & welzijn het aantal werknemersbanen af, terwijl deze juist toeneemt in sectoren als (overige) zakelijke diensten en groothandel. In de periode 2016-2017 verwacht het UWV een relatief kleine groei (+0,3%) van werknemersbanen (NL: +1,0%; UWV, 2016c).

Figuur 4.5 Werkgelegenheidsontwikkeling voor de periode 2011-2015

Bron: Lisa (2015)

Gezien deze negatieve trend van banenkrimp is het voor de arbeidsmarktregio Gorinchem belangrijk om te kijken of het huidige werkgelegenheidsaanbod groot genoeg is om de beroepsbevolking in de regio van een baan te voorzien. Deze verhouding tussen het aantal banen en de beroepsbevolking wordt weergegeven door middel van een werkgelegenheidsindex (zie tabel 4.1).

Gemeente	Beroepsbevolking ¹⁴	Werkgelegenheid	Werkgelegenheidsindex ¹⁵
Giessenlanden	7300	4060	55.6
Gorinchem	16000	21090	131.8
Hardinxveld-Giessendam	7900	7050	89.2
Leerdam	8900	7730	86.9
Lingewaal	5600	3620	64.6
Molenwaard	13100	10310	78.7
Zederik	5700	4420	77.5
Arbeidsmarktregio Gorinchem	64500	58280	90.4
Zuidoost-Zuid-Holland	183000	171220	93.6
Nederland	7939000	8052500	101.4

Bron: CBS (2016c), UWV (2016c) en UWV (2016d)

De aanwezige werkgelegenheid in de arbeidsmarktregio Gorinchem is kleiner dan de aanwezige beroepsbevolking. Hierbij moet gezegd worden dat bij de werkgelegenheid zowel de voltijd- als deeltijdbanen en de uitzendkrachten zijn opgenomen in de cijfers. Het is opvallend dat alleen de gemeente Gorinchem de enige gemeente in de arbeidsmarktregio Gorinchem is met een werkfunctie, aangezien de werkgelegenheidsindex meer dan 100 bedraagt (131,8). De werkgelegenheidsindex van de arbeidsmarktregio Gorinchem is relatief kleiner dan gemiddeld in het COROP-gebied Zuidoost-Zuid-Holland en Nederland. De dominante werkfunctie van de gemeente Gorinchem zien we ook terug in de regionale pendelstromen. Een groot gedeelte van de pendelaars in de overige gemeenten in de arbeidsmarktregio vindt zijn/haar baan in de gemeente Gorinchem. Het merendeel (60%) van de werkzame beroepsbevolking heeft een baan binnen de arbeidsmarktregio Gorinchem (zie bijlage 6). Een groot deel van de overige 40% welke buiten de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden hun werk vindt, pendelt

¹⁴ Hierbij wordt gebruik gemaakt van de oude definitie, waarbij de beroepsbevolking bestaat uit 15-65 jarigen.

¹⁵ Werkgelegenheidsindex (werknemersbanen+zelfstandigen)/beroepsbevolking x 100

hiervoor naar de Drechtsteden, Midden-Utrecht en Rijnmond. De inkomende pendelaars zijn met name afkomstig uit de Drechtsteden en West-Brabant (UWV, 2016c; Public Result, 2015). Echter, deze cijfers zeggen niets over het vereiste (opleidings-) niveau van de werkgelegenheid. Er kan op basis van deze cijfers niet gezegd worden of er voldoende werk op niveau is voor jonge hoogopgeleiden.

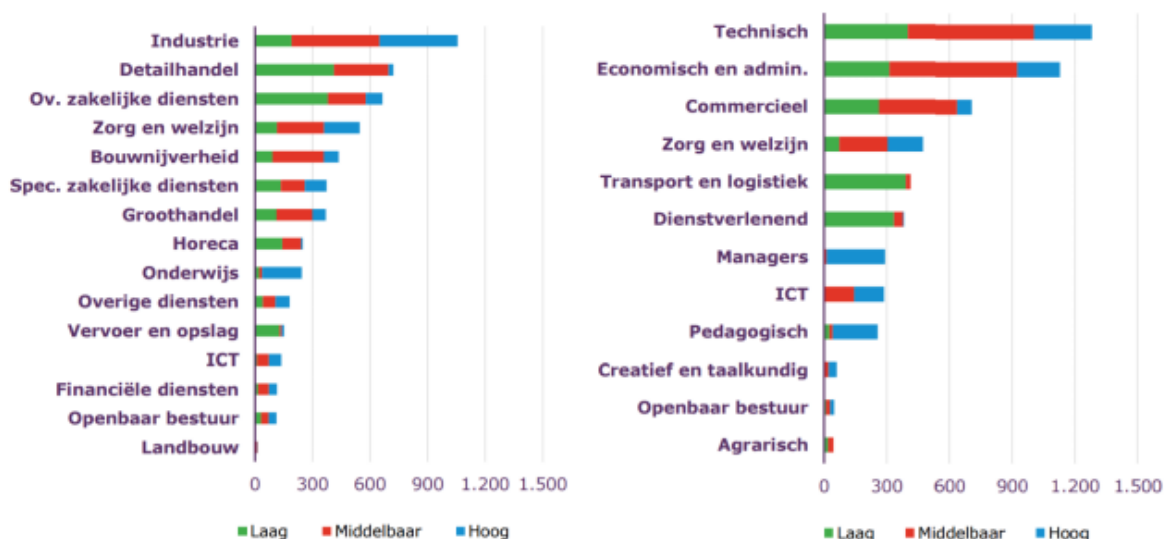
Het onderstaande overzicht (figuur 4.6) geeft een indicatie voor de arbeidsvraag per beroepsniveau. In 2015/2016¹⁶ ontstaan er ongeveer 5500 vacatures in de arbeidsmarktregio Gorinchem. In vergelijking met 2014/2015 neemt het aantal ontstane vacatures met 13% toe. Niet in alle sectoren in de regio is er een toename van het aantal vacatures te zien. In de situatieschets “Regio in Beeld” van het UWV komt naar voren dat in 2014/2015 het aantal ontstane vacatures in de groothandel, openbaar bestuur en onderwijs afneemt. De meeste vacatures in 2015/2016 ontstaan in de industrie, zakelijke diensten en detailhandel¹⁷ (UWV, 2016c). Voor de beroepen op hoger en wetenschappelijk niveau is relatief veel vraag (openstaande en ontstane vacatures) in de beroepsgroepen van techniek en industrie, economische en administratieve beroepen en informatica. Waar het aantal openstaande vacatures op middelbaar beroepsniveau en lager afneemt, is er een gestage stijging gaande van het aantal openstaande vacatures op hoger en wetenschappelijk beroepsniveau (zie bijlage 11). Bovendien wordt in 2015/2016 een stijging geconstateerd van het aandeel ontstane vacatures op hoog en wetenschappelijk beroepsniveau. De stijging van dit aandeel kan verklaard worden door de “upgrading” van werkzaamheden. Door technologische ontwikkelingen, het gebruik van computers en informatietechnologie neemt de vraag naar goed gekwalificeerd en hoogopgeleid personeel toe (UWV, 2016c).

---

¹⁶ Het seizoen 2015/2016 betreft het 3^e en 4^e kwartaal van 2015 en het 1^e en 2^e kwartaal van 2016

¹⁷ Voor een actueel overzicht van de verhouding tussen de vraag naar arbeid (vacatures) en het aanbod (werkloze beroepsbevolking/WW-ers) is een spanningsindicator opgesteld: http://www.arbeidsmarkt cijfers.nl/panorama/ami_spanningsindicator.asp

Figuur 4.6 Ontstane vacatures naar niveau per sector (links) en beroepsklasse (rechts) voor de arbeidsmarktregio Gorinchem, 2015/2016

Bron: UWV (2016c)

Vervolgens wordt gekeken naar de “productie” van jonge hoogopgeleiden in de arbeidsmarktregio Gorinchem. In 2013/2014 ontvingen 537 mensen in de leeftijd van 17-30 jaar en woonachtig waren in de arbeidsmarktregio Gorinchem een diploma in het hoger onderwijs (CBS, 2016g). Zonder direct rekening te houden met de precieze studierichting van deze gediplomeerden uit de regio kan verondersteld worden dat er per jaar genoeg mensen afstuderen, die in de arbeidsmarktregio Gorinchem woonachtig zijn, om (in ieder geval een gedeelte van) de vacatures op hoger beroepsniveau in te vullen (zie figuur 4.6).

Echter, uit de praktijk blijkt dat de regio moeite heeft met het binden en boeien van jonge hoogopgeleiden en het lokale bedrijfsleven blijft kampen met moeilijk invulbare vacatures op de hoge beroepsniveaus. Een verklaring hiervoor is dat er niet genoeg werk is voor de aanwezige beroepsbevolking, waardoor de kans op werk op de lokale arbeidsmarkt slinkt. Bovendien verplaatsen veel jonge hoogopgeleiden zich naar locaties waar de arbeidsmarkt relatief goede ontwikkelingsmogelijkheden en perspectieven biedt. In de Randstad is de grootste concentratie aan banen voor hoogopgeleiden te vinden. In de praktijk betekent dit dat jonge hoogopgeleiden uit

de regio na hun studieperiode blijven plakken op hun studielocatie en vervolgens werk zoeken of vinden in de Randstad.

Aanbodzijde arbeidsmarkt

In de vorige paragraaf is met name gekeken naar de ontwikkelingen op de vraagzijde van de arbeidsmarkt kijken we in deze paragraaf naar de aanbodzijde voor de arbeidsmarktregio Gorinchem.

De beroepsbevolking in de arbeidsmarktregio Gorinchem kromp in de periode 2009-2013 met 3,7%. In Zuidoost-Zuid-Holland (-0,5%) is de procentuele krimp kleiner, echter in Nederland groeide de beroepsbevolking (+1,2%). Net zoals bij de algemene bevolkingsopbouw (figuur 4.2) is de samenstelling van de beroepsbevolking in de arbeidsmarktregio relatief jong te noemen in vergelijking met Zuidoost-Zuid-Holland en Nederland. Zoals gezegd is de verwachting dat de (potentiële) beroepsbevolking in de toekomst zal krimpen en bovendien zal vergrijzen en ontgroenen.

Tabel 4.2 Beroepsbevolking naar leeftijd, 2013

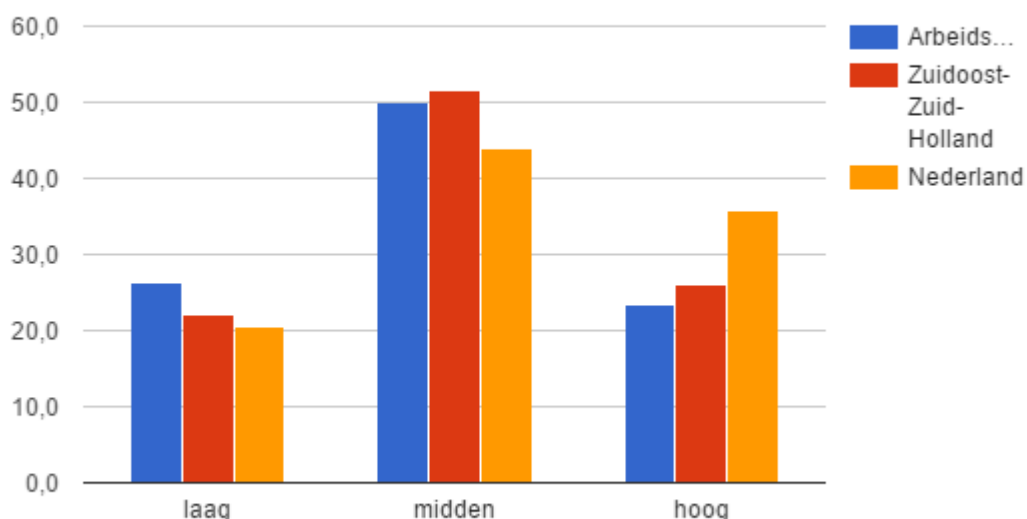
Leeftijd	Arbeidsmarktregio Gorinchem		Zuidoost-Zuid-Holland	Nederland
	Absoluut	%	%	%
15-25 jaar	13.053	20,3	13,7	10,9
25-45 jaar	31.057	48,2	48,4	46,6
45-65 jaar	20.290	31,5	37,9	42,5
Totaal	64.400	100,0	100,0	100,0

Bron: CBS (2016c)

Als vervolgens gekeken wordt naar het hoogst genoten opleidingsniveau van beroepsbevolking (zie figuur 4.7) valt op dat zowel in Zuidoost-Zuid-Holland als arbeidsmarktregio Gorinchem het aandeel hoog opgeleiden (HBO/WO) relatief klein is in vergelijking met gemiddeld in Nederland. De middelbaar- en lager opgeleiden

zijn relatief oververtegenwoordigd in vergelijking met het landelijk gemiddelde. Deze vergelijking is alleen logisch als dit in verband wordt gebracht met de vraagzijde van de arbeidsmarkt. Gezien de gestage stijging van het aantal vacatures op hoger beroepsniveau (zie bijlagen 14 en 15) en de trend van “upgrading” van werkzaamheden zal de regionale behoefte naar hoog opgeleid personeel toenemen.

Figuur 4.7 Beroepsbevolking naar het hoogst behaalde onderwijsniveau, aandeel in %, voor 2013

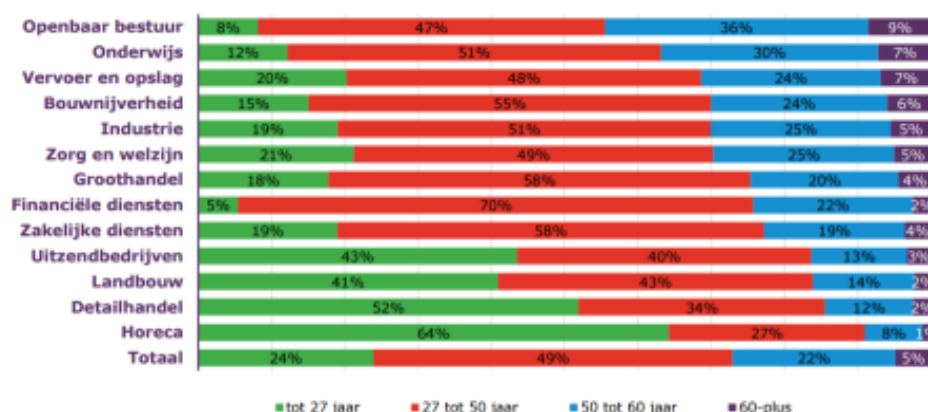
Bron: CBS (2016c)

4.3. Potentiescenario: vervangings- en uitbreidingsvraag arbeid

Met het oog op toekomstige arbeidsvraag is het zaak om te kijken naar de vervangingsvraag en de uitbreidingsvraag voor de regionale arbeidsmarkt, zoals beschreven in het potentiescenario voor de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden (Public Result, 2015). Het onderstaande figuur (4.8) geeft een indicatie van de toekomstige vervangingsvraag voor arbeid in de regio. Een hoog aandeel van 50-plussers en

(met name) 60-plussers in een bepaalde sector indiceert dat er de komende jaren een relatief hoge vervangingsvraag is in deze sector. Dit kan betekenen dat er op termijn meer werkkansen voor jonge arbeidskrachten ontstaan, doordat zij de baan kunnen oppikken van uitgetreden arbeidskrachten. Voorwaarde is wel dat de bedrijven in de regio blijven. In de arbeidsmarktregio Gorinchem is 29% van de werknemers 50 jaar of ouder, 5% is 60-plusser¹⁸. In de regio zijn de sectoren openbaar bestuur en onderwijs en in mindere mate vervoer en opslag, bouwnijverheid, industrie en zorg en welzijn relatief sterk vergrijsd. In de vier sectoren met het grootste aandeel jongeren zijn veel studenten en scholieren actief, die onder de noemer van bij- of vakantiebaan hun geld verdienen (UWV, 2016c).

Figuur 4.8 Leeftijdsverdeling van werknemers per sector voor de arbeidsmarktregio Gorinchem, december 2014

Bron: UWV (2016c)

Met het oog op de toenemende arbeidsvraag in het potentiescenario voor Alblasserwaard-Vijfheerenlanden (zie tabel 4.3) is het voor de regio zaak arbeidskrachten te boeien en te binden om het volledige ontwikkelingspotentieel te kunnen benutten. Dit potentiescenario dat in 2013 is opgesteld door onderzoeksbureau Public Result (2015) baseert haar berekeningen op een bovengemiddelde grote BRP-groei voor de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden in de periode 2013-2025. In dit scenario zal de arbeidsproductiviteit in deze periode 2,5

¹⁸ In Nederland ligt het aandeel 50-plussers op 28%.

keer zo snel moeten groeien als het landelijk gemiddelde (+1,3% per jaar). In dit scenario wordt onderscheid gemaakt tussen 7 afzonderlijke sectoren welke in 2013 een groot deel van het BRP (41%) en de werkgelegenheid (42%) voor hun rekening nemen en van essentieel belang worden geacht voor de toekomstige economische groei in deze regio.

Tabel 4.3 Potentiescenario arbeidsvraag in 2025 in Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

Cluster	Aandeel BRP 2025 (in miljoenen €)	Arbeidsproductiviteit per werknemer 2025	Aantal fte benodigd	Aantal fte 2013	Extra fte 2025
Agrifood	378	€ 152.000	2.490	2.270	220
Water en Deltatechnologie	583	€ 164.000	3.550	2.100	1.450
Maritieme maakindustrie	766	€ 163.000	4.690	3.020	1.670
Overige maakindustrie	385	€ 105.000	3.650	3.000	650
Bouwnijverheid	594	€ 80.000	7.430	7.050	380
Logistiek	347	€ 82.000	4.230	3.010	1.220
Toerisme & Recreatie	94	€ 45.000	2.090	1.990	100
Overig	3.042	€ 96.000	31.630	31.630	0
Totaal	6.189		59.760	54.070	5.690

Bron: Public Result (2015)

Om in deze toenemende arbeidsvraag te voorzien zal op verschillende gebieden arbeidskrachten moeten worden gewonnen voor de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden (zie tabel 4.4). In dit scenario moet de arbeidsparticipatie vergroot

worden. Dit kan gerealiseerd worden door mensen aan het werk te krijgen die deel uitmaken van de beroepsbevolking, maar nu geen baan hebben. Denk hierbij aan vrouwen met jonge kinderen, vroeg gepensioneerden of werklozen met of zonder uitkering. Een belangrijk gedeelte van de benodigde arbeidskrachten wordt dan ook ingevuld door de zij-instroom van het tot dan onbenutte arbeidspotentieel. Ten tweede zal door het verminderen van het regionale vertrekoverschot een aanzienlijk aantal arbeidskrachten voor de regio behouden kunnen worden. Bij het behoud van talent voor de regio speelt de mate waarin toekomstige arbeidskrachten qua werk en wonen te binden zijn aan de regio een cruciale rol. Het gaat hier om zowel de binding van jongeren die buiten de eigen regio hoger onderwijs gaan volgen, als om hoog gekwalificeerde medewerkers die ook gemakkelijk elders aan de slag kunnen. De overige vier manieren zijn gericht op het aantrekken van arbeidskrachten welke buiten de regio afkomstig zijn (UWV 2016c; Public Result, 2015).

Tabel 4.4 Invulling van de benodigde arbeidskrachten per opleidingsniveau in 2025 voor Alblasserwaard-Vijfheerenlanden¹⁹

	Zij-instroom	Talent behouden	Overig NL	Pendel	Overig EU	Mondiaal	Totaal
Laag opgeleid	480	390	0	30	110	0	1.010
Middelbaar opgeleid	1.300	790	70	210	290	70	2.730
Hoog opgeleid	930	260	100	260	200	200	1.950
Totaal	2.710	1.440	170	500	600	270	5.690

Bron: Public Result (2015)

¹⁹ In dit scenario wordt uitgegaan van een netto-arbeidsparticipatie van 70% een een werkweek van tenminste 12 uur

4.4 Antwoord en conclusie

Aan de hand van de gegevens uit de voorgaande drie paragrafen kunnen de eerste twee onderzoeksvragen beantwoordt worden. De eerste deelparagraaf in dit hoofdstuk behandelt deelvraag 1 aangaande de demografische ontwikkelingen en de tweede deelparagraaf spitst zich toe op de relevante en actuele arbeidsmarktontwikkelingen in de arbeidsmarktregio Gorinchem.

Deelvraag 1:

Welke demografische ontwikkelingen, voornamelijk met betrekking tot jongeren (tot 25 jaar), zijn er in de arbeidsmarktregio Gorinchem de laatste decennia geweest, hoe staat dit er nu voor en wat zijn de prognoses op dit gebied?

Het bevolkingsaantal in de arbeidsmarktregio Gorinchem is sinds 2007 met 1,2% gegroeid, Deze bevolkingsgroei is kleiner dan gemiddeld in Zuidoost-Zuid-Holland (+2,5%) en Nederland (+3,8%). Relatief veel jongeren afkomstig uit de arbeidsmarktregio Gorinchem verlaten de regio tussen hun 15e en 24e levensjaar. Met name de vrouwen van 15-19 jaar laten een relatief grote vertrekpiek zien in vergelijking met de mannen. Voor de leeftijdsgroep 20-24 jaar is de uitstroom van mannen vergelijkbaar met de voorgaande generatie mannen (15-19 jaar) en groter dan gemiddelde uitstroom van de vrouwen in deze periode. Dit patroon is nog niet terug te zien in de leeftijdsopbouw van de regio. Daar is het aandeel jonge mensen (0-20 jaar) in de arbeidsmarktregio Gorinchem relatief groot, Een verklaring is dat in deze regio relatief veel gezinnen wonen met jonge kinderen (zie bijlage 5). Uit de bevolkingsontwikkeling blijkt dat de arbeidsmarktregio Gorinchem door de jaren heen een relatief stabiel bevolkingsaantal kent. Deze regio kent volgens de prognose in de komende 15 jaar een marginale krimp van het bevolkingsaantal (-0,1%). De absolute krimp in de bevolkingsomvang is gering, echter de prognoses wijzen uit dat in deze regio steeds minder jongeren zullen zijn.

Deelvraag 2:

Wat zijn de ontwikkelingen in de arbeidsmarkt van arbeidsmarktregio Gorinchem en hoe staat deze arbeidsmarkt er op dit moment voor en wat zijn de prognoses op dit gebied?

In de afgelopen vijf jaar heeft de arbeidsmarktregio Gorinchem te kampen gehad met een structurele werkgelegenheidsdaling. Hoewel deze daling relatief kleiner is dan gemiddeld in het Corop-gebied Zuidoost-Zuid-Holland is deze alsnog een stuk groter dan gemiddeld in Nederland. De sectoren industrie, zorg & welzijn en zakelijke diensten genereren de meeste werkgelegenheid in deze regio. Opvallend is wel dat laatstgenoemde twee sectoren ondervertegenwoordigd zijn (qua banen) in vergelijking met de Nederlandse maatstaf. De relatief lage werkgelegenheidsindex van de arbeidsmarktregio Gorinchem indiceert dat er niet genoeg banen aanwezig zijn voor de beroepsbevolking in deze regio. Een aanzienlijk gedeelte (40%) van de werkzame beroepsbevolking pendelt voor zijn/haar baan dan ook over de regiogrenzen heen naar gebieden, zoals de Drechtsteden, Midden-Utrecht en Rijnmond..

De groeiende vervangingsvraag van werknemers door het vergrijzen van het personeelsbestand biedt baankansen voor jongeren, die veelal nog aan het begin van hun carrière staan. Daarnaast kan geconstateerd worden dat het aantal vacatures en de vraag op hoger beroepsniveau gestaag stijgt in de arbeidsmarktregio Gorinchem. Door (de algemene) "upgrading" van werkzaamheden neemt de regionale behoefte naar hoogopgeleide vakkrachten toe.

In het onderzoek van Public Result (2015) wordt in de "Economische Transformatiemonitor" al vooruitgeblikt op de werkgelegenheidsontwikkeling tot 2025. Mede door de inzet van het tot nu toe onbenutte arbeidspotentieel en het behoud van (jong) talent voor de arbeidsmarktregio Gorinchem kan voldaan worden aan deze stijgende arbeidsvraag.

5 Methodologie

In de vorige hoofdstukken is aan de hand van statistische data en (beleids-) documenten getracht een schets te maken over de ontwikkelingen in de arbeidsmarktregio Gorinchem op het gebied van demografie en economie. Het uiteindelijke doel is om te achterhalen, waarom jongeren nu wel of niet in de regio blijven. Hiervoor zullen de jongeren direct bevraagd worden aan de hand van een enquête en enkele interviews. Hiertoe is een conceptueel model ontwikkeld waaraan vragen en hypothesen aan ontleend kunnen worden, die geformuleerd zijn op basis van de hiervoor beschreven theorie.

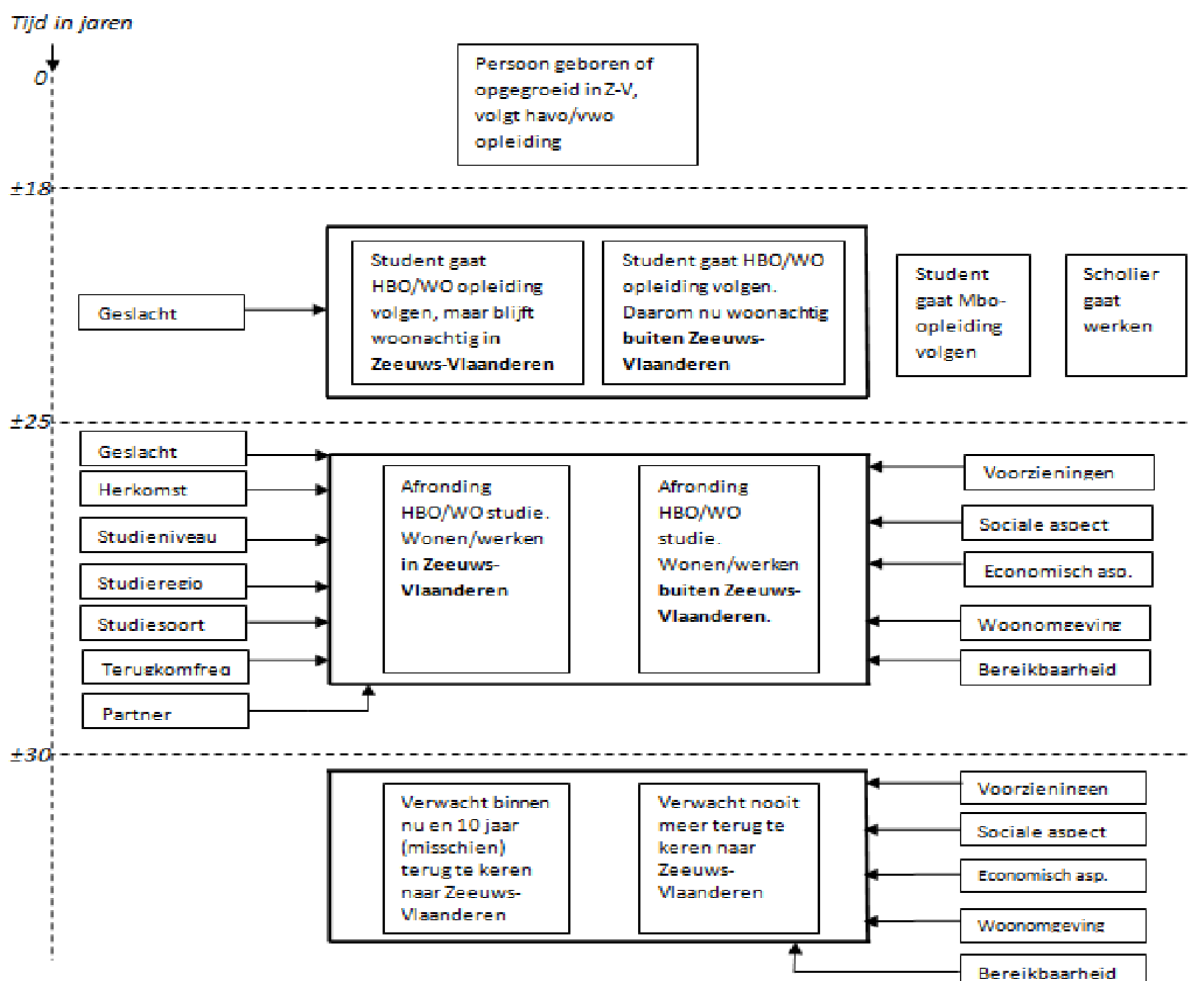
In de eerste paragraaf wordt het conceptueel model gepresenteerd, waaraan verschillende hypothesen worden ontleend. In paragraaf 5.2 wordt beschreven hoe het onderzoek tot stand is gekomen. Hierbij wordt dieper ingegaan op de manier van dataverzameling. In de slotparagraaf wordt ingegaan op de respons & non-response van de enquête ten einde te controleren op de representativiteit van deze steekproef.

5.1 Het conceptueel model en hypothesen

Het onderstaande conceptueel model is opgesteld aan de hand van de theorieën en uitspraken afkomstig uit het theoretisch kader.

Figuur 5.1 Conceptueel model

Hypothese 1: Het merendeel van de jongeren uit de arbeidsmarktregio gaat een opleiding volgen in een ‘roltrapregio’

Op basis van de theorie van Fielding (1992) is het aannemelijk dat jongeren, die een opleiding aan het hoger onderwijs gaan volgen deze beginnen in een roltrapregio in Nederland. Na de studie blijven zij daar vaak hangen om er te gaan werken

vanwege de vele mogelijkheden. De agglomeraties rond de vier grote steden in de Randstad worden aangemerkt als roltrapregio's. De regio's Groningen, Arnhem-Nijmegen, Enschede, Eindhoven, Den Bosch en Breda worden eveneens getypeerd als roltrapregio (Harts, 2008b, zoals aangehaald door van den Berg, 2010, p. 17).

Hypothese 2: Er vindt meer opleidingsmigratie plaats door vrouwen dan door mannen.

Volgens een onderzoek van het CBS (2014) gaan vrouwen eerder het huis uit om op zichzelf te gaan wonen. De studie is een voornamelijk reden om al op jonge leeftijd het ouderlijk huis te verlaten. Hierbij zijn duidelijke verschillen zichtbaar tussen mannen en vrouwen. Gedurende de gehele levensfase van 15-35 jaar ligt het aandeel thuiswonende vrouwen altijd lager dan het aandeel thuiswonende mannen. Dit zou komen, doordat vrouwen eerder dan mannen volwassen en zelfstandig zijn (Klimstra e.a., 2009, zoals aangehaald door CBS, 2014, p. 5) Dit kan betekenen dat vrouwen eerder (en vaker) geneigd zijn om voor de opleiding te verhuizen. Aan de hand van deze hypothese wordt getest of dit daadwerkelijk zo is.

Hypothese 3: Het merendeel van de jongeren uit de arbeidsmarktregio Gorinchem keert, na het afronden van de studie, niet meer terug en gaat wonen en werken in een roltrapregio.

Volgens de theorie van Fielding (1992) beproeven veel hoogopgeleide jongeren na het afronden van hun studie hun kansen in roltrapregio's. Deze roltrapregio's bieden jongeren veel mogelijkheden om zichzelf te ontwikkelen op de arbeids- en woningmarkt. Deze hypothese veronderstelt dat een dergelijk scenario ook van toepassing is op de hoogopgeleide jongeren uit de arbeidsmarktregio Gorinchem. Het merendeel van hen verhuist naar of blijft in een roltrapregio.

Hypothese 4: De arbeidsmarkt is de belangrijkste reden om weg te blijven uit de arbeidsmarktregio Gorinchem

De meeste banen die aansluiten bij het opleidingsniveau van de hoogopgeleide jongeren zijn te vinden in de Randstad. De (theoretische) kans om een passende baan te vinden is in de Randstad dan ook een stuk groter dan in de arbeidsmarktregio Gorinchem. Het arbeidsmarktaspect vormt de belangrijkste

verklaringsfactor voor het verhuisgedrag van afgestudeerden (Venhorst, 2011, zoals aangehaald Oostrom & Bakx, 2014, p.5).

Hypothese 5: Het merendeel van de jongeren die tijdens hun studie frequent terugkwamen in de arbeidsmarktregio Gorinchem gaat na afloop van hun studie hier ook wonen

De veronderstelling is dat jongeren die (op zijn minst) wekelijks of dagelijks tijdens hun studieperiode terugkwamen in deze regio na de afronding van de studie ook hier gaan wonen. Immers na verloop van tijd bouwt diegene een band op met deze regio, dit wordt cumulatieve inertie genoemd (Haapanen & Tervo, 2011).

5.2 Methodologische verantwoording

Dit onderzoek bestaat voor een gedeelte uit beschrijvend onderzoek en voor een gedeelte uit verklarend onderzoek. Aan de hand van relevante wetenschappelijke literatuur, krantenberichten en statistische data kunnen enkele deelvragen uitvoerig behandeld worden, zoals hiervoor al is gebeurd met deelvragen 1 en 2. Het verklarende gedeelte van dit onderzoek is gebaseerd op een digitale enquête. De populatie van dit onderzoek zijn jongeren afkomstig uit de arbeidsmarktregio Gorinchem die een diploma hebben behaald aan het hoger onderwijs.

Daarop is gekozen voor alle mensen die van 2004 t/m 2009 eindexamen hebben gedaan bij het havo en vwo onderwijs uit de arbeidsmarktregio Gorinchem. Zij staan aan het begin van hun arbeids- en woonmarktcarrière en kunnen waardevolle informatie verschaffen over de migratiepatronen- en motieven van hoogopgeleide jongeren afkomstig uit deze regio. Met de medewerking van het middelbare onderwijs uit deze regio zouden de ex-leerlingen benaderd kunnen worden. Na een tijdrovende procedure van het aanschrijven en contacteren van scholen is gebleken dat hun contactgegevensbestanden incompleet en sterk verouderd zijn. Daarnaast konden zij niet de volledige medewerking toezeggen, vanwege de privacy wetgeving rondom de bescherming van persoonsgegevens. Bovendien gebruiken veel scholen een intern e-mail adres voor het contact met de scholier. Dit e-mail adres komt te vervallen als zij de school verlaten. Dit maakt het onmogelijk via representatieve steekproef onderzoek uit te voeren. Hierdoor is dit onderzoek noodgedwongen een

indicatief in plaats van een representatief onderzoek geworden. Uiteindelijk is gekozen voor het sub-optimale alternatief om zoveel mogelijk jonge hoogopgeleiden (t/m 29 jaar, geboren en/of getogen in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden) te benaderen via scholen, social media en persoonlijke netwerken. Doordat het onderzoek niet representatief is, zijn de uitkomsten ook niet representatief, maar geven wel een beeld zoals het waarschijnlijk zou kunnen zijn.

5.3 Populatie en respons

Op allerlei verschillende manieren is geprobeerd om zoveel mogelijk respons te verzamelen. Uiteindelijk zijn er 80 reacties verzameld van jongeren, die geboren en/of getogen zijn in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Tabel 5.1 geeft schematisch weer hoe de responsgroep eruit ziet.

Tabel 5.1 Frequentietabel geslacht naar afrondingsjaar voortgezet onderwijs

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Totaal abs.	Totaal rel.
Mannen	2	0	0	3	4	2	8	2	7	5	0	33	41,3
Vrouwen	4	1	4	0	0	6	12	4	6	8	2	47	58,7%
Totaal	6	1	4	3	4	8	20	6	13	13	2	80	
Totaal rel.	7.5	1.3	5.0	3.8	5.0	10.0	25.0	7.5	16.3	16.3	2.5	80	100,0%

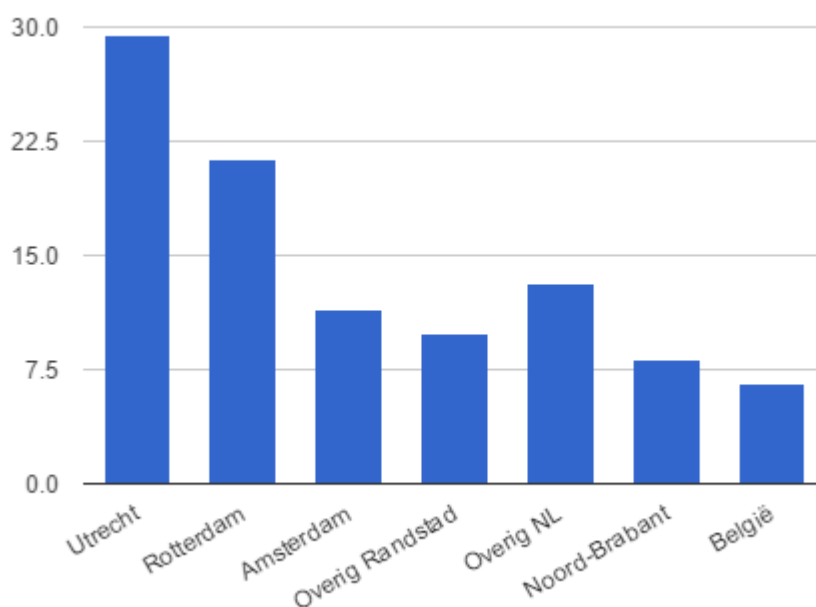
Bron: eigen onderzoek

Uit bovenstaande figuur blijkt dat het merendeel van de respondenten uit vrouwen (58,7%) bestaat (tegen 41,3% man).

6 Opleidingsmigratie onder jongeren uit de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

In dit hoofdstuk wordt stilgestaan bij deelvraag drie uit dit onderzoek. Namelijk waar volgen de jongeren uit de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden hun opleiding en in welke mate verhuizen zij hiervoor, de zogenaamde opleidingsmigratie. In de online enquête is gevraagd naar de opleidingslocatie en tevens geïnformeerd naar de terugkomstfrequentie tijdens zijn/haar studie. De mensen die aangaven tijdens hun studie dagelijks te vinden te zijn in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden zijn klaarblijkelijk niet verhuisd voor het volgen van een opleiding. Dit duidt erop dat zij voor hun opleiding heen en weer hebben gereisd tussen hun woonplaats (in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden) en hun opleidingsplaats.

Figuur 6.1 Opleidingslocatie van jongeren uit de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden²⁰

²⁰ De arbeidsmarktregio Gorinchem ligt in het Groene Hart en wordt bij "overig NL" gerekend en dus niet bij de Randstad.

Bijna driekwart (72,1%) van de van de hoogopgeleide jongeren uit de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden geniet (of heeft genoten) zijn studie in de nabije Randstad. Met name de grote studentensteden Utrecht (29,5%), Rotterdam (21,3%) en Amsterdam (11,5%) zijn populaire opleidingsplaatsen. De gebieden overig Nederland (13,1%) en Noord-Brabant (8,2%) zijn minder in trek. Saillant gegeven is dat een viertal jongeren (6,6%) in België studeert en hierdoor ook in deze statistische gegevens zijn opgenomen. Als er vervolgens wordt gekeken of de genoemde opleidingslocaties als roltrapregio's kunnen worden aangemerkt dan blijkt driekwart (75,1%) van alle jongeren in een roltrapregio te gaan studeren. De onderstaande tabel 6.1 laat dit zien:

Tabel 6.1 Opleidingslocatie is een roltrapregio, jongeren uit de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

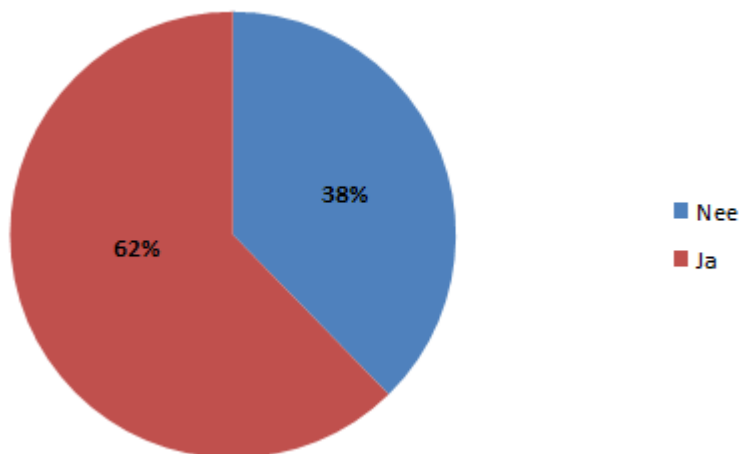
Roltrapregio	Absoluut	Relatief
Utrecht	18	29,5 %
Rotterdam	13	21,3 %
Amsterdam	7	11,5 %
Arnhem/Nijmegen	3	4,9 %
Groningen	2	3,3 %
Den Bosch	2	3,3 %
Eindhoven	1	1,6 %
Totaal	46	75,4 %

Op basis van bovenstaande gegevens kan de eerste hypothese getoetst worden. Hypothese 1 luidt als volgt:

Het merendeel van de jongeren uit de arbeidsmarktregio gaat een opleiding volgen in een 'roltrapregio'

Een overtuigende meerderheid volgt (of heeft gevolgd) een opleiding in een roltrapregio. Zo wordt deze eerste hypothese aangenomen. Om vervolgens na te gaan of zij hiervoor heen-en weer hebben gependeld of op kamers hebben gewoond, wordt gekeken naar de terugkomstfrequentie tijdens de opleidingsperiode²¹.

Figuur 6.2 Verhuizen jongeren voor hun opleiding?

Van de 69 respondenten, die deze vraag hebben ingevuld geeft 62% aan dat ze verhuisd zijn voor hun opleiding (zie figuur 6.2). Het overige gedeelte (38%) gaf aan tijdens hun studie dagelijks te vinden te zijn in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden en dus niet verhuisd te zijn voor hun opleiding. De ruime meerderheid van de jongeren verlaat deze regio om elders te gaan studeren, maar zijn dit nu vooral de mannen of de vrouwen? Dit wordt getoetst in hypothese 2:

Er vindt meer opleidingsmigratie plaats door vrouwen dan door mannen.

---

²¹ Over het algemeen blijkt in Nederland het merendeel van studenten (56%) uitwonend. Waarbij jonge HO-studenten (onder de 20) wonen nog veelal thuis (62%), is de meerderheid van de wat oudere HO-studenten (23 jaar of ouder) uitwonend (ABF Reseach, 2015, p. 2).

Om deze hypothese te toetsen wordt er een Chi-kwadraattoets uitgevoerd. Zo kan worden nagegaan of er een significant verband bestaat tussen de twee (dichotome) variabelen geslacht en opleidingsmigratie (zie tabel 6.2)

Tabel 6.2 Opleidingsmigratie: ben je verhuisd voor je opleiding²²

Verhuisd * Geslacht Crosstabulation					
			Geslacht		Totaal
			man	vrouw	
Ben je verhuisd voor je opleiding?	Nee	Aantal	11	15	26
		%	40,7%	35,7%	37,7%
	Ja	Aantal	16	27	43
		%	59,3%	64,3%	62,3%
Totaal		Aantal	27	42	69
		%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	,177 ^a	1	,674		
Continuity Correction ^b	,028	1	,868		

²² Deze Chi-kwadraattoets voldoet aan de voorwaarden, namelijk alle verwachte celfrequenties moeten groter zijn dan of gelijk zijn aan 1 en maximaal 20% van de verwachte celfrequenties mag tussen 1 en 5 liggen.

Likelihood Ratio	,176	1	,675		
Fisher's Exact Test				,800	,432
N of Valid Cases	69				
a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 10,17.					
b. Computed only for a 2x2 table					

Hierboven is af te lezen dat 40,7% van de mannen niet verhuisd is, tegenover 35,7% van de vrouwen. De waarden (Asymptotic Significance) voor zowel de Chi-kwadraattoets en de Continuity Correction overschrijden het significantniveau van 0,05 ($\alpha = 5\%$). Aan de hand van deze gegevens kunnen we concluderen dat nulhypothese, dat er geen verband is tussen deze variabelen, niet verworpen kan worden. Er bestaat geen statistisch significant verband tussen het geslacht en het wel of niet verhuizen van een persoon. Hypothese 2 kan dus met 95% zekerheid verworpen worden.

Deelvraag 3. Naar welke regio's migreren jongeren afkomstig uit de arbeidsmarktregio Gorinchem na het behalen van hun havo/vwo-diploma?

Het overgrote deel van de jongeren gaat zijn of haar studie in de Randstad volgen. De grote studentensteden Utrecht, Rotterdam en Amsterdam zijn in trek als opleidingslocatie voor jongeren. In ruim 60% van de gevallen verhuist men ook daadwerkelijk om elders een opleiding te volgen. Vrouwen verhuizen weliswaar relatief vaker voor hun studie dan mannen, maar de Chi-kwadraattoets wijst uit dat dit verschil niet statistisch significant is.

7 Arbeidsmigratie onder jongeren uit de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

In de loop van dit hoofdstuk worden deelvragen vier en vijf beantwoord aan de hand van de relevante hypothesen.

Deelvraag 4:

Keren hoogopgeleide jongeren uit de arbeidsmarktregio Gorinchem na hun studie terug naar de regio van herkomst, blijft men in de studiestad wonen of migreert men naar elders en wat zijn hiervan de belangrijkste redenen?

Deelvraag 5:

In hoeverre speelt het geslacht, de terugkomstfrequentie tijdens de studie, de opleidingsplaats en het soort opleiding dat men heeft gevolgd een rol bij het terugkeren naar de arbeidsmarktregio Gorinchem?

In de eerste paragraaf wordt het ruimtelijk gedrag van mensen gevolgd, die reeds een HBO/WO diploma hebben gehaald en nu niet meer studeren. Vervolgens wordt een verklaring gezocht voor het al dan niet terugkeren naar de herkomstregio aan de hand van de genoemde motieven in de enquêtes en de telefonische interviews. In paragraaf 7.2 wordt nagegaan in welke mate de variabelen geslacht, de oorspronkelijke herkomstplaats, de terugkomstfrequentie tijdens de studie, de opleidingsplaats en het soort opleiding in verband staan met het wel of niet terugkeren van hoogopgeleiden naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden.

7.1 Ruimtelijk spreiding en bijbehorende motieven van jongeren afkomstig uit de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

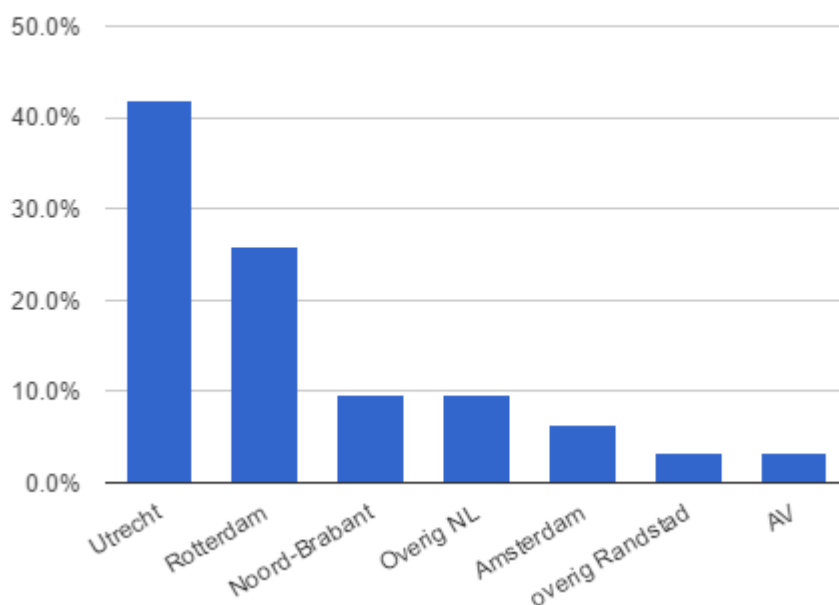
Om een duidelijk beeld te krijgen van het ruimtelijk gedrag van hoogopgeleiden, wordt ten eerste voor alle mensen die een HBO/WO opleiding hebben en nu niet meer studeren de situatie in kaart gebracht. Te beginnen bij de regio waar men de laatste opleiding heeft afgerond, gevolgd door de huidige woon-en werkregio. Hoewel in de vragenlijst specifiek gevraagd wordt naar een bepaalde locatie voor studie, wonen en werken, wordt dit meer dan eens ondergebracht in regio's. Zo kan

het overzicht behouden worden. Uiteindelijk worden de hypothesen 3, 4 en 5 getoetst en wordt afgesloten met de beantwoording van deelvraag 4.

7.1.1 Ruimtelijk patroon in drie fasen

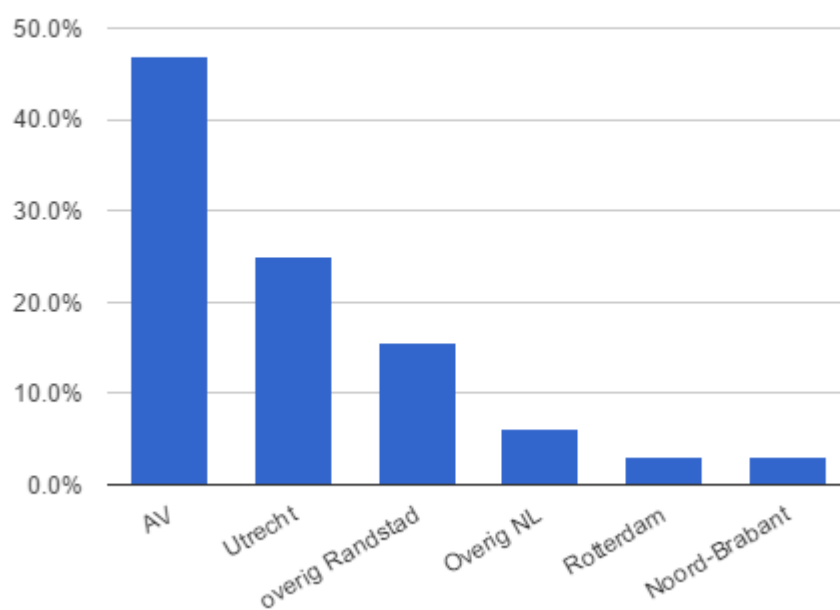
In deze paragraaf wordt het ruimtelijk patroon van de jongeren in drie fasen in beeld gebracht, namelijk de laatste opleidingsregio en de huidige woon-en werkplaats.

Figuur 7.1: In welke regio of plaats heb je jouw opleiding afgerond?

In figuur 7.1 is duidelijk te zien dat de twee nabijgelegen studentensteden Utrecht (plaats) en Rotterdam de voornaamste opleidingslocaties zijn voor de jongeren uit de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Deze twee steden zijn verantwoordelijk voor het opleiden van tweederde van deze jongeren. Als gekeken wordt naar de Randstad als geheel dan komt haar dominante positie naar voren. Ruim driekwart (77,4%) van de jongeren hebben hun (laatste) opleiding genoten in een plaats in de Randstad. De resterende regio's Noord-Brabant, overig Nederland en de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden nemen dan ook een bescheiden aandeel in.

Figuur 7.2: In welke regio of plaats woon je momenteel?

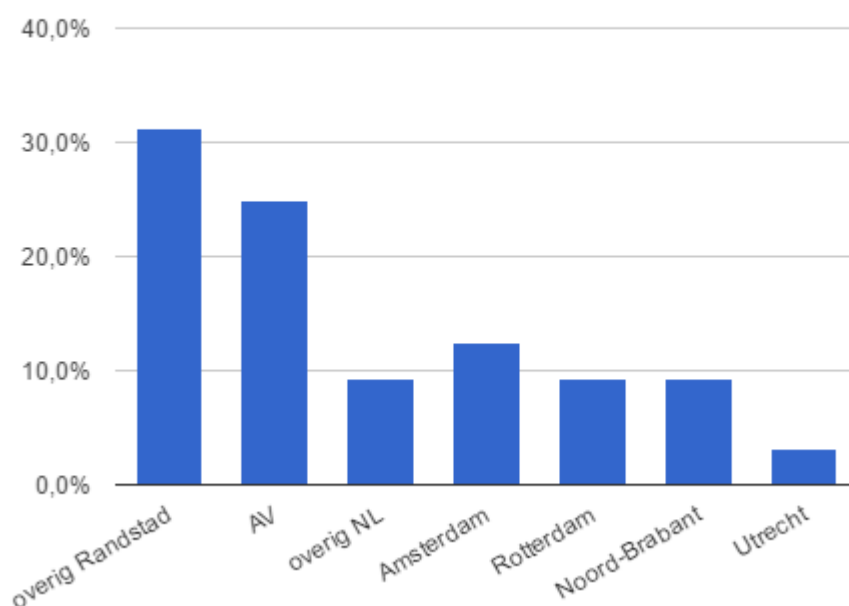

Vervolgens wordt gekeken naar de huidige woonplaats van deze jongeren. Hier komt duidelijk naar voren dat de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden een voorname woonregio vormt voor deze jongeren. Bijna de helft (46,9%) van de respondenten geeft aan hier te wonen. Een vergelijkbaar aandeel (43,7%) geeft aan zich in de Randstad te hebben gevestigd. Hierbij zijn Utrecht (25,0%), overig Randstad (15,6%)²³ en Rotterdam (3,1%) populaire woonregio's. Een derde (34,4%) van hen is tegenwoordig woonachtig in een roltrapregio.

---

²³ Het gaat hier om een vijftal plaatsen, te weten: Delft, Den Haag, Dordrecht, Haarlem en Schiedam.

Figuur 7.3 In welke regio of plaats werk je momenteel?

Aan de hand van bovenstaand figuur (7.3) wordt duidelijk dat de overige Randstad²⁴(31,3%) en de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden (25,0%) voornamelijk werkregio's zijn voor de jongeren. De Randstad als geheel is verantwoordelijk voor meer dan de helft (56,3%) van de banen. Opvallend is dat er relatief veel jongeren in Utrecht woonachtig zijn, maar hier vervolgens niet werken. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat Utrecht een belangrijke opleidingsregio is en de jongeren hier veelal blijven plakken vanwege hun (sociale) binding met deze stad. Daarnaast is Utrecht door haar centrale ligging (relatief) goed ontsloten en bereikbaar. Doorgaans vinden zij een baan in de Randstad. In zijn totaliteit vindt ruim een derde (37,5 %) van de respondenten zijn/haar werk in een roltrapregio.

²⁴ Het betreft hier een tiental plaatsen, te weten: Capelle a/d IJssel, Delft, Den Haag (2x), Everdingen, Houten, Papendrecht, Sliedrecht (2x) en Vianen..

In het voorgaande tekstgedeelte is steeds gekeken naar hoeveel mensen, over het algemeen, in een bepaalde regio zijn opgeleid, wonen of werken. In onderstaande tabellen (7.1 en 7.2) zijn de individuele gegevens tegen elkaar uitgezet.

Tabel 7.1 Huidige woon- en werkregio

Woonregio	Werkregio	Absoluut	Relatief
Randstad	Randstad	10	31,3%
AV	Randstad	7	21,9%
AV	AV	6	18,7%
Randstad	AV	2	6,2%
En nog 7 andere combinaties		7	21,9%
Totaal		32	100,0%

Overeenkomstig met figuur 7.3 is te constateren dat de Randstad de voornaamste werkregio is voor de jongeren. Iets minder dan een derde (31,3%) van hen geeft aan ook in de Randstad te wonen. Bijna een op de vijf (18,7%) respondenten woont en werkt in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden.

Tabel 7.2 Laatste opleidingsregio en huidige woonregio

Opleidingsregio	Woonregio	Absoluut	Relatief
Randstad	Randstad	14	45,2%
Randstad	AV	8	25,8%
Noord-Brabant	AV	3	9,7%
Overig NL	AV	2	6,4%
En nog 4 andere combinaties		4	12,9%
Totaal		31	100,0%

Uit tabel 7.2 is af te lezen dat bijna de helft van de respondenten, die een opleiding hebben gevolgd in de Randstad hier ook gaan wonen. Dit is niet verwonderlijk aangezien een groot aantal van de populaire universiteiten en hoge scholen hier gevestigd zijn. Zoals reeds gezegd vinden zij na het afronden van hun HO-studie veelal werk in de Randstad. Een kwart van hen (25,8%) keert na hun opleiding weer terug naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden en gaat hier wonen.

Op basis van de gegevens uit deze paragraaf kan hypothese 3 worden getoetst, namelijk:

Het merendeel van de jongeren uit de arbeidsmarktregio Gorinchem keert niet meer terug en gaat wonen en werken in een roltrapregio.

De Alblasserwaard-Vijfheerenlanden is een populaire woonregio (zie figuur 7.2) aangezien bijna de helft van de jongeren aangeeft hier te wonen. Haar populariteit als werkregio is minder. Slechts een kwart van de jongeren vindt hier zijn/haar baan (zie figuur 7.3). Het merendeel van de jongeren keert niet terug om in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden te gaan wonen (53,1%) of te gaan werken (75,0%). Als alleen gekeken wordt naar deze “uitgevlogen jongeren” dan woont bijna tweederde (64,7%) van hen in een roltrapregio en vindt exact de helft (50,0%) zijn/haar baan in een roltrapregio.

Hoewel het merendeel van de jongeren afkomstig uit de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden voor het wonen en werken niet terugkeert, werkt er geen meerderheid in een roltrapregio (37,5%). Aan de hand van voorgaande constatering wordt hypothese 3 verworpen.

7.1.2. Motieven voor het wel of niet terugkeren naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

In de voorgaande paragraaf is al uitgebreid ingegaan op het ruimtelijke migratiepatroon van de hoogopgeleiden afkomstig uit de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden, echter er is nog niet gekeken naar de achterliggende motieven van deze jongeren. Wat beweegt hen om nu wel of niet terug te keren naar de

Alblasserwaard-Vijfheerenlanden? In deze paragraaf zal hypothese 4 worden getoetst:

De arbeidsmarkt is de belangrijkste reden om weg te blijven uit de arbeidsmarktregio Gorinchem

In de vorige paragraaf is vastgesteld dat de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden een populaire woonregio is aangezien bijna de helft van de jongeren aangeeft tegenwoordig hier te wonen. Dit is niet verwonderlijk aangezien zij tijdens hun jeugd een (emotionele) band hebben opgebouwd met hun woonplaats en/of regio. Tijdens hun studie hebben deze jongeren dan ook tal van redenen om een bezoek te brengen aan deze regio. Of woonden ze simpelweg thuis bij hun ouders. De voornaamste beweegreden om tijdens de studie terug te keren komt zeer duidelijk naar voren. Van alle respondenten die op deze vraag reageert geeft 88,7% te kennen dat hij/zij tijdens de studie naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden terugkomt vanwege sociale motieven. Denk hierbij aan contacten met familie, vrienden en ouders. Er zijn hierbij geen opmerkelijke verschillen waarneembaar in de motieven als gekeken wordt naar de terugkomfrequentie²⁵.

In het theoretisch hoofdstuk en in voorgaande paragrafen is al duidelijk gemaakt dat werk wordt gezien als een zeer belangrijke beweegreden om zich ergens te vestigen. Alhoewel een substantieel deel van de jongeren in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden woont (46,9%), vindt slechts een fractie (25,0%) hiervan ook daadwerkelijk zijn/haar werk in deze regio. Voor een aanzienlijk deel van hen is werk dus niet de voornaamste reden om zich hier te vestigen. Dit wekt het vermoeden dat het qua wonen prima vertoeven is in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden, maar dat de jongeren voor werk naar elders moeten uitwijken. Het woonmotief voor iemand die in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden woont is (waarschijnlijk) dan ook van een andere aard dan deze van iemand die buiten deze regio woont.

Om hier meer over te weten te komen, zijn alle zelfstandig wonenden gevraagd naar hun woonmotieven. Voor diegenen, die tegenwoordig in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden wonen, is het feit dat zij “hier vandaan komen” (66,7%) en de

---

²⁵ N.B. Degene die tijdens hun studie op dagelijkse basis terugkeerden, woonden (hoogstwaarschijnlijk) thuis, wat al reden genoeg is om terug te keren.

aanwezigheid van familie (46,7%) en vrienden (40,0%) wat een prominente rol speelt, terwijl het voor diegene die buiten de regio wonen vooral het gegeven dat zij “hier gestudeerd hebben” (59,1%) en het voorzieningenniveau (36,4%) dat de doorslag geeft (totaaloverzicht: bijlage 15). Opmerkelijk genoeg wordt door deze laatste groep het motief “Ik werk hier” relatief weinig (22,7%) genoemd²⁶.

Om de hypothese verder te toetsen is gekeken naar de antwoorden op de open vragen in de enquête waar gevraagd wordt naar de motieven om wel of niet terug te keren naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Dit levert doorgaans vrij algemene antwoorden op, die weinig waardevol zijn in dit onderzoek. Wel is aan het einde van de enquête gevraagd naar hetgeen de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden zou moeten bieden om de respondent in het bijzonder en ander hoogopgeleide jongeren in het algemeen, hier te doen blijven of aan te trekken. Deze tekstuele bijdragen zijn grofweg in te delen in een viertal categorieën, te weten:

- Ruim en divers aanbod van voorzieningen en activiteiten (33,9%)
- Het verbeteren van de bereikbaarheid van de regio voor zowel de auto als het openbaar vervoer (32,2%)
- De aanwezigheid van hoogwaardige werkgelegenheid/banen en stagemogelijkheden (30,5%)
- De aanwezigheid van betaalbare (starters-) woonruimte (22,0%)

Echter, dit geeft nog geen inzicht in de persoonlijke beweegredenen van deze hoogopgeleide jongeren om nu wel in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden te gaan wonen of werken. De kijk van enkele jongeren op de (regionale) arbeidsmarkt verschaft meer inzicht:

---

²⁶ Dit komt waarschijnlijk door een verkeerde interpretatie van de vraag. Zo komen de werk-en woonlocatie veelal niet exact overeen, waardoor dit antwoord weinig wordt ingevuld. Als gekeken wordt naar regio's is het een ander verhaal (zie tabel 7.1)

“Als hogeropgeleide heb je in de stad meer mogelijkheden, maar jongeren die hier vandaan komen hebben vrienden en familie hier en komen wellicht terug. Het is met name de hoeveelheid grote bedrijven met aansprekende namen wat de mogelijkheden vormt. Dit is hier in de regio minder”

“De bedrijven in deze regio zijn niet echt ‘zichtbaar’, wat betreft de baankansen die zij bieden. Wat dat betreft valt er hier wel een verbetering te behalen”.

“In de regio AV zitten geen bedrijven die hetzelfde bieden als mijn huidige werkgever KPN. Hier zit vooral het MKB. De faciliteiten en de netwerk-en doorgroeimogelijkheden maakt het aantrekkelijk voor hen te werken.”

“De kantoren van grote bedrijven zitten hier niet. Ik heb gekeken op vacaturesites en gezocht op deze regio, maar er was niet veel aansluitend (marketing) werk beschikbaar. Dan verleg je naar verloop van tijd je blik naar mogelijkheden buiten de regio”.

“Ik zie wel dat er hier (AV) minder (baan)kansen zijn voor hoogopgeleiden”.

“Ik heb zelf het beeld dat de regio niet erg gericht is op het hoogopgeleide arbeidssegment. Als je op zoek bent naar banen voor hoger opgeleiden zal je deze niet in de AV gaan vinden. Dat zal met name hierbuiten zijn. Stiekem weet ik wel dat dat niet zo is, maar dat beeld komt niet over bij de hoogopgeleide jongeren”.

Om de hypothese te toetsen is het zaak om deze tekstuele bijdragen en de cijfers te bundelen om tot een afgewogen antwoord te komen. In paragraaf 4.2 is reeds aangegeven dat een aanzienlijk deel (40%) van de werkzame beroepsbevolking uit de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden is aangewezen op werk uit andere regio's, zoals de Drechtsteden, Midden-Utrecht en Rijnmond. Voor hoogopgeleide jongeren uit de enquête is dit aandeel aanzienlijk hoger, namelijk driekwart van de respondenten vindt zijn/haar werk buiten de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Dit doet vermoeden dat de arbeidsmarkt een belangrijke reden is om weg te blijven uit deze regio. Echter, dit hoeft niet te betekenen dat de arbeidsmarkt dé belangrijkste reden is om weg te blijven uit de deze regio.

Om de hypothese te toetsen worden de antwoorden op de open vragen nader bekeken. Als de hoogopgeleiden, die tegenwoordig buiten de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden wonen, wordt gevraagd naar hetgeen deze regio zou moeten bieden om hen daar te doen blijven dan wijzen zij met name naar de verbetering van de “bereikbaarheid” (47,6%) en het aanbod van “voorzieningen en activiteiten” (42,9%). Het arbeidsmarktaspect (lees: aanwezigheid van banen) wordt relatief

minder vaak genoemd (28,6%). Naast de reeds genoemde arbeidsmarktgerelateerde redenen spelen er nog allerlei andersoortige motieven:

Wat zijn, op het gebied van voorzieningen, netwerken, wonen en werk, de belangrijkste sterke-en zwaktepunten van de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden?

+ “De natuur is mooi in deze omgeving. Je kan goed buiten recreëren en sporten. Qua voorzieningen zou het wel beter kunnen. Het theater is weggegaan en de horeca kan ook beter”

+ “Een sterktepunt is toch wel dat dit (AV) een mooie en rustige omgeving is, wat een goede omgeving vormt voor het settelen met een gezin”.

+ “De regio is redelijk goed bereikbaar met de auto door haar centrale ligging”

+ “De binnenstad van Gorinchem heeft wel een leuke sfeer. Het is hier kleinschalig en de bereikbaarheid is redelijk goed”

- “Een zwaktepunt is denk ik toch wel het openbaar vervoer. Als je hier woont is dit misschien niet zo'n probleem, maar voor de mensen die hier buiten wonen is het lastig om met het OV hier naartoe te komen”
- “Het is vooral middelbare school dat hier zit. Als je vervolgens je vervolgopleiding gaat doen is er hier weinig te doen” (lees: weinig opleidingsmogelijkheden)”
- “De meeste mensen, die klaar zijn met studeren zijn nog jong en blijven hangen in de stad. Voor jongeren is hier meer te doen in deze omgeving.
- “Dit (AV) is wel een dure regio. Iets meer dan een standaard rijtjeshuis is al bijna onhaalbaar”.
- Het ligt aan de regio (AV) zelf dat mensen wegtrekken. Als je een voorkeur hebt voor bepaalde voorzieningen is het de overweging waard naar de Randstad te trekken”

De arbeidsmarkt vormt voor de hoogopgeleide jongeren één van de meerdere redenen waarom hij/zij wegblijft uit de regio, maar dit blijkt niet de voornaamste reden. Naast het ontbreken van carrièremogelijkheden noemen de jongeren het gebrek of tekort aan voorzieningen, activiteiten, betaalbare woningen en bereikbaarheid. Daarom wordt op basis van bovenstaande bevindingen hypothese 4 verworpen.

Tenslotte wordt in deze paragraaf deelvraag 4 beantwoordt.

Keren hoogopgeleide jongeren uit de arbeidsmarktregio Gorinchem na hun studie terug naar de regio van herkomst, blijft men in de studiestad wonen of migreert men naar elders en wat zijn hiervan de belangrijkste redenen?

Bijna de helft van de hoogopgeleide jongeren, die geboren en/of getogen zijn in de arbeidsmarktregio Gorinchem, woont uiteindelijk in deze regio. De andere helft van de respondenten woont voornamelijk in de Randstad. Daarnaast is de Randstad een zeer populaire opleidingsregio aangezien driekwart van de jongeren aangeeft hier zijn/haar studie te hebben afgerond. Dit is niet verwonderlijk aangezien het merendeel van de universiteiten en hogescholen zich in dit gebied bevinden. Na het afronden van de opleiding blijft iets meer dan de helft van de jongeren in de opleidingsregio plakken. Deze jongeren gaan vervolgens op zoek naar banen die aansluiten bij hun interesses en kwaliteiten. In dat geval vinden zij in meer dan de helft van de gevallen hun werk in de Randstad. Een kwart van hen vindt zijn/haar baan in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden.

Het feit dat driekwart van deze hoogopgeleide jongeren emplooi vindt buiten de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden doet vermoeden dat het werkgelegenheidsaspect een prominente factor vormt bij de afweging om wel of niet terug te keren naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Als gekeken wordt naar de kwalitatieve inbreng van de respondenten komen er allerlei andere aspecten aan het licht, die een rol spelen in dit keuzeproces, namelijk: de bereikbaarheid, de aanwezigheid van hoogwaardige werkgelegenheid, de voorradigheid van betaalbare (starters-) woningen en de aanwezigheid van een ruim en divers aanbod van voorzieningen en activiteiten. Het keuzeproces omtrent het wel of niet terugkeren naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden is dus een combinatie van bovenstaande factoren.

7.2 Variabelen die van invloed zijn op het wel of niet terugkeren naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

In deze paragraaf wordt er voor de variabelen geslacht en terugkomfrequentie tijdens de studie gekeken of er een verband bestaat tussen het al dan niet terugkeren naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Eerst wordt er gekeken naar de verschillen tussen beide geslachten wat betreft de terugkomfrequentie tijdens de studie. Vervolgens wordt getoetst wat het verband is tussen de terugkomfrequentie

en de oorspronkelijke woonplaats. Tenslotte wordt gekeken naar het verband tussen de laatste opleidingsplaats en het soort opleiding met de huidige werkregio. Het is immers een regionale doelstelling om de hoogopgeleiden, die in de Alblaswerwaard-Vijfheerenlanden zijn opgegroeid, hier aan het werk te krijgen. Hierbij worden hypothesen 3 en 5 getoetst. Afsluitend wordt deelvraag 5 beantwoord.

7.2.1 Verband terugkomfrequentie tijdens studie en huidige woonregio

In tabel 7.3 is de terugkomfrequentie tijdens de studie uitgezet tegen het geslacht. Aan de hand van een Chi-kwadraat toets kan worden nagegaan of er een significant verband tussen deze variabelen bestaat. Hiervoor is de variabele terugkomfrequentie opnieuw gecodeerd naar 4 categorieën om aan de voorwaarden van de celfrequenties te voldoen.

Tabel 7.3 Verhouding geslacht en terugkomfrequentie²⁷

Geslacht * nieuw_terugkomfrequentie Crosstabulation							
			Terugkomfrequentie				Total
			Dagelijks	Wekelijks	Maandelijks	Een aantal keer per jaar	
Geslacht	man	Count	11	4	11	1	27
		% within Geslacht	40,7%	14,8%	40,7%	3,7%	100,0%
	vrouw	Count	15	10	7	10	42
		% within Geslacht	35,7%	23,8%	16,7%	23,8%	100,0%

²⁷ Deze Chi-kwadraattoets voldoet aan de voorwaarden, namelijk alle verwachte celfrequenties moeten groter zijn dan of gelijk zijn aan 1 en maximaal 20% van de verwachte celfrequenties mag tussen 1 en 5 liggen.

Total	Count	26	14	18	11	69
	% within Geslacht	37,7%	20,3%	26,1%	15,9%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2- sided)
Pearson Chi-Square	8,584 ^a	3	,035
Likelihood Ratio	9,431	3	,024
N of Valid Cases	69		

a. 1 cells (12,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,30.

Symmetric Measures			
		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,353	,035
	Cramer's V	,353	,035
N of Valid Cases		69	

Uit de Chi-kwadraattoets kan worden opgemaakt dat er een significant verband bestaat tussen de twee variabelen. Met 95% zekerheid kan gesteld worden dat er een significant verband tussen het geslacht en de terugkomfrequentie tijdens de studie. De Cramer's V wijst op een matig sterk verband. Hoewel aan de hand van

Cramer's V niet de richting van het verband kan worden bepaald, geven de percentages en getallen een globaal inzicht. Hierbij moet gezegd worden dat door de lage celfrequenties de percentages sterk fluctueren. Het grootste gedeelte van de mannen (40,7%) en vrouwen (35,7%) blijkt tijdens zijn/haar studie dagelijks te zijn teruggekeerd naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Hoogstwaarschijnlijk woonden zij thuis tijdens hun studie. Bij de terugkomfrequenties "maandelijks" en "een paar keer per jaar" zijn er interessante verschillen tussen de geslachten te zien. Zo blijken relatief meer mannen dan vrouwen maandelijks terug te keren naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden.

Tenslotte wordt in deze paragraaf hypothese 5 getoetst.

Het merendeel van de jongeren die tijdens hun studie frequent terugkwamen in de arbeidsmarktregio Gorinchem gaat na afloop van hun studie hier ook wonen

Tabel 7.4 Terugkomfrequentie tijdens studie uitgezet naar wel/niet wonen in de Alblasserwaard Vijfheerenlanden

Frequent * Woonachtig in AV Crosstabulation					
			Woonachtig in AV		Totaal
			Nee	Ja	
Frequent	Nee	Aantal	8	2	10
		%	80,0%	20,0%	100,0%
	Ja	Aantal	8	13	21
		%	38,1%	61,9%	100,0%
Totaal		Aantal	16	15	31
		%	51,6%	48,4%	100,0%

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	4,763 ^a	1	,029		
Continuity Correction ^b	3,233	1	,072		
Likelihood Ratio	5,025	1	,025		
Fisher's Exact Test				,054	,035
N of Valid Cases	31				
a. 1 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,84.					
b. Computed only for a 2x2 table					

Symmetric Measures			
		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,392	,029
	Cramer's V	,392	,029
N of Valid Cases		31	

De tabel bevestigt de eerste vermoedens. Het merendeel van de jongeren die tijdens de studie frequent terugkeerde (dagelijks/wekelijks), keert na hun studie ook daadwerkelijk terug naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Ruim zestig procent (61,9%) van de respondenten die aangeven frequent terug te keren gaat vervolgens ook in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden wonen. Eenzelfde constatering kan gemaakt worden bij de respondenten die niet frequent terugkeerden tijdens hun studie. Het overgrote deel (80%) woont dan ook niet in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden.

Aangezien er niet voldaan wordt aan de voorwaarden²⁸ van een Chi-kwadraattoets wordt gekeken naar de waarden van de Fisher's Exact Test. De nulhypothese, dat er geen verband is tussen het aantal "terugkomers" en de terugkomfrequentie tijdens de studie, kan aan de hand van test²⁹ met 90% zekerheid ($\alpha = 0,10$) gesteld worden dat deze verworpen kan worden. De Phi-waarde (alleen voor 2x2 tabellen) indiceert dat het hier gaat om een matig sterk verband. Aangezien het hier gaat om twee dichotome variabelen kan de richting van het verband hieraan (Phi) worden ontleend.

De positieve waarde (Phi= 0,392) geeft een positief verband aan. Als iemand tijdens zijn studie frequent verblijft in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden dan houdt dit een positief verband met de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden als woonregio. Met andere woorden als iemand tijdens zijn/haar studie frequent terugkeert, wordt het aannemelijker dat hij/zij ook in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden woont/gaat wonen. Met deze gegevens kan hypothese 5 bevestigd worden.

7.2.2 Opleiding en werk

In paragraaf 7.2.1. is aangegeven dat werk een belangrijke reden was om niet terug te keren naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Is dit terug te zien in de cijfers? Komen er relatief weinig jonge mensen terug na het behalen van hun HO-diploma en over welke studies gaat het dan?

In tabel 7.5 zijn de verschillende werkregio's en opleidingsregio's tegen elkaar uitgezet. Door het kleine aantal werkenden in de responsgroep kunnen er geen statistisch verantwoorde uitspraken hierover gedaan worden. Hierbij zal simpelweg gekeken worden naar de frequentieverdeling, zoals hij er hieronder uitziet. Te zien is dat slechts één persoon haar opleiding in (de arbeidsmarktregio) Gorinchem heeft genoten. Vervolgens heeft zij hier ook werk gevonden. In dit overzicht komt wederom de voorname positie van de Randstad als opleidings-en werkregio naar

---

²⁸ Deze Chi-kwadraattoets voldoet aan de voorwaarden, namelijk alle verwachte celfrequenties moeten groter zijn dan of gelijk zijn aan 1 en maximaal 20% van de verwachte celfrequenties mag tussen 1 en 5 liggen.

²⁹ Hierbij wordt gekeken naar de 2-sided Significance. Hierbij wordt de afwijking van de nulhypothese in beide richting in acht genomen

voren. Vervolgens wordt er een statistische toets uitgevoerd op deze twee variabelen.

Tabel 7.5 Opleidingslocatie en werkregio

			Werkregio			Totaal
			AV	Randstad	overig NL	
Opleidingsregio	AV	Aantal	1	0	0	1
		%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Randstad	Aantal	5	15	4	24
		%	20,8%	62,5%	16,7%	100,0%
	overig NL	Aantal	1	3	2	6
		%	16,7%	50,0%	33,3%	100,0%
Totaal		Aantal	7	18	6	31
		%	22,6%	58,1%	19,4%	100,0%

Omdat in het bovenstaande tabel niet is voldaan aan de voorwaarden van een Chi-kwadraat toets is het aantal variabelen teruggebracht. (zie bijlage 16). Uit de Fisher's Exact Test blijkt dat met 99% zekerheid gezegd kan worden dat er geen significant verband bestaat tussen de opleidingsregio en de werkregio. Met andere woorden aan de hand van de opleidingsregio kan (statistisch) niets gezegd worden over de werkregio van de desbetreffende persoon³⁰.

Om de verschillende opleidingen overzichtelijk in beeld te krijgen is gekozen om deze in te delen in negen categorieën (CBS, 2006). Daarnaast is gekeken wie er nu in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden werkt en wie elders. Op deze manier kan

³⁰ De Fisher's Exact geeft niet de richting van het verband aan. Was het wel significant dan kon aan de hand van een dummy-variabele de Phi-waarde berekend worden en vervolgens de richting worden bepaald.

gemakkelijk worden nagegaan welk soort opleidingen/richtingen Alblasserwaard-Vijfheerenlanden wel of niet aantrekt. Over het algemeen gaan de gediplomeerden niet aan de slag in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Iets meer dan driekwart van de afgestudeerden die nu werken heeft een baan buiten deze regio. Zo verlaten zeven van de tien respondenten met een economische en commerciële studie de regio. Bij de afstudeerrichtingen techniek, gezondheidszorg en wiskunde e.d. is te zien dat alle hoogopgeleide jongeren elders aan de slag gaan.

Tabel 7.6 Afstudeerrichting en werkregio

			Werkregio		Totaal
			AV	overig NL	
Afstudeerrichting	Agrarisch en milieu	Aantal	0	1	1
		%	0,0%	100,0%	100,0%
	Economie, commercieel, management en administratie	Aantal	3	7	10
		%	30,0%	70,0%	100,0%
	Gezondheidszorg, sociale dienstverlening en verzorging	Aantal	0	2	2
		%	0,0%	100,0%	100,0%
	Humaniora, sociale wetenschappen, communicatie en kunst	Aantal	1	3	4
		%	25,0%	75,0%	100,0%
	Juridisch, bestuurlijk, openbare orde en veiligheid	Aantal	2	5	7
		%	28,6%	71,4%	100,0%
	Leraren	Aantal	1	0	1
		%	100,0%	0,0%	100,0%
	Techniek	Aantal	0	2	2
		%	0,0%	100,0%	100,0%

	Wiskunde, natuurwetenschappen en informatica	Aantal	0	3	3
		%	0,0%	100,0%	100,0%
Totaal		Aantal	7	23	30
		%	23,3%	76,7%	100,0%

Tenslotte wordt deelvraag 5 beantwoord met behulp van een logistische regressie analyse.

In hoeverre speelt het geslacht, de terugkomstfrequentie tijdens de studie en de opleidingsplaats een rol bij het terugkeren naar de arbeidsmarktregio Gorinchem?

In deze analyse wordt gekeken welk verband er bestaat tussen de afhankelijke variabelen werkregio en woonregio en de onafhankelijke variabelen. Het doel is te achterhalen welke factoren verband houden met het wel of niet werken in een bepaalde woon-of werkregio. Deze factoren, oftewel de onafhankelijke variabelen, zijn reeds aan bod gekomen in deze paragraaf, te weten het geslacht, de terugkomstfrequentie tijdens de studie en de opleidingsregio. De afstudeerrichting is hierin niet opgenomen, omdat de celvulling dusdanig laag is dat het de betrouwbaarheid en geloofwaardigheid niet ten goede komt. In tabel 7.7 en 7.8 staat de uitdraai van de logistische regressie, waarbij een verklaring wordt gezocht voor respectievelijk het wonen en werken in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Echter, als de resultaten hiervan nader bekeken worden zijn er geen opmerkelijke verbanden te bespeuren.

Tabel 7.7 Logistische regressie voor de woonregio

Classification Table ^{a,b}					
	Observed	Predicted			Percentage Correct
		Woonachtig in AV			
		Nee	Ja		

Step 0	Woonachtig in AV	Nee	16	0	100,0
		Ja	14	0	,0
	Overall Percentage				
Step 1	Woonachtig in AV	Nee	12	4	75,0
		Ja	5	9	64,3
	Overall Percentage				
a. Constant is included in model					
b. The cut value is ,500					

Omnibus Tests of Model Coefficients				
		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	15,558	4	,004
	Block	15,558	4	,004
	Model	15,558	4	,004

Model Summary			
Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	25,897 ^a	,405	,540
a. Estimation terminated at iteration number 20 because maximum iterations has been reached. Final solution cannot be found.			

Variables in the Equation

		B	S.E.	Wal d	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	Frequent(1)	21,03 3	12636,2 86	,000	1	,999	1363068409,0 00
	Geslacht(1)	,309	,966	,102	1	,749	1,361
	Opleidingsregio			,000	2	1,00 0	
	Opleidingsregio (1)	- 21,31 8	40192,9 77	,000	1	1,00 0	,000
	Opleidingsregio (2)	,424	42132,5 45	,000	1	1,00 0	1,528
	Constant	,170	42132,5 45	,000	1	1,00 0	1,185

a. Variable(s) entered on step 1: Frequent, Geslacht, Opleidingsregio.

Uit de uitdraaien blijkt dat alleen het logistische model met de afhankelijke variabele woonregio significant verschilt van het "kale model". In dit "kale model" wordt in 53,3% van de gevallen goed voorspeld of iemand in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden woont of niet. Door het toevoegen van de variabelen wordt een groter aantal gevallen goed voorspeld, namelijk 70,0% (zie tabel 7.7). De kwaliteit van het model wordt gemeten aan de hand van de Nagelkerke R. Voor het logistische model voor de woonregio bedraagt deze 0,540 (zie tabel 7.7) en voor het model van de werkregio is dit 0,238 (zie tabel 7.8). Dit indiceert dat de samenhang tussen de variabelen en afhankelijke variabele woonregio een stuk sterker is dan deze van de werkregio. Met andere woorden: aan de hand van de gekozen variabelen kan de kans dat iemand in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden woont betrouwbaarder voorspeld dan deze voor iemand die hier werkt.

Tabel 7.8 Logistische regressie voor de werkregio

Classification Table^{a,b}					
Observed		Predicted			
		Werkregio		Percentage Correct	
		niet AV	AV		
Step 0	Werkregio	niet AV	23	0	100,0
		AV	7	0	,0
	Overall Percentage				76,7
Step 1	Werkregio	niet AV	23	0	100,0
		AV	6	1	14,3
	Overall Percentage				80,0
a. Constant is included in model					
b. The cut value is ,500					

Omnibus Tests of Model Coefficients				
		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	5,141	4	,273
	Block	5,141	4	,273
	Model	5,141	4	,273

Model Summary			
Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	27,455 ^a	,157	,238
a. Estimation terminated at iteration number 20 because maximum iterations has been reached. Final solution cannot be found.			

Variables in the Equation							
		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	Frequent(1)	1,178	1,194	,975	1	,324	3,249
	Geslacht(1)	-1,098	1,218	,812	1	,367	,334
	Opleidingsregio			,088	2	,957	
	Opleidingsregio (1)	- 21,88 4	40192,97 7	,000	1	1,00 0	,000
	Opleidingsregio (2)	- 22,26 2	40192,97 7	,000	1	1,00 0	,000
	Constant	20,02 4	40192,97 7	,000	1	1,00 0	497173771,5 00
a. Variable(s) entered on step 1: Frequent, Geslacht, Opleidingsregio.							

Bij het niet significante model van de werkregio is deze toename dan ook een stuk kleiner, waardoor het verschil hiertussen niet significant is (zie tabel 7.8). Bij beide logistische modellen blijkt dat geen enkele variabele van significante invloed is op

het wel of niet gaan wonen of werken in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. De Wald-score geeft het relatieve belang aan van elke onafhankelijke variabele. In andere woorden het belang van de variabele in het voorspellen van de kans of diegene werkt of woont in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Bij de logistische regressie voor de woonregio (tabel 7.7) valt op, dat alleen het geslacht van belang is bij het voorspellen van de kans dat diegene hier woont. In het andere regressiemodel over de werkregio (tabel 7.8) kan geconstateerd worden dat, zowel de terugkomfrequentie tijdens de studie en het geslacht en in mindere mate de opleidingsregio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden (referentiecategorie) van belang zijn bij het voorspellen van de kans dat diegene hier werkt.

Tenslotte kan op de basis van deze gegevens de logistische regressievergelijking worden opgesteld. Deze formules, welke de kans uitrekenen dat iemand werkt of woont in de arbeidsmarktregio Gorinchem, geven inzicht in het effect van elke variabele.

Werkregio

Kans dat iemand in de Arbeidsmarktregio Gorinchem werkt = $20,024 + 1,178 \times$
Frequent - $1,098 \times$ Geslacht - $21,884 \times$ opleidingsregioRandstad - $22,262 \times$
opleidingsregioOverigNL

Woonregio

Kans dat iemand in de Arbeidsmarktregio Gorinchem woont = $0,170 + 21,033 \times$
Frequent + $0,309 \times$ Geslacht - $21,318 \times$ opleidingsregioRandstad + $0,424 \times$
opleidingsregioOverigNL

Labels variabelen

Frequent terug in de AV tijdens studie - Ja (1) Nee (0)

Geslacht - Man (1) Vrouw (0)

Opleiding genoten in de Randstad - Ja (1) Nee (0)

Opleiding genoten in overig NL - Ja (1) Nee (0)

Ondanks het ontbreken van de significante invloed van de variabelen op de kans dat de persoon in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden werkt of woont kan aan de hand van bovenstaande formules toch het een en ander hierover gezegd worden. Wat betreft het werken daalt de kans dat iemand hier gaat werken aanzienlijk als diegene buiten de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden een opleiding gaat volgen, het zij in de Randstad of daarbuiten. Aangezien er in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden geen hoger onderwijs wordt aangeboden zijn de jongeren hiervoor hoe dan ook aangewezen op het onderwijsaanbod buiten deze regio. Daarnaast is voor mannen de kans kleiner (dan bij vrouwen) dat zij in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden hun werk vinden. Iemand die regelmatig tijdens zijn studie deze regio bezocht vindt hier vaker werk. Kijkend naar de regressievergelijking van de woonregio is te zien dat de kans dat iemand in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden woont (met name) toeneemt als hij/zij tijdens de studie regelmatig terugkeerde naar de regio, maar ook als hij/zij is opgeleid bij een hogeschool of universiteit in overig Nederland en diegene van het mannelijke geslacht. Daarentegen gaan diegenen die hun opleiding hebben genoten in de Randstad minder snel in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden wonen dan diegenen, die elders hun opleiding hebben afgerond.

8 Beleidsmaatregelen

In dit hoofdstuk wordt de laatste deelvraag beantwoordt. Centraal staan de beleidsmaatregelen die genomen kunnen worden om hoogopgeleide jongeren te (blijven) boeien en binden aan de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Hierbij worden de tegenwoordige en toekomstige demografische ontwikkelingen in acht genomen. Wat dat betreft spelen deze ontwikkelingen een belangrijke rol bij het te voeren beleid.

Zijn er maatregelen die er aan bij kunnen dragen dat hoogopgeleide jongeren terugkeren naar de arbeidsmarktregio Gorinchem en zo ja, wat zijn deze maatregelen?

Alvorens direct op deze vraag in te gaan wordt allereerst deze vraag verder toegelicht. Het terugkeren van hoogopgeleide jongeren verwijst naar zowel het werken als wonen in de regio. De arbeidsmarktregio Gorinchem poogt de hoogopgeleiden, die hier geboren en getogen zijn, te binden aan deze regio. Het idee hierachter is dat zij “iets” met de regio hebben en daarom na het afronden van hun studie eerder geneigd zijn om terug te keren naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Door het behouden en het aantrekken van jongeren kunnen de negatieve gevolgen, welke voorspeld waren in het anticipeer scenario, afgewend of afgezwakt worden. *“Zo voorkom je vergrijzing en zorg je voor een evenwichtige bevolkingsopbouw”*, aldus Bert-Jan Kollmer (bestuurder Openbaar Verenigd Onderwijs) en Ivar de Hek (HR manager Groeneveld) tijdens de arbeidsmarktconferentie “Koersen op Kansen” in 2015.

Beleidsmaatregelen vinden, binden en boeien hoogopgeleide jongeren

Het is een lastige opgave om hoogopgeleide jongeren daadwerkelijk te bewegen om terug te keren naar de herkomstregio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. De grote stad is en blijft een jongerenmagneet (PBL, 2015). Dit betekent niet dat er geen maatregelen getroffen kunnen worden om een deel van deze jongeren te verleiden om terug te komen. Hierbij gaat het in eerste instantie om de hoogopgeleide jongeren die geboren en getogen zijn in deze regio. Zij hebben immers door de jaren heen een (emotionele) band opgebouwd met de regio. In een onderzoek voor de

buurregio Drechtsteden komen de onderzoekers tot een viertal factoren, welke van cruciaal belang zijn bij het behouden of aantrekken van (hoogopgeleide) jongeren, te weten: woonklimaat, onderwijs, werken en imago (Oostrom&Bakx, 2014, pp. 5-6). Deze en meer factoren komen terug in het onderstaande overzicht van beleidsmaatregelen, welke moeten bijdragen aan het behouden en aantrekken van deze jongeren.

1 Haal het hoger onderwijs naar de arbeidsmarktregio Gorinchem

“Ik mis node hoger onderwijs in deze Arbeidsmarktregio”, zo constateerde Kollmer, al tijdens “Koersen op Kansen” in 2015. Het ontbreken van hoger onderwijs in deze regio vormt een component binnen het onvermogen van de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden om voldoende hoogopgeleide jongeren te boeien en te binden. Driekwart van de hoogopgeleide jongeren, die in deze regio geboren of getogen zijn en al aan de slag zijn, vindt zijn/haar werk buiten deze regio. Dit terwijl het aantal vacatures op het hoger beroepsniveau in deze regio gestaag groeit. Vandaar dat een aantal partijen in de regio om de tafel zijn gaan zitten om na te denken om het hoger onderwijs naar de arbeidsmarktregio Gorinchem te brengen. Waar het praktisch onmogelijk wordt geacht om een hogeschool dan wel een dependance naar de regio te halen is reeds gekeken naar het uitrollen van een aantal “associate-degree”-trajecten in de regio³¹. Het doel is tweeledig:

- Ten eerste het aanbieden van onderwijs met een hoge arbeidsrelevantie, zodat het onderwijs levert waar het (regionale) bedrijfsleven naar vraagt.
- Ten tweede het behouden van en het binden van jongeren aan de regio.

Waar voorheen de jongeren elder in het land hoger onderwijs gingen volgen waren zij en vervolgens aan de slag gingen in de Randstad kan nu een gedeelte hiervan behouden worden voor de regio. En aangezien deze “associate-degree” trajecten worden afgestemd op de arbeidsvraag van het (regionale) bedrijfsleven is voor deze jongeren goed zicht op een baan. Door op deze manier een verbinding te leggen tussen het hoger onderwijs en de arbeidsmarktregio Gorinchem, heeft de regio een krachtig instrument in handen om jongeren te binden aan deze regio.

---

³¹ Een Associate degree (AD) is een tweejarige studie in het hoger beroepsonderwijs. Het is onderdeel van een bacheloropleiding aan een hogeschool. Het niveau ligt tussen mbo-4 en hbo-bachelor (Rijksoverheid, g.j.). Er wordt o.a. gewerkt aan een AD-traject op het gebied van ICT en de watersector.

2 Vorm een regionale entiteit voor stages, traineeships en afstudeerplekken

Communicatie naar hoogopgeleide jongeren (in spé) is van cruciaal belang om hen aan het begin van hun loopbaan aan een bedrijf, organisatie of regio te binden. Zo blijkt uit de telefonische interviews dat de jongeren niet of nauwelijks op de hoogte zijn van de baan-en of afstudeer kansen in de arbeidsmarktregio Gorinchem of zijn zij van mening dat er simpelweg te weinig banen zijn voor hoogopgeleiden.

Als binnen één regionale entiteit alle afstudeerplekken, stages, traineeships van het bedrijfsleven worden verzameld en vervolgens worden uitgezet (via sociale media, LinkedIn, regionale media en bij universiteiten en hogescholen) is dit een veel effectievere manier om hoogopgeleide jongeren aan te trekken dan als bedrijven dit zelfstandig zullen doen. Door de jongeren op de hoogte te houden van de carrièremogelijkheden in de regio krijgen zij loopbaanperspectief. Als de regio (jonge) hoogopgeleiden wil “boeien en binden” dan moet de regio zich wel dusdanig presenteren dat zij hen voldoende carrièremogelijkheden kan bieden op HO-niveau. Het draait immers ook om het imago van de regio.

3 Vergroot de bereikbaarheid van de regio en creëer meer voorzieningen voor jongeren

Het arbeidsmarktaspect wordt weliswaar van doorslaggevend belang gezien bij het “boeien en binden” van hoogopgeleide jongeren, echter hier houdt het niet op. Naast het binden van de jongeren op het gebied van werk is in de inleiding ook gesproken over het woonaspect. “ *Wonen in de regio aantrekkelijk maken, betaalbare woningen voor starters en aantrekkelijke voorzieningen! ... Het is niet noodzakelijk dat jongeren zich hier vestigen, maar wel wenselijk*³². *Zorg dus voor goede vervoersverbindingen* “, zo riepen Kollmer (OVO) en de Hek (HR manager Groeneveld) al tijdens “*Koersen op Kansen*” in 2015. Dit zijn ook exact de zaken welke de respondenten noemen op de vraag: “Wat zou de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden moeten bieden om jou in bijzonder en andere hoogopgeleide jongeren in het algemeen, hier te doen blijven of aan te trekken?”. Zij noemden het

---

³² Zo voorkom je vergrijzing en zorg je voor een evenwichtige bevolkingsopbouw

tekort/gebrek aan voorzieningen en activiteiten en de slechte bereikbaarheid en ontsluiting van de regio als voorname pushfactoren.

Het verbeteren van de bereikbaarheid van de regio met het eigen- of openbaar vervoer speelt ook een rol. Als zij binnen een afzienbare tijd een groot gedeelte van Randstad en Noord-Brabant (voor werk/voorzieningen) kunnen bestrijken is het hier (Arbeidsmarktregio Gorinchem) wonen en elders winkelen en werken een goed denkbaar alternatief.

4 Zorg voor betaalbare woningen voor net afgestudeerden

Aanvullend op het vorige punt moet de regio zich afvragen of de aangeboden woonruimte aansluit bij de behoeften en (financiële) mogelijkheden van de jongeren. Uit de interviews blijkt dat jongeren vooral letten op de betaalbaarheid van de woning. Immers, de doelgroep, de hoogopgeleide jongeren, zijn starters op de woningmarkt en hebben een (relatief) bescheiden budget (€175.000 - € 250.000). Als er meer woningen in deze “betaalbare” prijscategorie beschikbaar komen hebben de jongeren meer mogelijkheden om na hun studie en aan het begin van hun loopbaan een woning te betrekken in de arbeidsmarktregio Gorinchem.

5 Voorzie op regionaal niveau in startersleningen en huursubsidies voor de starters op de woningmarkt

Aanvullend op de vorige aanbeveling kan de regio overwegen een regionaal gedragen maatregel aangaande starterslening of huursubsidies voor jonge huizenbezitters in het leven te roepen. Deze maatregel kan starters voorzien in het nodige zetje om in deze regio te gaan of blijven wonen.

9 Conclusies en aanbevelingen

In de voorgaande hoofdstukken zijn alle deelvragen en hypothesen beantwoord. In dit afsluitende hoofdstuk wordt op basis van deze gegevens antwoord gegeven op de probleemstelling van dit onderzoek. Het hoofdstuk sluit af met een aantal aanbevelingen voor toekomstig onderzoek.

9.1 Conclusie

Aan het begin van dit onderzoek is de volgende probleemstelling opgesteld:

In hoeverre verlaten hooggeschoolde jongeren afkomstig uit de arbeidsmarktregio Gorinchem de regio, welke factoren spelen hierbij een rol en wat zijn de belangrijkste redenen hiervan en welke maatregelen zouden ervoor kunnen zorgen dat de arbeidsmarktregio Gorinchem aantrekkelijker wordt zodat hooggeschoolde jongeren niet definitief verloren gaan voor de regio?

Bijna driekwart van de studenten uit de arbeidsmarktregio Gorinchem geniet zijn/haar opleiding in de Randstad. Hierbij zijn Utrecht, Rotterdam en Amsterdam de belangrijke bestemmingen. Na het afronden van de studie keert bijna de helft van de alumni terug naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden om hier te gaan wonen. Slechts een kwart van de Alblasserwaardse jongeren vindt zijn/haar baan in deze regio. Dit terwijl het aantal vacatures op hoger beroepsniveau blijft stijgen. Dit wekt het vermoeden dat het prima wonen is in deze regio, maar dat de jongeren voor werk naar elders moeten uitwijken. Het woonmotief voor iemand die in deze regio woont is dan ook waarschijnlijk van andere aard dan van iemand die elders woont.

De terugkomstfrequentie tijdens de studie blijkt van significante invloed te zijn bij het voorspellen van de kans dat diegene later in de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden woont. Degenen die in deze regio wonen noemen het gegeven dat zij "hier vandaan komen" en de aanwezigheid van vrienden en familie als voornaamste woonmotieven. De jongeren die buiten de regio wonen noemen vaak het feit dat zij daar gestudeerd hebben en het voorzieningenniveau als voornaamste woonmotieven. Verrassend genoeg wordt door laatstgenoemde groep het motief

werk (“Ik werk hier”) relatief weinig genoemd. Als in het algemeen wordt gevraagd wat de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden hen in het bijzonder en andere hoogopgeleide jongeren in het algemeen zou moeten bieden om hier te doen blijven of aan te trekken, komen een aantal factoren naar voren. Zo ontbreekt het volgens deze groep jongeren aan carrièremogelijkheden, maar is er ook een gebrek of tekort aan voorzieningen, activiteiten, betaalbare woningen en bereikbaarheid.

Uit deze gegevens wordt duidelijk wat de belangrijkste factoren zijn die van invloed zijn op het al dan niet terugkeren naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden, evenals de motieven die hieraan ten grondslag liggen. Wat dit betreft zouden een vijftal maatregelen eraan bij kunnen dragen dat hoogopgeleide jongeren, afkomstig uit de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden, voortaan in toenemende mate ervoor kiezen in de regio te gaan of blijven wonen. Deze maatregelen luiden als volgt:

1. *Haal het hoger onderwijs naar de arbeidsmarktregio Gorinchem*
2. *Vorm een regionale entiteit voor stages, traineeships en afstudeerplekken*
3. *Vergroot de bereikbaarheid van de regio en creëer meer voorzieningen voor jongeren*
4. *Zorg voor betaalbare woningen voor net afgestudeerden*
5. *Voorzie op regionaal niveau in startersleningen en huursubsidies voor de starters op de woningmarkt*

Aan de hand van deze maatregelen kunnen regionale actoren uit het onderwijs, het bedrijfsleven en de overheid de regio op een structurele wijze bijdragen aan zowel het vinden, binden en boeien van hoogopgeleide jongeren aan de arbeidsmarktregio Gorinchem.

9.2 Terugkoppeling naar de roltraptheorie

In deze paragraaf wordt kort teruggeblikt op de roltraptheorie van Fielding (1992), welke het theoretisch fundament vormt in dit onderzoek (zie § 2.3). Klopt deze theorie en wat is er in dit onderzoek hiervan te zien? Hieronder beknopt het uitgangspunt van deze theorie.

De Britse geograaf Fielding gebruikte in de jaren negentig het beeld van een “roltrap” voor de omschrijving van de dominante migratiestromen naar en vanuit Zuidoost-

Engeland. Deze regio functioneert als het ware als een (sociaal-economische) roltrap, waarbij de jongeren die zich daar vestigen hun eerste stappen op deze roltrap zetten. Fielding onderscheidt in zijn theorie een drietal stappen:

- Ten eerste trekt de regio jonge mensen aan die aan het begin staan van hun studie of loopbaan en die bereid zijn daarvoor te verhuizen.
- Vervolgens biedt de regio deze migranten de mogelijkheden om zich te ontwikkelen op de arbeidsmarkt en stappen te nemen op de woningmarkt.
- De mensen die aanvankelijk naar deze regio zijn gegaan om hun carrière op te starten en te ontplooien verlaten de regio om elders te gaan wonen. In het midden of het einde van hun carrière vertrekken zij uit deze regio. Dit wellicht door een mogelijkheid om in een aantrekkelijkere woonomgeving te gaan wonen of elders een hoge (leidinggevende) functie aan te nemen.

Als gekeken wordt naar de uitkomsten van dit onderzoek kan gezegd worden dat deze theorie gedeeltelijk klopt. Het overgrote deel van de jongeren geeft aan een studie te volgen of hebben gevolgd in een roltrapregio. Daarnaast geeft de meerderheid van de jongeren aan voor de opleiding te zijn verhuisd (zie H5). Wat dit betreft klopt Fieldings eerste stap, aangaande het opleidingsgedeelte. Het loopbaangedeelte behoeft enige nuancering. De hoogopgeleide jongeren uit dit onderzoek vinden doorgaans een baan in de Randstad of de arbeidsmarktregio Gorinchem. Slechts een derde van respondenten vindt zijn/haar baan in een roltrapregio. Dit zwakt de veronderstelde dominante aantrekkingskracht van roltrapregio's op hoogopgeleide jongeren enigzins af. Daarnaast woont een aanzienlijk deel van de hoogopgeleide jongeren in de arbeidsmarktregio Gorinchem en werkt elders. Hoewel het dominante karakter van de roltrapregio wel naar voren komt bij het opleidingsaspect is dit een stuk minder als er gekeken wordt naar de woon-en werksituatie.

9.3 Aanbevelingen voor verder onderzoek

In dit onderzoek is geprobeerd om een representatief beeld te geven van het migratiepatroon van hoogopgeleide jongeren en hun motieven om al dat niet terug te keren naar de Alblasterwaard-Vijfheerenlanden. Nu blijkt het met de verzamelde gegevens niet mogelijk een representatief onderzoek uit te voeren. Dit onderzoek is

dan ook indicatief. Hieronder volgt een drietal aanbevelingen voor toekomstig onderzoek om meer en relevante informatie te verzamelen over dit onderwerp.

1. De eerste aanbeveling omhelst dan ook de werving van respondenten en de afbakening van de onderzoekspopulatie. In toekomstig onderzoek is het zaak een duidelijk afgebakende onderzoekspopulatie als uitgangspunt te nemen alvorens respondenten te werven. Zo kan de representativiteit van het onderzoek gewaarborgd worden.
2. Daarnaast is het interessant om te onderzoeken of hoogopgeleiden op latere leeftijd alsnog terugkeren naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden als zij dan tot op die dag nog niet gedaan hebben. Hierbij worden 40 jarigen ondervraagd, met een achtergrond in deze regio, die na het afronden van hun studie aan het hoger onderwijs aanvankelijk elders werk hebben gevonden, maar op latere leeftijd terugkeren naar de regio met de nodige opgedane kennis en ervaring. De uitkomsten van dit onderzoek verschaft een waardevol inzicht in de mogelijke retournigratie van hoogopgeleiden naar de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden.
3. Met het oog op het plan van de regio om het hoger onderwijs naar de regio te halen, is het interessant om een haalbaarheidsonderzoek in te stellen naar het aantrekken van een hogeschool of dependance hiervan voor de arbeidsmarktregio Gorinchem.

10 Zelfreflectie

Als gevraagd wordt naar hetgeen ik geleerd heb van dit onderzoek en wat er beter had gekund noem ik een aantal zaken. De grootste lering, die ik uit dit onderzoek getrokken heb is dat je voor een onderzoek veel doorzettingsvermogen hebt en het nooit zo loopt als je gepland had. In eerste instantie dacht ik dit onderzoek in enkele maanden af te ronden, echter deze periode is meermaals verlengd. Hieraan liggen verschillende oorzaken aan ten grondslag. Zo verwisselde ik in mijn stageperiode van begeleider bij de regio, waardoor bepaalde lopende zaken abrupt ten einde kwamen. Zo bestond het plan een bijeenkomst te organiseren, waarbij de mening van jongeren wordt gepeild in een aantal tafelgesprekken. Echter bij gebrek aan geld, geschikte locatie en het krappe tijdsbestek is dit afgeblazen. Een ander tijdrovend aspect is het informeren van ambtenaren, wethouders en andere geïnteresseerden over dit project binnen de arbeidsmarktregio Gorinchem. Tijdens verschillende overleggen en vergaderingen moest ik mijn (geüpdatete) verhaal vertellen.

Dat het niet alleen maar stappen vooruit waren, bewijst het gegeven dat ik mijn thesis na een maand grondig moest herzien. Het aanpassen van de structuur en het verstevigen van het theoretische fundament van het onderzoek kostte de nodige tijd. Echter het grootste obstakel vormde de werving van de respondenten. Zo wilde ik voor mijn onderzoek ex-studenten havo/vwo afkomstig uit de arbeidsmarktregio bevragen. Na een tijdrovende procedure van het aanschrijven en contacteren van scholen is gebleken dat hun contactgegevensbestanden incompleet en sterk verouderd zijn. Daarnaast konden zij niet de volledige medewerking toezeggen, vanwege de privacy wetgeving rondom de bescherming van persoonsgegevens. Bovendien gebruiken veel scholen een intern e-mail adres voor het contact met de scholier. Dit e-mail adres komt te vervallen als zij de school verlaten. Dit maakt het onmogelijk om een representatieve steekproef onderzoek uit te voeren. Hierdoor is dit onderzoek noodgedwongen een indicatief in plaats van een representatief onderzoek geworden.

Dit zou ik voortaan anders doen. Kijk eerst wat er mogelijk is met de gegevens die beschikbaar zijn in plaats van met valse hoop zoeken naar gegevens die ontbreken of verouderd of beschermd zijn. Daarbij zou ik in het vervolg een strakkere planning

aanhouden. Aangezien ik mijn deadlines grotendeels zelf kon stellen zat er soms (te) weinig druk achter het onderzoek, waardoor het werktempo vertraagde. Dit onderzoek heeft mij geleerd dat het (onderzoeks-) werk soms één stap vooruit en twee achteruit is, waardoor het uitermate belangrijk is het doel in het vooruitzicht te blijven stellen en gemotiveerd te blijven.

Literatuurlijst

ABF Research (2015), Landelijke Monitor Studentenhuisvesting.

<http://www.kences.nl/assets/files/2015/Landelijke-Monitor-Studentenhuisvesting-2015-def.pdf>

Alblasserwaard Vijfheerenlanden (2012), Visie 2030

<http://vijfheerenlanden.digitaljungle.nl/wp-content/uploads/2014/08/Visie-2030.pdf>

Atlas voor gemeenten (2012), methodologische verantwoording.

http://www.waarstaatjegemeente.nl/report/style/t3_wokl/Thema3_Woon-%20en%20leefklimaat.pdf

Ar-g (2015a), Koersen op Kansen 2015: verslag van de arbeidsmarktconferentie.

http://issuu.com/arbeidsmarktregiogorinchem/docs/arg_bulletin_a4_losse_pags/1

Ar-g (2015b), Toekomst regionale economie en werkgelegenheid: samenvatting regionale transformatiemonitor.

<http://static1.squarespace.com/static/55fbc60e4b0d78d7a7f3bf2/t/56701dec0e4c117c7c695074/1450188268828/AR-G+Toekomstvisie+Samenvatting+WEB.pdf>

Berg, van den E. (2010), Braindrain vanuit Zeeuws-Vlaanderen: onderzoek naar het migratiepatroon en motief van hoogopgeleide jongeren afkomstig uit Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Masterthesis Economische Geografie. Universiteit Utrecht.

Bolt, G. (2001), Wooncarrières van Turken en Marokkanen in ruimtelijk perspectief. Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Universiteit Utrecht.

Bos, G.D. & E.M. de Bruijn (2007), Van kamerwens naar koopwoning. Onderzoek naar doorstroming aan de onderkant van de Utrechtse woningmarkt. Masterthesis Universiteit Utrecht.

http://woononderzoek.geo.uu.nl/thesis/Gehele_scriptie.pdf

Centraal Bureau voor Statistiek (2006), Opleidingsrichtingen van de SOI 2006.

<https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/classificaties/onderwijs%20en%20beroepen/standaard-onderwijsindeling--soi--/opleidingsrichtingen-van-de-soi-2006>

Geraadpleegd: 31 augustus 2016

Centraal Bureau voor Statistiek (2014), Bevolkingstrends 2014: Jongeren blijven langer thuiswonen.

<https://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/6EB95395-FEE2-4744-931A-07A85B2E3042/0/20140406b15art.pdf>

Centraal Bureau voor Statistiek (2016a), Immi- en emigratie naar diverse kenmerken; regio.

<http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=60056NED&D1=0-1,9-20&D2=3&D3=0,5-16&D4=22-26&HDR=G1,G3&STB=G2,T&VW=T>

Geraadpleegd: 22 februari 2016

Centraal Bureau voor Statistiek (2016b), Regionale kerncijfers Nederland.

<http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=03759NED&D1=1-2&D2=98-115,128&D3=377,386,429,566,590,661,1077&D4=I&HDR=T,G2&STB=G3,G1&VW=T>

Geraadpleegd: 29 februari 2016

Centraal Bureau voor Statistiek (2016c), Arbeidsdeelname: regionale indeling 2015

<http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=83360NED&D1=1-2,11,15&D2=0-2&D3=0,46,211,216,232,284,293,318,480&D4=I&HDR=G3,G1,T&STB=G2&VW=T>

Geraadpleegd: 1 maart 2016

Centraal Bureau voor Statistiek (2016d), Verhuisde personen; binnen gemeenten, tussen gemeenten, regio.

<http://statline.cbs.nl/Statweb/selection/?VW=T&DM=SLNL&PA=60048ned&D1=3,100-123,169-192&D2=289,443,534&D3=23-24&HDR=T,G2&STB=G1>

Geraadpleegd: 28 maart 2016

Centraal Bureau voor Statistiek (2016e), Arbeidsmarkt in vogelvlucht.

<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/arbeid-sociale-zekerheid/publicaties/arbeidsmarkt-vogelvlucht/default.htm>

Geraadpleegd: 1 maart 2016

Centraal Bureau voor Statistiek (2016f), Kies een gebied en gebruik een zoekterm

<http://statline.cbs.nl/Statweb/carto/?LA=NL>

Geraadpleegd: 3 maart 2016

Centraal Bureau voor Statistiek (2016g), gediplomeerden; onderwijssoort, herkomst, woonregio

<http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=71493NED&D1=0&D2=0&D3=0&D4=0,5-21&D5=0&D6=268,275,302,374,391,434,669&D7=I&HDR=T,G2,G1,G5,G4,G6&STB=G3&VW=T>

Geraadpleegd: 3 maart 2016

Centraal Bureau voor Statistiek (2016h), leerlingen, deelnemers en studenten; onderwijssoort, woonregio

<http://statline.cbs.nl/Statweb/selection/?VW=T&DM=SLNL&PA=71450NED&D1=0&D2=0&D3=0&D4=16-17&D5=0&D6=0&D7=10-14&HDR=T,G2,G4,G1,G6,G5&STB=G3>

Geraadpleegd: 28 maart 2016

Centraal Bureau voor Statistiek (2016i), Regionale prognose 2014-2040; bevolking, regio-indeling 2013.

<http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=82172NED&D1=0&D2=0&D3=0-20&D4=0&D5=16&HDR=T,G1,G3&STB=G4,G2&VW=T>

Geraadpleegd: 3 juli 2016

Centraal Bureau voor Statistiek (2016j), Bevolking; ontwikkeling in gemeenten met 100.000 of meer inwoners.

<http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=70748NED&D1=70&D2=0&D3=19-22&D4=2,5,7-9,12,14-17,19-26,31&D5=14&HDR=G1,G2&STB=T,G4,G3&VW=T>

Geraadpleegd: 10 november 2016

Centraal Bureau voor Statistiek (2016k), Immigratie remt bevolkingskrimp in gemeenten

<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/05/immigratie-remt-bevolkingskrimp-in-gemeenten>

Geraadpleegd: 10 november 2016

Clark, W.A.V. & F.M. Dieleman (1996), Households and housing, choice and outcomes in the housing market. Center for Urban Policy Research. New Brunswick, New Jersey.

Constansia, F. (2012), Binding met Rotterdam: Een onderzoek naar het binden van hoogopgeleiden aan organisaties binnen de deelsector kennisintensieve dienstverlening van Rotterdam. Masterthesis Erasmus Universiteit Rotterdam.

<http://thesis.eur.nl/pub/12377/>

Crescenzi, R., N. Holman & E. Orru, Why do they return? Beyond the economic drivers of graduate return migration. *Annals of Regional Science*, pp. 1-25.

DatabankZH (2016), Bevolkingscijfers en -ontwikkeling in Zuid-Holland, naar leeftijd en geslacht, volgens de provinciale prognose 2016-2040.http://www.databankzh.nl/ris/data/50_prog.php?indeling=AR&regio=15&jaar=2016&jaar2=2030&nr=50&table=1&graph=&map=&bar=true&search_string1=&search_string2=&search=&sl0_cd=3&sl1_cd=31&sl2_cd=&actie=gegeven&gemjaar=2015

Eerste kamer (g.j), Versnelling stapsgewijze verhoging AOW-leeftijd

https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/34083_versnelling_stapsgewijze

Geraadpleegd: 1 maart 2016

Ekamper, E. & M. van Huis (2005) Verhuizingen en huishoudensveranderingen in Nederland: verschillen tussen COROP-regio's. *Bevolkingstrends* 53(1), pp. 84-89.

Fielding, A.J. (1992), Migration and Social Mobility: South East England as an Escalator Region. *Regional Studies*, 26 (1), pp. 1-15.

Hoogstra, G.J. (2013), Location changes of jobs and people. Analyses of population–employment interactions and impacts of gender and geography. http://www.rug.nl/research/portal/files/2386759/Gerke_Hoogstra_proefschrift_31_1.pdf

Huis, M. en E. van Agtmaal-Wobma, 2009, Verhuizen vanuit studentensteden. *Bevolkingstrends* 57(3), blz. 43–50.

Huis, M. van, en E. Wobma, 2010, Verhuisgedrag van jongeren. *Bevolkingstrends* 58(1), blz. 22–27.

Insight (2015), Regionaal Arbeidsmarkt Platform wil kansen economie en werkgelegenheid benutten. <http://zakenplatform-insight.nl/magazine/regionaal-arbeidsmarkt-platform-wil-kansen-economie-en-werkgelegenheid-benutten>
Geraadpleegd: 20 januari 2016

Lelièvre, E. & C. Bonvalet (1994), A compared cohort history of residential mobility, social change and home-ownership in Paris and the rest of France. *Urban Studies*, 31 (10), pp. 1647-1665.

Mulder, C.H. & P. Hooimeijer (1999), Residential relocations in the life course. In: L.J.G. van Wissen en P.A. Dykstra, *Population issues, an interdisciplinary focus*. New York/Dordrecht: Kluwer Academic/Plenum Publishers, pp. 159-186.

Mulder, C.H. & P. Hooimeijer (2002), Leaving home in the Netherlands: Timing and first housing. *Journal of Housing and the Built Environment*, 17 (3), pp. 237-268.

Nationale Atlas Volksgezondheid (2014), Bevolkingsgroei 2012-2040.

<http://www.zorgatlas.nl/beinvloedende-factoren/demografie/groei-en-spreiding/prognose-bevolkingsgroei-per-gemeente/#breadcrumb>

Geraadpleegd: 29 februari 2016

NRC (2008), Studentenstad Groningen, Roltrap naar Randstad.

<http://www.nrc.nl/next/2008/07/09/uit-groningen-vertrek-je-weer-11569818>

Geraadpleegd: 9 mei 2016

Oostrom, van S.A.W. & M.C.A. Bakx (2014), De jeugd heeft de toekomst: jongeren binden, behouden en aantrekken. Onderzoekscentrum Drechtsteden.

https://www.onderzoekcentrumdrechtsteden.nl/dds/up/ZwsibseJI_def_factsheet_De_jeugd_heeft_de_toekomst.pdf

Planbureau voor de leefomgeving (2015), De stad: magneet, roltrap en spons. Bevolkingsontwikkelingen in stad en stadgewest.

http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/PBL_2015_De%20stad_magneet,%20roltrap%20en%20spons_1610.pdf

Geraadpleegd: 11 april 2016

Planbureau voor de leefomgeving (2013), <http://www.pbl.nl/themasites/regionale-bevolkingsprognose><http://www.pbl.nl/node/59420>

Geraadpleegd: 1 maart 2016

Provincie Gelderland (2013), Monitor Wonen-Zorg: Factsheet gemeente Lingewaal.

<http://85.17.160.170/4-old/Home/Monitor-Wonen-en-Zorg,-factsheet-gemeente-Lingewaal.html>

Public Result (2014), Foto anticipeerregio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden: managementsamenvatting. Den Haag.

Public Result (2015), Economische Transformatiemonitor Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Den Haag

<http://static1.squarespace.com/static/55fbc60e4b0d78d7a7f3bf2/t/56701e560e4c117c7c695494/1450188374225/Economische+Transformatiemonitor+AV+sept+2015.pdf>

Regio Atlas (g.j), Kaarten

http://www.regioatlas.nl/kaarten#_gemeentekaart_gorinchem

Geraadpleegd: 29 februari 2016

RPB (2006) Krimp en ruimte; bevolkingsafname, ruimtelijke gevolgen en beleid. Rotterdam: NAI Uitgevers.

RPB (2008), Woon-werkdynamiek in Nederlandse gemeenten. Rotterdam: NAI Uitgevers

Rijksoverheid (g.j.), Hoger onderwijs.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/hoger-onderwijs/vraag-en-antwoord/wat-zijn-de-bachelor-master-en-associate-degree-in-het-hoger-onderwijs>

Geraadpleegd: 17-10-2016

Samenvoordeklant (g.j.), Overeenstemming bereikt 35 regio's

<http://www.samenvoordeklant.nl/actueel/nieuws/overeenstemming-bereikt-35-regios>

Geraadpleegd: 7 februari 2016

Saxenian, A. (2009) The New Argonauts. Regional Advantage in a Global Economy. Cambridge: Harvard University Press.

UWV (2015), UWV arbeidsmarktprognose 2015-2016.

http://www.uwv.nl/overuwv/Images/UWV_Arbeidsmarktprognose%202015-2016.pdf

Geraadpleegd: 29 februari 2016

UWV (2016a), Basisset regionale arbeidsmarktinformatie: arbeidsmarktregio Gorinchem.

https://www.werk.nl/xpsitem/wdo_011941

Geraadpleegd: 9 maart 2016

UWV (2016b), Na de WW in de bijstand. De doorstroom van WW naar bijstand per gemeente, prognose tot 2017.

<http://www.uwv.nl/overuwv/Images/20160322%20Na%20de%20WW%20in%20de%20bijstand%202016.pdf>

Geraadpleegd: 22 maart 2016

UWV (2016c), Regio in Beeld 2016. Gorinchem.

https://www.werk.nl/xpsitem/wdo_013000

Geraadpleegd: 10 november 2016

UWV (2016d), Regio in Beeld 2016. Drechtsteden

https://www.werk.nl/xpsitem/wdo_012994

Geraadpleegd: 10 november 2016

Venhorst, V., J. van Dijk & L. van Wissen (2010), Do the best graduates leave the peripheral areas in the Netherlands? Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 2010, jaargang 101, nummer 5

Venhorst, V., A.J.E. Edzes, I. Broersma & J. Van Dijk (2011a), Brain drain of brain gain. Hoger opgeleiden in steden in Nederland. Den Haag: Rijksuniversiteit Groningen en Nicis

Vries, de R. (2011), Hou ze Vast! De binding van hoogopgeleiden aan Sittard-Geleen. Masterthesis stadsgeografie Universiteit Utrecht (oktober 2011).

<http://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/215891/Thesis%20Richard%20de%20Vries.pdf?sequence=1>

Bijlagen

Bijlage 1 Arbeidsmarktregio's in Nederland

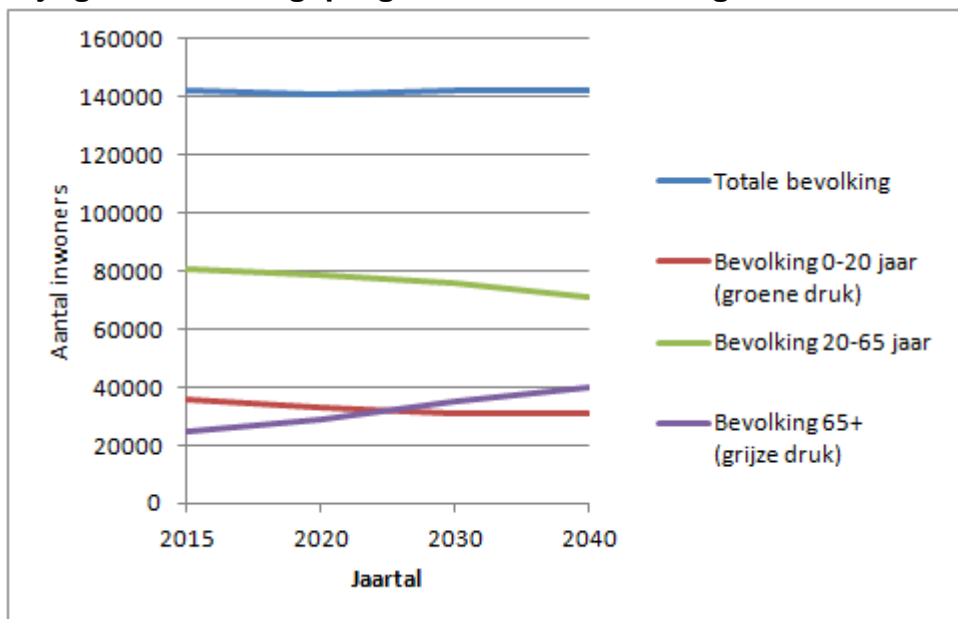
Arbeidsmarktregio's

1. Groningen	2. Friesland
3. Drenthe	4. Noord-Holland Noord
5. IJsselvechtstreek	6. Flevoland
7. Zaanstreek/Waterland	8. Zuid-Kennemerland en IJmond
9. Stedendriehoek en Noordwest Veluwe	10. Groot Amsterdam
11. West-Brabant	12. Gooi en Vechtstreek
13. Holland-Rijnland	14. Amersfoort
15. Midden-Utrecht	16. Food Valley
17. Zuid-Holland Centraal	18. Haaglanden
19. Achterhoek	20. Midden-Holland
21. Midden-Gelderland	22. Gorinchem
23. Rivierenland	24. Rijk van Nijmegen
25. Drechtsteden	26. Rijnmond
27. Noordoost-Brabant	28. West-Brabant
29. Zeeland	30. Midden-Brabant
31. Noord-Limburg	32. Helmond-De Peel
33. Zuidoost-Brabant	34. Midden-Limburg
35. Zuid-Limburg	

Deze kaart is afkomstig van www.regioatlas.nl

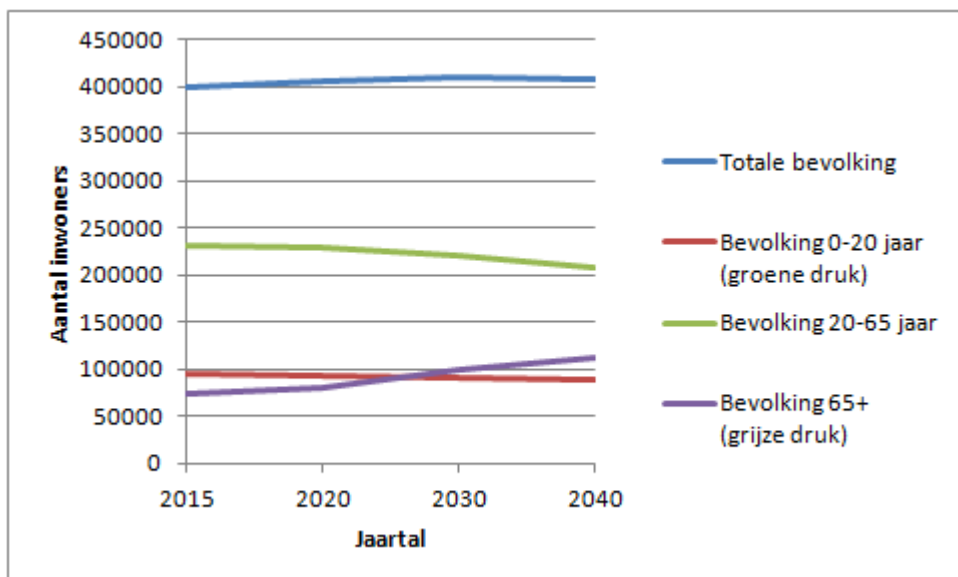
Bron: Regio Atlas (g.j)

Bijlage 2: Bevolkingsprognose arbeidsmarktregio Gorinchem 2015-2040

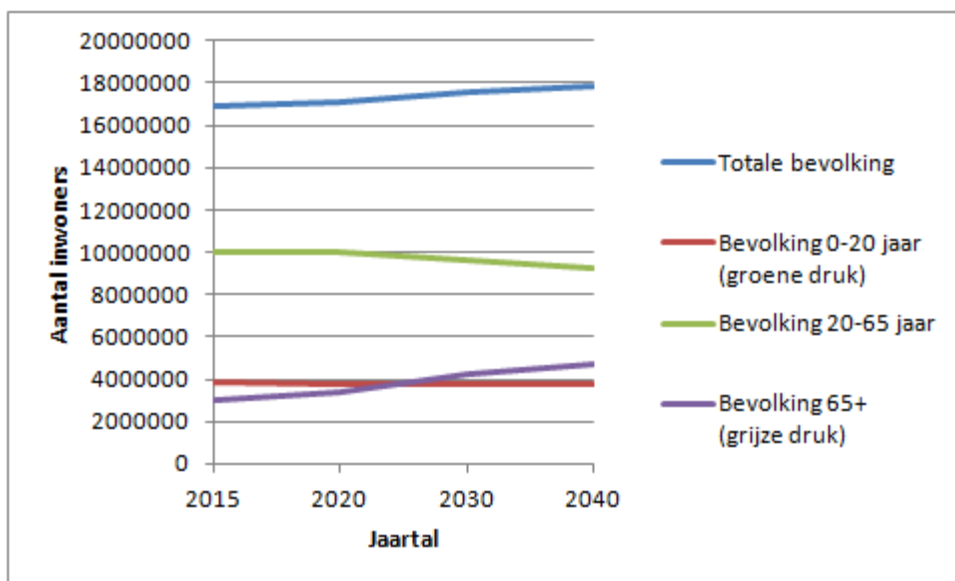
Bron: CBS (2016b) en Nationale Atlas Volksgezondheid (2014)

Bijlage 3 Bevolkingsprognoses COROP-Zuidoost-Zuid-Holland

Bron: CBS (2016b) en Nationale Atlas Volksgezondheid (2014)

Bijlage 4 Bevolkingsprognose Nederland

Bron: CBS (2016b) en Nationale Atlas Volksgezondheid (2014)

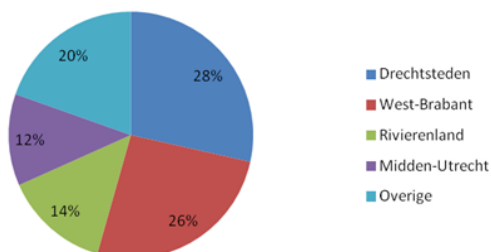
Bijlage 5 Type huishouden in de arbeidsmarktregio Gorinchem, Zuidoost-Zuid-Holland en Nederland in 2015

Huishoudtype	Arbeidsmarktregio Gorinchem		Zuidoost-Zuid-Holland	Nederland
	Abs.	%	%	%
Eenpersoonshuishouden	16.269	28,6	32,5	37,4
Huishouden zonder kinderen	17.824	31,4	30,2	29,0
Huishouden met kinderen	22.732	40,0	37,3	33,6
Totaal	56.825	100,0	100,0	100,0

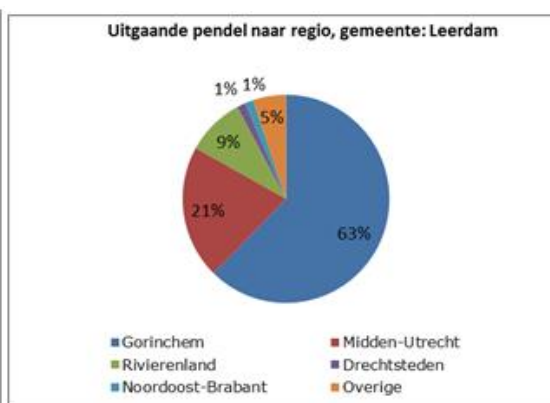
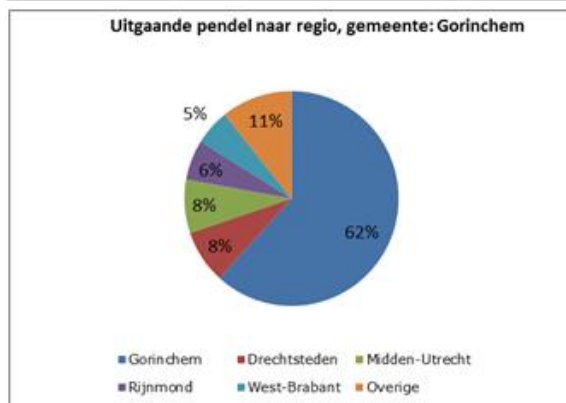
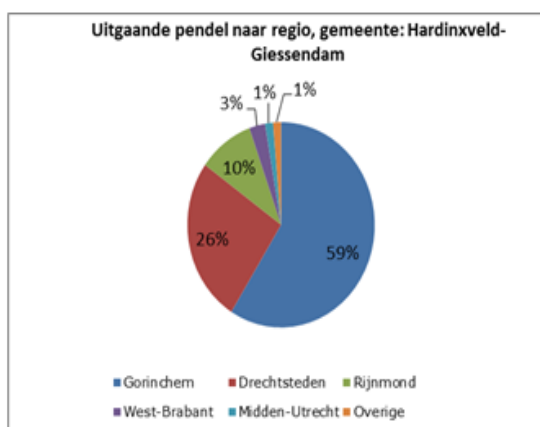
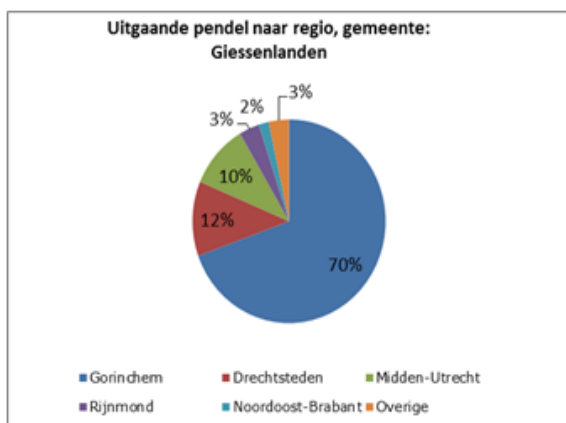
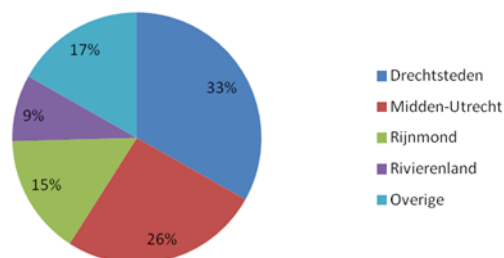
Bron: CBS (2016b)

Bijlage 6 Uitgaande pendel per gemeente in de arbeidsmarktregio Gorinchem (2014)

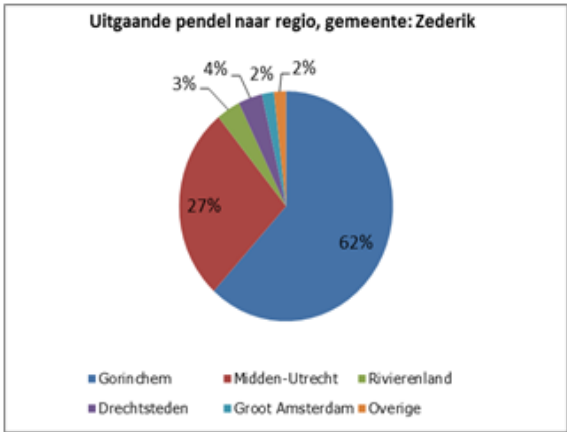
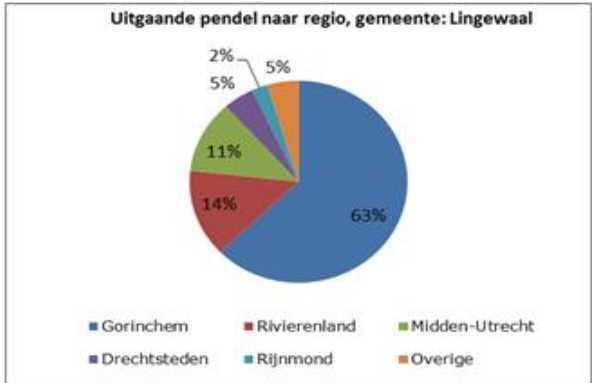
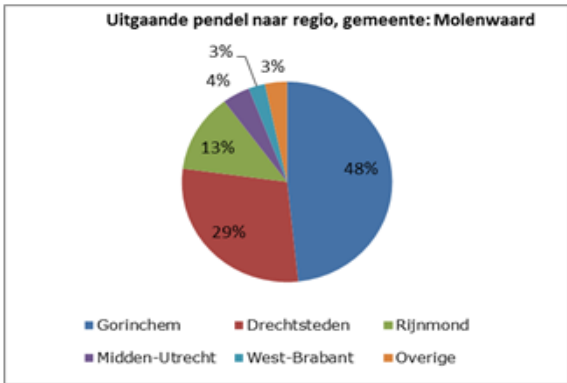
Inkomende pendel (N= 15.800)

Uitgaande pendel (N=23.200)

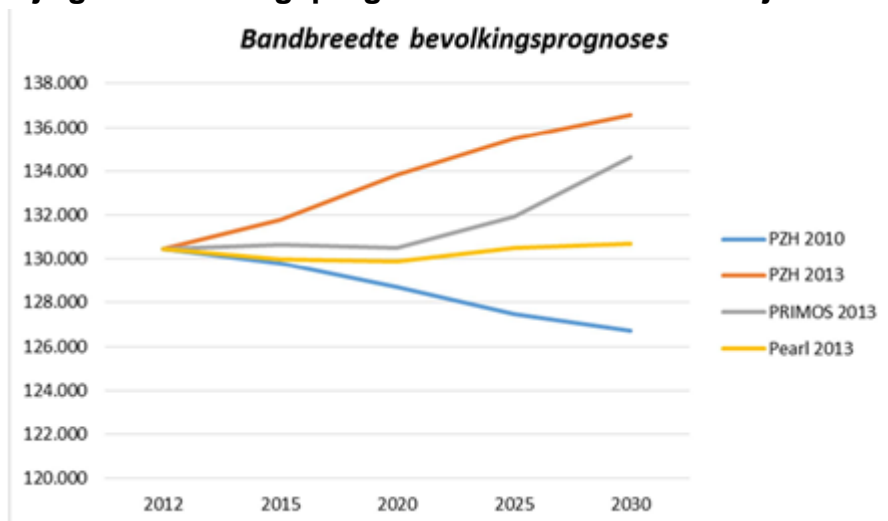

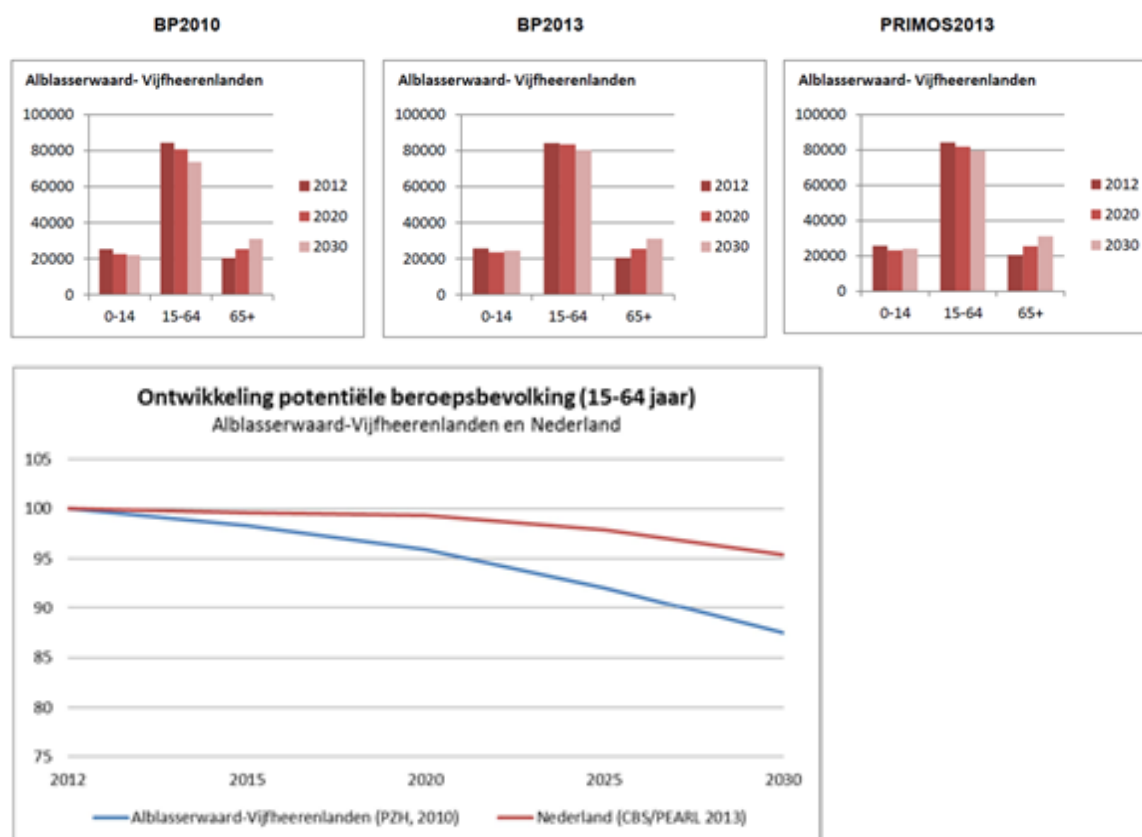
Bron: UWV (2016³³)

³³ Afkomstig uit de powerpointpresentatie van Jacquélien Toxopeus tijdens het PHO op 10-03-2016

Bijlage 7 Bevolkingsprognoses Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

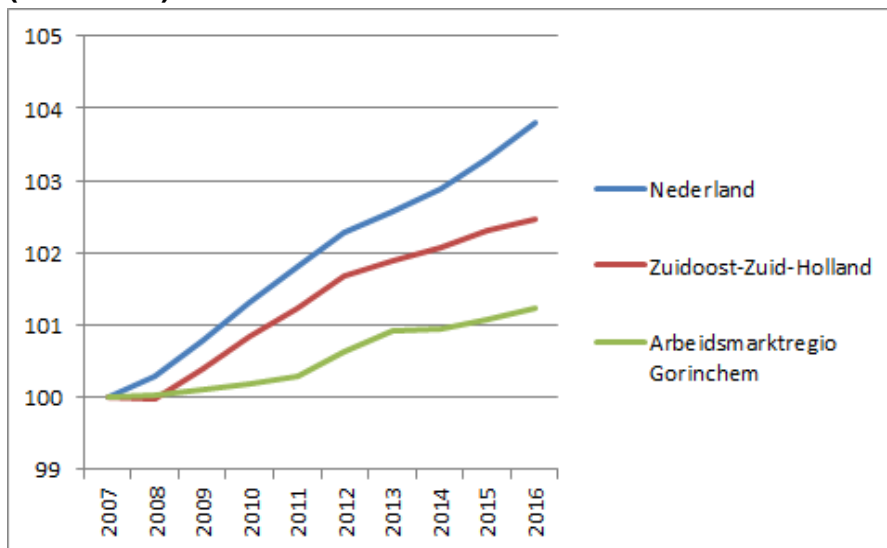

Prognoses o.b.v. verschillende databestanden:

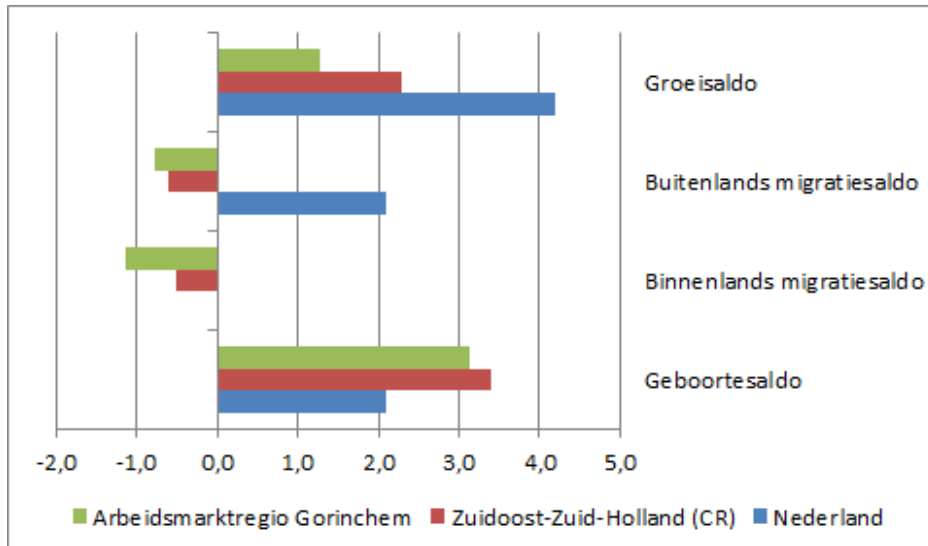
Bron: Public Result (2014)

Bijlage 8: Geïndexeerde bevolkingsontwikkeling in de arbeidsmarktregio Gorinchem, Zuidoost-Zuid-Holland en Nederland in de periode 2007-2016 (2007=100)

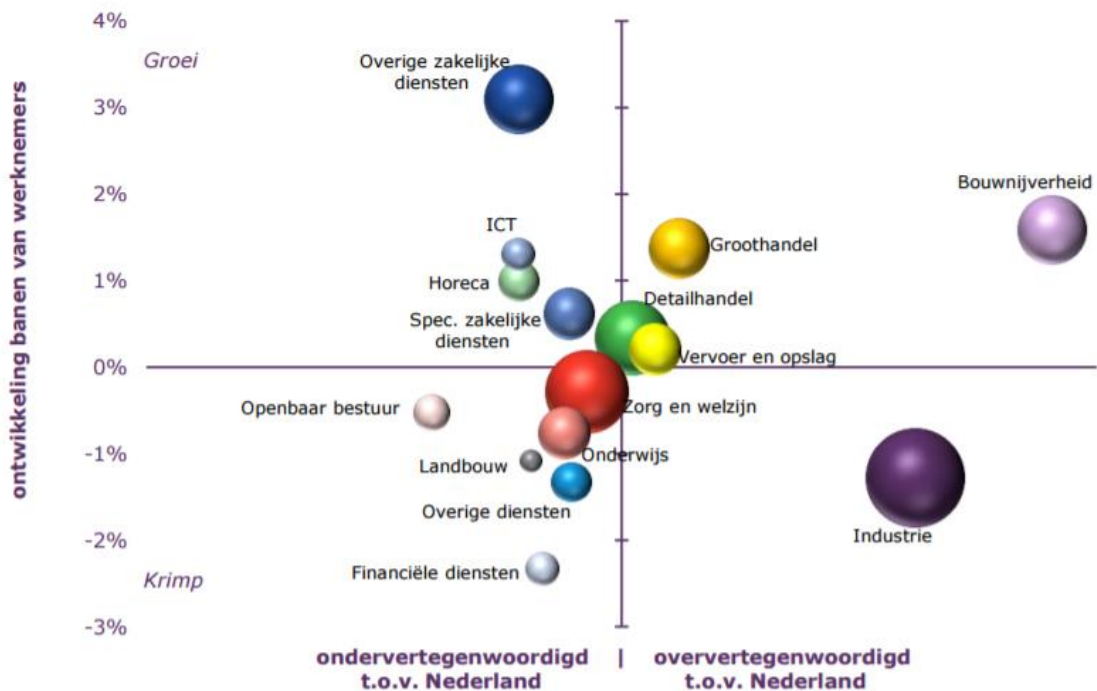
Bron: CBS (2016b)

Bijlage 9: Bevolkingsontwikkeling per 1000 inwoners voor de arbeidsmarktregio Gorinchem, Zuidoost-Zuid-Holland en Nederland in 2014

Bron: CBS (2016b)

Bijlage 10: Omvang en ontwikkeling werknemersbanen in de arbeidsmarktregio Gorinchem in 2015 (N=58.500)³⁴

Bron: UWV (2016c)

³⁴ De sectoren met de grootste toename in werknemersbanen (bijlage 10) zijn niet gelijk aan de sectoren met de grootste vacaturegroei (bijlage 11). Dit komt doordat de meeste vacatures niet ontstaan ten gevolge van een groeiende werkgelegenheid, maar het gevolg zijn van vrijgekomen banen doordat werknemers zich van de arbeidsmarkt terugtrekken of van baan wisselen. Goede voorbeelden van sectoren met een krimpende werkgelegenheid en toch veel vacatures zijn zorg & welzijn en industrie.

Bijlage 11: Ontstane en openstaande online vacatures naar sector in de arbeidsmarktregio Gorinchem, stand 1 januari 2016

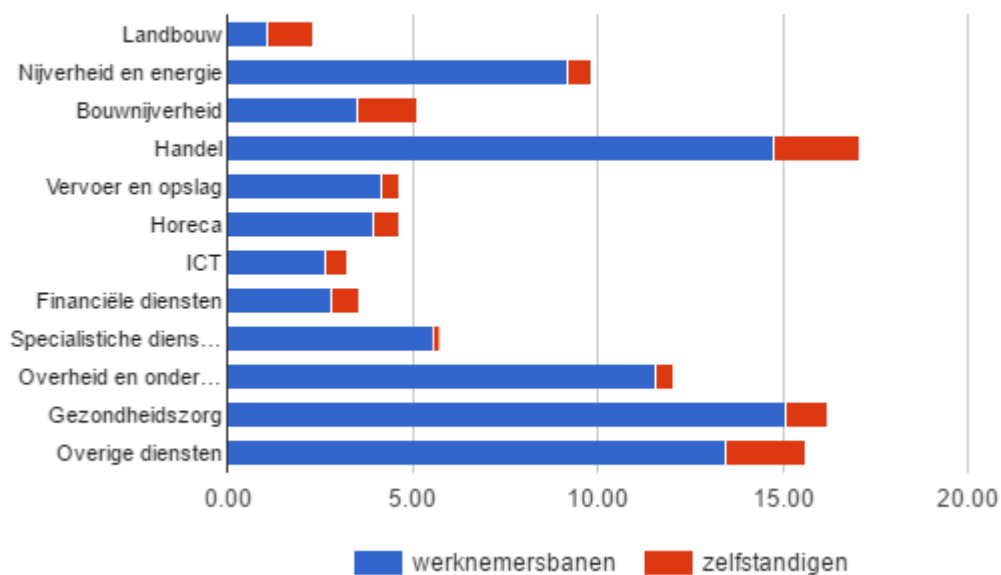
tabel 4 Online Vacatures UWV

	Nieuwe Online Vacatures UWV			Openstaande Online Vacatures UWV		
	dec 2015	sep 2015	jun 2015	dec 2015	sep 2015	jun 2015
Elementaire beroepen	72	74	55	38	37	38
Agrarische	0	0	1	0	0	0
Economisch- administratieve	4	10	3	4	3	3
Technisch en industrie	38	41	28	22	22	19
Transport	22	13	13	8	9	10
Verzorgende en dienstverlenende	8	10	10	4	3	6
Lagere beroepen	213	203	262	111	126	141
Agrarische	5	1	9	9	5	11
Economisch- administratieve	10	3	8	5	2	5
Openbare orde en veiligheid	0	0	1	0	0	1
Pedagogische	0	1	1	0	0	2
Technisch en industrie	102	97	143	57	68	72
Transport	74	71	71	33	36	35
Verzorgende en dienstverlenende	22	30	29	7	15	15
Middelbare beroepen	443	394	345	229	251	204
Agrarische	10	7	7	6	11	8
Economisch- administratieve	108	98	65	50	46	37
Informatica	13	6	8	8	2	4
Medisch- en paramedische	7	5	9	3	2	4
Openbare orde en veiligheid	0	1	0	0	1	1
Pedagogische	5	2	2	3	1	2
Sociaal-culturele	16	17	16	6	5	5
Technisch en industrie	261	242	223	143	173	133
Transport	3	0	1	2	0	0
Verzorgende en dienstverlenende	20	16	14	8	10	10
Hogere en wetensch. beroepen	273	198	169	115	104	82
Agrarische	1	1	1	0	1	0
Economisch- administratieve	72	65	52	33	28	24
Informatica	97	48	47	36	27	20
Medisch- en paramedische	13	6	8	3	3	3
Pedagogische	11	12	12	6	8	4
Sociaal-culturele	17	19	7	6	9	3
Technisch en industrie	62	46	42	31	28	28
Transport	0	1	0	0	0	0

Met ingang van januari 2015 geeft UWV inzicht in alle vacatures, nieuw en openstaand, die UWV op werk.nl voor werkzoekenden op de arbeidsmarkt zichtbaar maakt. Dit cijfer wordt aangeduid als 'Online vacatures UWV'. UWV heeft het cijfer voor eerdere maanden gecorrigeerd voor de nieuwe telling.

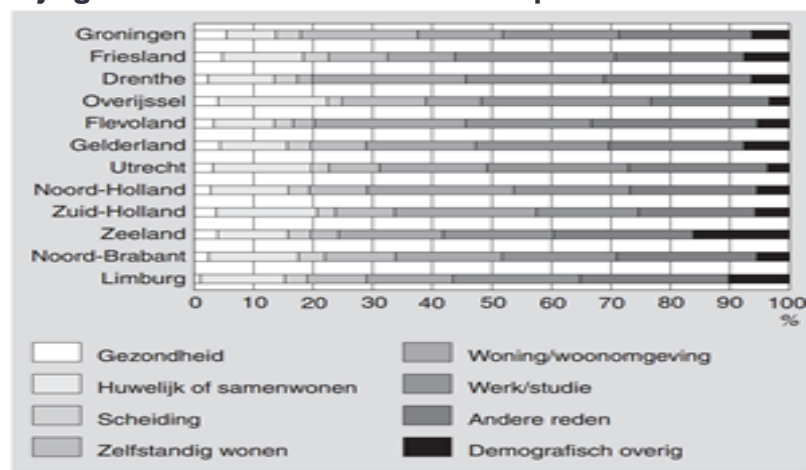
Bron: AR-G (2016)

Bijlage 12: Banen naar sector voor Nederland, aandeel in %, voor 2013/2014 (N=8.791.820)

Bron: CBS (2016b)

Bijlage 13 Verhuisde mensen naar provincie van vertrek en verhuismotief

Bron: Feijten & Visser (2005)

Bijlage 14 Migratiesaldo naar leeftijd en geslacht, 2014

	9 studentensteden		4 grote steden		Nederland	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
0 tot 5 jaar	41	11	104	221	973	1093
5 tot 10 jaar	31	-10	34	6	830	840
10 tot 15 jaar	44	72	157	212	957	1044
15 tot 20 jaar	1216	1276	930	1342	3971	4081
20 tot 25 jaar	1640	1493	1411	2323	5551	6193
25 tot 30 jaar	-154	-563	1424	1373	3388	2784
30 tot 40 jaar	-730	-272	788	623	2499	2939
40 tot 50 jaar	-344	-20	-330	220	-371	933
50 tot 65 jaar	-214	-111	-342	-201	-992	-304
65 tot 85 jaar	-99	-2	-354	-261	-973	-398
85 jaar of ouder	8	-5	-1	-13	51	-2

Bron: CBS (2016a)

Bijlage 15 Woonmotieven zelfstandig wonenden

Motief	Woonachtig in de AV		Woonachtig buiten AV	
	Absoluut	%	Absoluut	%
Ik kom hier vandaan	10	66,7	0	0,0
Mijn partner komt hier vandaan	5	33,3	4	18,2
Ik heb hier gestudeerd	0	0,0	13	59,1
Mijn vrienden wonen hier	6	40,0	6	27,3
Mijn familie woont hier	7	46,7	0	0,0
Ik werk hier	0	0,0	5	22,7
Vanwege het voorzieningsniveau	2	13,3	8	36,4
Anders, namelijk	2	13,3	6	27,3
Totaal respondenten	15	100	22	100

Anders woonachtig in AV	Anders woonachtig buiten AV
<ul style="list-style-type: none"> - Huis van woningbouw kwam vrij - Tijdelijke woonplek 	<ul style="list-style-type: none"> - Mijn partner heeft hier een baan en het ligt qua OV gunstig - Vlakbij studie - Ik studeer in delft momenteel - Ik studeer hier - Ik studeer daar - Ik ben hier voor mijn stage in laatste jaar van mijn opleiding naartoe verhuisd omdat de reistijd vanaf huis te lang was

Bijlage 16 Opleidingsregio en werkregio

			werkregio		Totaal
			AV	overig NL	
opleidingsregio	AV	Aantal	1	0	1
		%	100,0%	0,0%	100,0%
	overig NL	Aantal	6	24	30
		%	20,0%	80,0%	100,0%
Totaal		Aantal	7	24	31
		%	22,6%	77,4%	100,0%

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymptotic Significance (2- sided)	Exact Sig. (2- sided)	Exact Sig. (1- sided)
Pearson Chi-Square	3,543 ^a	1	,060		
Continuity Correction ^b	,444	1	,505		
Likelihood Ratio	3,094	1	,079		
Fisher's Exact Test				,226	,226
Linear-by-Linear Association	3,429	1	,064		
N of Valid Cases	31				

a. 2 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,23.

b. Computed only for a 2x2 table

Symmetric Measures			
		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,338	,060
	Cramer's V	,338	,060
N of Valid Cases		31	